

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ’NİN 3 KASIM 2002
VE 24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİM
BEYANNAMELERİNİN MUHAFAZAKÂR KİMLİK
İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**Hazırlayan
Süleyman KESKİN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CINGİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Eylül 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANA BİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ’NİN 3 KASIM 2002
VE 24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİM
BEYANNAMELERİNİN MUHAFAZAKÂR KİMLİK
İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Süleyman KESKİN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CINGİ**

**Aralık 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Süleyman KESKİN

KABUL ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CINGI danışmanlığında Süleyman KESKİN tarafından hazırlanan “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamelerinin Muhafazakâr Kimlik İnşası ve Dönüşümü Açısından Karşılaştırılması ”adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

20/12/2019

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CINGI

Üye : Doç. Dr. Yaşar ZORLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nesrin CANPOLAT

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 30/12/2019 tarih ve 53... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ
Enstitü Müdürü

YÖNERGE UYGUNLUK SAYFASI

“Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamelerinin Muhafazakâr Kimlik İnşası ve Dönüşümü Açısından Karşılaştırılması” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Yazma Yönergesi’ne uygun olarak yazılmıştır.

Tezi Hazırlayan

Süleyman KESKİN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CINGİ

Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD Başkanı

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

KABUL ONAY

ÖNSÖZ

Türkiye’de muhafazakârlık uzun süredir siyasette ve toplumda tartışılan bir konu olmakla beraber, muhafazakârlık düşüncesi Türk siyasi yaşantısında güçlü bir akım halini almış bulunmaktadır. Bunun neticesinde Türk siyasi tarihinde ilk defa bir parti kendisini “*muhafazakâr demokrat*” olarak adlandırmış ve 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde iktidar olmasıyla beraber muhafazakâr bir kimlik inşa etme çabasına girişmiştir. Bu çabaların akademik alanda da araştırılması gerekli hale gelmiş olmasına rağmen Ak Parti’nin muhafazakârlık anlayışı konusunda literatürde çok fazla tatminkâr bir çalışma yapılmamıştır.

Muhafazakârlık da her toplumsal tasavvur gibi zamanla değişime uğrayan bir kavramdır. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ile başlayan seçim dönemlerinde, partinin vatandaşlara açıkladığı seçim beyannamelerindeki muhafazakâr kimlik tahayyüllerinin değişime uğraması da olağandır. Bu değişimin ne yönde ve nasıl meydana geldiği merakından doğan bu çalışma; Ak Parti hükümetleri boyunca vatandaşlarla paylaştığı seçim beyannamelerinden yola çıkarak, partinin muhafazakâr kimlik inşasında ne tür bir söylem biçimi geliştirdiği ve bunun nihayetinde girdiğimiz en son genel seçim olan 24 Haziran 2018 seçimlerinde bu muhafazakâr kimlik inşasının değişen, dönüşen yönlerini anlama ve açıklama gayesini gütmektedir.

Bu aşamada yorulduğumda beni motive etmeye çalışan, ellerinden geleni esirgemeyen aileme, bu çalışmanın vücut bulmasında katkıları yadsınmaz olan, fikirleriyle beni yönlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Cıngı’ya ve eğitim hayatım boyunca entelektüel merakımı kamçılayan bütün hocalarıma şükranlarımı sunarım.

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN 3 KASIM 2002 VE 24 HAZİRAN 2018
GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİNİN MUHAFAZAKÂR KİMLİK İNŞASI
VE DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI**

Süleyman KESKİN

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2019
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi: Mustafa CINGİ**

ÖZET

Bu çalışma, Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından siyasal kimlik olarak inşa edilmeye çalışılan muhafazakârlığın inşa ve dönüşüm sürecini incelemektedir. Çalışmanın birinci bölümde kimlik kavramıyla alakalı konulara yer verilmiş, kimliğin günümüz toplumları için neden önemli olduğundan ve kimlik türlerinden bahsedilmiştir. Kimlik türlerinin ve oluşma aşamalarının üzerinde durulduktan sonra siyasal kimlik açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümünde ise muhafazakârlık kavramına ve geçmişine dair konular incelenmiş ve muhafazakârlığın temel ilkeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Nihai bölümde ise Ak Parti dönemi muhafazakârlık anlayışının inşa ve dönüşüm süreci ortaya koymak amacıyla; 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 genel seçim beyannameleri analiz edilmiştir. Çalışmanın bu aşamasında doğru neticeler elde etmek ve konuyu derinlemesine incelemek için nitel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda, literatürden de yararlanılarak muhafazakârlık söyleminin anlam katmanlarını tespit edecek şekilde alt kategoriler oluşturulmuş, daha sonra bu alt kategoriler birbirleriyle ilişkilendirilerek; muhafazakâr parti kimliği inşası, muhafazakâr devlet kimliği inşası ve muhafazakâr toplum kimliği inşası şeklinde üç temel kategori haline getirilerek, kimlik inşası açısından analiz edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde Ak Parti dönemi muhafazakâr kimlik inşa ve söylem şekillerinin başlangıcından günümüze farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Siyasal Kimlik, Kimlik İnşası ve Dönüşümü, Muhafazakârlık, Adalet ve Kalkınma Partisi

**COMPARISON OF THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY’S 3rd
NOVEMBER 2002 AND 24th JUNE 2018 GENERAL ELECTION
DECLARATIONS IN TERMS OF CONSERVATIVE IDENTITY BUILDING
AND TRANSFORMATION**

Süleyman KESKİN

**Erciyes University Graduate School of Science
Master’s Thesis, September 2019
Supervisor: Asst. Prof: Mustafa CINGİ**

ABSTRACT

This study examines the construction and transformation process of conservatism which is tried to be constructed by the Justice and Development Party as a political identity. In the first part of the study, the issues related to the concept of identity are given, why identity is important for today's societies and types of identity are mentioned. After focusing on the types of identity and its formation, political identity was tried to be explained. In the second part, the issues related to the concept and history of conservatism are examined and the basic principles of conservatism are tried to be explained. In the final section, in order to put forward the process of construction and transformation of the concept of conservatism in the Ak Party period; 3 November 2002 and 24 June 2018 general election statements were analyzed. At this stage of the study, qualitative content analysis technique was used to obtain accurate results and to examine the subject in depth. In this direction, subcategories were formed in order to determine the meaning layers of the discourse of conservatism by making use of the literature. the construction of conservative party identity, the construction of conservative state identity and the construction of conservative community identity were divided into three main categories, and analyzed in terms of identity construction. As a result of the analysis, it was concluded that the forms of conservative identity and discourse in the AK Party period differed from the beginning to the present day.

Keywords: Identity, Political Identity, Identity Construction and Transformation, Conservatism, Justice and Development Party

İÇİNDEKİLER

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN 3 KASIM 2002 VE 24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİNİN MUHAFAZAKÂR KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGE UYGUNLUK	ii
KABUL ONAY	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
Konu İle Alakalı Alanyazın Taraması	4

I. BÖLÜM

KİMLİK

1.1. Kimlik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	10
1.2. Kimliğe Kavramsal Yaklaşımlar	14
1.3. Kimlik Türleri	19
1.3.1. Bireysel Kimlik	19
1.3.2. Kolektif Kimlik	22
1.3.2.1. Siyasal Kimlik	26

II. BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK

2.1. Muhafazakârlık Kavramı ve Gelişimi	37
2.2. Modern Muhafazakârlık Düşüncesinin Gelişimi	46
2.2.1. Yeni Muhafazakârlık	48
2.2.2. Yeni Sağ	51
2.3. Muhafazakârlığın Temel İlkeleri	53
2.3.1. Beşeri Eksiklik İlkesi	54
2.3.2. Tarihe ve Geleneğe Bağlılık İlkesi	56
2.3.3. Organik Toplum İlkesi.....	61

2.3.4. Otorite ve Hiyerarşi İlkesi	63
2.4. Türk Muhafazakâr Kimliğinin İnşası ve Tarihi Gelişimi	67

III. BÖLÜM

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN 3 KASIM 2002 VE 24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİNİN MUHAFAZAKÂR KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	76
3.2. Araştırmanın Yöntemi	77
3.2.1. Veri Toplama Tekniği	78
3.2.2. Veri Analiz Tekniği	79
3.2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	83
3.3. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme	85
3.3.1. Kategoriler	85
3.3.1.1. Muhafazakâr Parti Kimliği İnşası	86
3.3.1.2. Muhafazakâr Devlet Kimliği İnşası.....	86
3.3.1.3. Muhafazakâr Toplum Kimliği İnşası	86
3.3.2. 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri	86
3.3.2.1. Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık	87
3.3.2.1.1. Muhafazakâr Parti Kimliği İnşası	87
3.3.2.1.2. Muhafazakâr Devlet Kimliği İnşası	91
3.3.2.1.3. Muhafazakâr Toplum Kimliği İnşası	98
3.3.3. 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri	100
3.3.3.1. Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık	100
3.3.3.1.1. Muhafazakâr Parti Kimliği İnşası	101
3.3.3.1.2. Muhafazakâr Devlet Kimliği İnşası	103
3.3.3.1.3. Muhafazakâr Toplum Kimliği İnşası	113
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	135
EKLER	146
ÖZGEÇMİŞ	147

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
OHAL	: Olağanüstü Hal
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TpCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Seçim Beyannamelerinin Karşılaştırmalı Analizi.....	125
---	-----

GİRİŞ

Kimlik konusu her geçen gün, günümüz toplumları arasında daha da önemli bir hal almaktadır. Günümüz insanı kendini artık sınıf temelli tanımlamalar ile anlatmak istememektedir, bunun yerine kim olduğunu anlatırken sahip olduğu “nelik’lere” yani; kısacası ne olduğuna veya ne olmak istediğine sarılmaktadır; kimliklerine sarılmaktadır. İşte tam da bu açıdan günümüz insanı, artık bir kimlik arama yarışının içine girmiş bulunmaktadır. Bireyler kendi kimliklerini oluşturmaya çabalayadursun, siyasi iktidarlarda kendi tabanlarını tahkim etmek ve bir siyasi kültür oluşturmak için kimliklerden yararlanmakta, kimlik inşasına bel bağlamaktadır (Berger & Luckmann, 2008).

Ticari duvarların yıkıldığı, metanın ve emeğin dünya üzerinde bir kısıtlama olmadan hareket edebildiği yeni uluslararası çapta iş bölümüne eş zamanlı olarak, bu yeni değişim, siyasal kalıpları ve ideolojileri yeniden şekillendirmekle beraber eski gelenek ve dini yönelimleri çözerek, bireylerin inançları ile uygulamaları arasında ortaya çıkan uyumsuzlıkla mücadele edebilmesi için onları kendi kimlikleri ile ötekinin farklılığını toplumsal ilişkilerinin içinde eritmek zorunda bırakmıştır (Smith, 2002, s. xvi). Bu aşamada hem kişiler hem de toplumlar yeniden bir kimlik arayışına girmişler ve kimliğin doğuştan değil, belli aşamalardan geçilerek kazanılabilir olduğunun farkına varmışlardır. Artık modern çağla birlikte topluluklar yeni kimlik inşa sürecine girmişlerdir (Calhoun, 2012, s. 18).

Avrupa'da gelişen bu akımlarla birlikte kimliğin inşa edilebilir olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sayede bireylerin ve toplulukların kimlik havuzundan bir ya da daha çok kimliği tercih edebileceği, belirli bir filtreleme mekanizmasıyla mevcut kimliklere şekil verebileceği dahası herhangi bir otorite yoluyla, gücü elinde bulunduran erkin istediği yönde dışarıdan müdahale edilmesiyle kimlik oluşumuna zemin yaratılabileceğinin farkına varılmıştır (Calhoun, 2012, s. 24-28).

Fransız Devrimi, neden olduğu sarsıcı etkisiyle Avrupa’da siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik sahalarda büyük bir çalkantı dönemine girmiş ve bu dönem çok büyük değişimlere zemin yaratmıştır. Fransa’da başlayan ve beşeri anlamda birçok şeyin değerinin kaybolmasına sebep olacak bu dönüşüm, adeta bir fitilin ateşleyicisi olmuş ve bu değişim rüzgârı bütün Avrupa sathına yayılmıştır. Avrupa’da bu değişim rüzgârlarının yaşandığı günlerde felsefi ve sistematik manada tepkiler İngiltere’den gelmiştir. İngiliz parlamenter ve düşünür Edmund Burke, *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler (Reflection on the Reveolution in France,1790)* adlı eserinde, Fransa’da yaşanan devrimi eleştirmiş ve bu hareketin Fransa’da bir yıkıma sebep olacağını iddia etmiştir (Heywood, 2013, s. 87). Bu tepkiyle birlikte günümüz manasındaki muhafazakârlık anlayışının temelleri atılmıştır.

Muhafazakârlık, kapitalist modernleşme anlayışı karşısında, bu akımın zedelediği siyasi, sosyal ve kültürle alakalı unsurların, başka bir ifadeyle o unsurlara atfedilen anlam ve değerlerin devam etmesi yolunda duyulan tepkiye dayanır. Lakin bu tepki, modern muhafazakârlığın ilk ortaya çıkışı kabul edebileceğimiz feodal gelenekçilik akımındaki gibi “yeni olanın” kesin reddiyle veya sadece tepkisellikle ifade edilemez. Muhafazakârlık, “eski” (kadim ve ezeli) ve yerleşik olanın, geleneğe ait olanın ve kutsalların devamlılığını modern şartlarda devam ettirmeye gayret göstermenin gücüne ve maharetine vakıftır (Bora, 2003, s. 54). Muhafazakârlık kavramıyla anlatılmak istenen, mirasın muhafazası, toplum hafızasının ayakta tutulması, kısacası toplumsal pratiklerin bir devamlılık kazanmasıdır. Devamlılığın bu anlamda kendini en açık halde ortaya koyduğu kökler, örf ve adetler, gelenekler, inançlar, anılar ve tarihi miras gibi muhafaza edilmesi gerekli değerler bütünüdür. Aynı zamanda muhafazakârlık geçmişe dair değerlerin yok olmaları tehlikesine karşı duyulan tepkiyi gösterir (Safi, 2004, s. 17)

Bu çalışmanın amacı, Ak Parti’nin siyasi hayatının başlaması ile birlikte yürüttüğü muhafazakâr siyaset çizgisinden başlayarak; günümüze kadar gelen siyaset evresinde, muhafazakârlık anlayışının inşa ve dönüşümünü ele almaktır. Çalışmada Ak Parti’nin 3 Kasım 2002 tarihli genel seçimleriyle başlayan seçim maratonunda kullandığı ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde ilan ettiği seçim beyannamesi içerik analizine tabi tutularak 2002’den günümüze değin muhafazakârlık anlayışını inşa ederken geçirdiği dönüşümler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma dahilinde uzun dönem iktidar tecrübesi yaşamış ve bir çok seçimden birinci parti olarak çıkmış olması nedeniyle Ak Parti araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Ak Parti siyaset ve toplum sahasında derinden etkiler yaratacak kadar uzun dönemli iktidar tecrübesi yaşamıştır.

Ak Parti’de muhafazakârlık anlayışının 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran genel seçim beyannamelerinde ne şekilde inşa edilmeye çalışıldığının tasvir etme amacıyla olan bu araştırma; muhafazakâr kimlik inşasının hem başlangıcındaki haline hem de son aşamasında yaşadığı dönüşümleri tespit etme olanağı sunmaktadır. Bir siyasi partinin ne tür bir siyaset şekli izleyeceği paydaşlarıyla yürüttüğü siyasal iletişim faaliyetlerinden ortaya çıkmaktadır. Zaman ve imkan kısıtlılığı göz önüne alınarak bu çalışmada sadece seçim beyannameleri analize tabi tutulmuştur.

Bu çalışma, nitel veri analizi yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e göre, “nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (2011, s. 39). Nitel çalışmalar istatistiki metodlar kullanmaktan ziyade verilerin biraraya getirilmesini ve konunun titizlikle incelenmesine olanak veren bir araştırma yöntemi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sayede verilerin daha kapsamlı ve anlamlı bir halde incelenmesine olanak sağladığı ifade edilmektedir (Strauss & Corbin, 1997, s. 57).

Nitel yöntem kullanılarak oluşturulmuş bu çalışmada, siyasal kimlik şeklindeki muhafazakâr düşüncenin inşa ve dönüşüm derecelerini ortaya koymak için nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma aşaması nitel içerik analizinin araştırmanın konusu ile alakalı içeriklerde ne söylendiğini belirlemek, içerikte doğrudan ifade edilmeyen şeylerin temaları kodlama ve kategorizasyon yoluyla tesbit etmek ve analiz edilen dokümanlarda gözlenen söylemlerin ne manaya geldiğini belirtmek aşamalarından geçmiş, ayrıntılı olarak ise Yıldırım ve Şimşek (2011, s. 228-238) tarafından önerilen; seçim beyannamelerindeki verilerin yazıya dökülmesi, düzenlenmesi, anlamlı birimlerin saptanması, muhafazakârlık inşası anlamlarının kodlanması, taslak temaların belirlenmesi, taslak temalara göre kodların oluşturulması,

taslak tema ve kodlara göre içeriklerin düzenlenmesi, taslak temaların kontrol edilmesi ve kesinleştirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde bahsettiğimiz muhafazakârlığın temel ilkeleri kısmından yararlanarak “gelenek, otorite, tarih akılcılık, beşeri eksiklik, evrimcilik, devrim karşıtlığı, akılcılık karşıtlığı, güçlü devlet, hukuk devleti, serbest pazar” gibi alt kodlar oluşturmuş, bu alt kodlar doğrultusunda “muhafazakâr devlet kimliği inşası, muhafazakâr parti kimliği inşası ve muhafazakâr toplum kimliği inşası” temaları oluşturulmuştur ve kodlar arasındaki ilişkilerin saptanması, temaların araştırma sorusu altında tasarlanması yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırma, kod ve temalara göre içeriğin analiz edilmesi, alıntılarının yapılması, örnek verilmesi, açıklanıp yorumlanması, araştırma neticelerini raporlaştırılması safhalarından oluşmuştur.

Bu tez çalışmasında, muhafazakârlık düşüncesinin Türkiye’deki seyrini ortaya koyduğu iddiasında olmamakla beraber; muhafazakârlık, kimlik, muhafazakârlığın temel prensipleri gibi unsurlar dahilinde Ak Parti’nin Türk siyasetinde oluşturmaya çalıştığı muhafazakâr kimliğin inşa ve dönüşüm çabalarının açıklanmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Tez çalışmasının ilk iki bölümü kimlik ve muhafazakârlıkla alakalı bir zemin sathına konumlandırılmış, ilk bölümde kimlik, bireysel kimlik, kolektif kimlik gibi kavramları literatürden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde muhafazakârlığın kavramsal ve tarihi geçmişine yer verilmiş, Fransız İhtilali ile başlayan muhafazakâr düşünce geleneğinin Fransız, Alman ve İngiliz yorumları üzerinden açıklanmaya çalışılmış daha sonra ise modern muhafazakârlığın gelişim süreci ele alınmıştır. Nihai bölümde ise Ak Parti tarafından açıklanan 3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesi ve 24 Haziran Genel Seçim Beyannamesi nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak, içerik analiz edilmiş ve Ak Parti’nin bir siyasal kimlik olarak paydaşlarına sunduğu muhafazakârlığın inşa ve dönüşüm aşamaları, başlangıcından günümüze analiz edilmiştir.

Konu İle Alakalı Alanyazın Taraması

Alanyazın taramasında yapılan tezle birinci dereceden alakalı daha önce yapılmış çalışmalara imkanlar el verdiğince ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen çalışmalar eleştirel bir tarzla incelenmiş ve çalışılan konu ile benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçları öncesinde benzeri konularda yapılan çalışmalara göz atmak yararlı olacaktır.

Ak Parti'nin kimlik inşâ sürecinde önemli bir yer tutan Muhafazakâr Demokrat kavramına yönelik önemli çalışmalardan bir tanesi Akdoğan'ın (2004) "Ak parti ve Muhafazakâr Demokrasi" adlı çalışmasıdır. Çalışmada muhafazakârlığın tarihsel kökleri ele alınmış ve Ak Parti'nin siyasi hayatından oluşturmaya çalıştığı "Muhafazakâr Demokrat" kimliğinin unsurları açıklanmıştır. Muhafazakâr Demokrasi anlayışının parametrelerinin ele alındığı bu çalışma Ak Parti'ni siyasal kimlik oluşturmadaki dayandığı referans noktalarını anlamak açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

Ak Parti'nin muhafazakârlık anlayışını inceleyen çalışmalardan biri Safi'nin (2007) "Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar" adlı kitabıdır. Yazara göre Muhafazakâr Demokrasi kavramının olanca açmazları olsa da, muhafazakârlık Türk siyasetinin başat düşünce anlayışlarından bir tanesi olduğu gözükmemektedir. Çalışma muhafazakârlığın gelişiminden, günümüz yorumlarına ve Türk siyasi hayatındaki izlerine yer vermekte ve nihayetinde Ak Parti'nin siyasal kimlik oluşturma çabalarını, partinin gelmiş olduğu geleneğin kökeninden başlayarak incelemektedir. "Türkiye'de Muhafazakârlığın Düşünsel-Siyasal Temelleri ve Muhafazakâr Demokrat Kimlik Arayışları" adlı doktora tezinin genişletilerek ve güncellenerek kitap formatı haline getirilmiş bu çalışma Ak Parti'nin kimliği konusunda yapılan ilk çalışmalardandır.

Muhafazakârlık ve Ak Parti bağlamında göze çarpan çalışmalardan bir tanesi Gürel tarafından yapılan (2007) "Türk Siyasi Tarihinde Muhafazakârlık Kimliği ve AKP Örneği İncelemesi" adlı doktora tezidir. Çalışmada Tanzimat'la başladığı söylenen muhafazakârlık düşüncesinin sağ siyasi partilerdeki tezahür ve dönüşümleri ele alınmış ve dünyadaki muhafazakârlık oluşumları açıklanmaya çalışılmış ve devamında medyada yer alan Ak Parti'nin siyasi kimliği ve Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmasının kaynakları ve lider imajı, Türk siyasetindeki öteki parti liderlerine yönelik konumlandırmalar, Ak Parti'nin siyasi düzlemde oturtulmaya çalışıldığı konum gibi konular incelenmiştir.

Ak Parti döneminde muhafazakârlık söyleminin medya üzerinden üretilmesini inceleyen önemli bir çalışma Uyulur'un (2019) yaptığı "The (Re)Production of Conservatism in Conservative Media in Turkey: An Analysis of Yeni Şafak and Sabah Newspaper in the Akp Period (Türkiye'deki Muhafazakâr Medya Muhafazakârlığın(Yeniden)Üretimi: Akp döneminde Yeni Şafak ve Sabah gazeteleri İncelemesi)" doktora çalışmasıdır.

Çalışmada muhafazakâr değerlerin, hükümet taraftarı medyada nasıl üretildiğini ortaya koymaktadır. Sabah ve Yeni Şafak gazeteleri Van Dijk'in sosyal-bilişsel yaklaşımı doğrultusunda haber metinleri analize tabi tutulmuş ve muhafazakârlığın yeniden üretilmesinde medyanın önemli yer tuttuğu öne sürülmüştür. Yapılan metin çözümlemesi ve dil bilimsel analiz neticesinde, Türkiye'deki muhafazakâr ideolojinin İslami değerler, seküler Cumhuriyete karşı hoşnutsuzluk ve kin ve Cumhuriyet öncesi dönem Türk tarihi ve kültürüne olan güçlü ilgi etrafında şekillendiğini öne sürmektedir. Çalışmaya göre dönemin muhafazakâr ideolojisi dini değerlerle yetiştirilmiş bir gençlik arzulamakta, geleneksel cinsiyet rolleri üzerine kurulu bir aileye dayalı toplumsal düzen istemekte ve ev içinde ve dışında yerli ve milli gelenek ve kültür değerleri muhafaza eden bir sosyal yaşam alanı teşvik edici yönde adımlar attığı ileri sürülmektedir.

Ak Parti'nin Muhafazakâr Demokrat kimliği konusunda Topçuoğlu'nun (2006) yaptığı "The Conservative Democratic Identity of the Justice and Development Party in Turkish Center Right Tradition" (Türk Merkez Sağ Geleneğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği) isimli çalışma da partinin Türk Sağ geleneğindeki yerini anlatması açısından önemli yer tutmaktadır. Bu amaçla partinin Muhafazakâr Demokrat kimliği unsurları demokrasi, çoğulculuk ve sekülerizm gibi kavramları anlatış tarzı üzerinden incelenmiştir.

Ak Parti'nin kimlik inşası konusundaki diğer bir çalışma ise Karaaslan'ın (2001) yaptığı "Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği" çalışmasıdır. Bu çalışmada Ak Parti'nin 3 Kasım 2002 seçimleri ile birlikte kendini merkez sağa konumlandırma çabalarını ve Milli Görüş geleneğinin ne derece devamı olduğu veya değiştiği analiz edilmektedir.

Muhafazakâr kimliğin Türkiye'de geçirdiği dönüşümleri inceleyen önemli bir çalışma Özder (2006) tarafından yapılan "1980 Sonrası Türkiye'de Muhafazakâr Kimliğin Gelişimi ve Siyasi Partiler" adlı çalışmadır. Çalışmada Muhafazakâr düşünceni geçmişine dair bilgilere yer verilmiş, daha sonra Türk Muhafazakâr düşünce sisteminin gelişim aşamaları ortaya konmuştur. Çalışmada çok partili hayata geçilene kadar geline süreçte muhafazakârlığın, bir kültürel muhafazakârlık olduğu öne sürülmüş, 1980 yılı itibarıyla muhafazakârlığın tabanının girilen iç politik ortamla ve dış etkiler doğrultusunda genişleme imkânı bulunduğunu söylemektedir. Türk siyasi hayatında

muhafazakâr damarı merkez sağ partilerin temsil ettiğini ama açık bir şekilde bunu ideolojik bir tutum olarak benimsemedikleri ifade edilmektedir. Ak Parti'nin ilk defa muhafazakârlığı bir parti kimliği olarak inşa etme çabası içine girdiği iddia edilmektedir.

Ak Parti'nin muhafazakâr kimliğini inceleyen başka bir çalışma Ayhan (2007) tarafından yapılan “2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset Ak Parti Örneği” isimli çalışmadır. Çalışmada dünyadaki kimlik tartışmalarına yer verilmiş ve bu tartışmaların Türkiye'ye etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şerif Mardin ve Emre Kongar tarafından kavramsallaştırılan merkez-çevre/devletçi-seçkin, gelenekçi-seçkin küresi dahilinde Ak Parti'nin toplum nezdindeki karşılık bulduğu taban tanımlanmaya çalışılmıştır. Yine bu minvalde Ak Parti'nin önemli isimleriyle ve kanaat önderi olarak görülen kişilerle mülakatlar yapılmış ve partinin muhafazakârlık anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır. Mülakatlardan çıkan sonuçlar neticesinde Ak Parti'nin Türk siyasi hayatında yeri hususunda değerlendirmeler yapılmış ve siyasi kimliği tanımlanmaya çalışılmıştır.

Muhafazakâr Demokrasi ve İlmli İslam konusunda Yılmaz M. (2007) tarafından yapılan “İlmli İslam ve Muhafazakâr Demokrasi (Ak Parti Örneği)” adlı çalışma da Ak Parti'nin kimliğini anlama konusunda yapılmış çalışmalardan bir tanesidir. Ak Parti bilindiği gibi Milli görüş hareketinin içinden çıkan “yenilikçiler” olarak adlandırılan kanadın bir devamı niteliğindedir. Bu nedenden dolayı Ak Parti birçok eleştiri almış lakin parti, Milli Görüş kimliğini reddetmiştir. Bu çalışma Ak Parti'nin Milli görüş geleneğinin bir devamı olarak mı kaldığını, yoksa gerçekten partinin yeni bir siyasi kimlik açılımına mı gittiğini incelemektedir.

Muhafazakâr kimlik çalışmaları konusunda Aydın H. (2008) tarafından yapılan “Muhafazakâr Düşünce Temelinde Demokrasi Algısı ve Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği” adlı çalışma da alanyazınında yer tutan çalışmalardan bir tanesidir. Bu çalışma Ak Parti'nin ortaya attığı Muhafazakâr Demokrat kimliğini irdelemektedir. Muhafazakâr Demokrat kavramı, muhafazakârlığın demokrasi ile olan ilişkisi ve muhafazakârlık ve liberalizmle bağdaşan yönleri kapsamında ele alınmış ve Batı Muhafazakârlığının demokrasiye yönelik tutumları ortaya konulmuştur. Yine bu meyanda Ak Parti'ni muhafazakârlık anlayışı hem Batı ile bir kıyaslaması yapılmış hem

de Ak Parti'nin seçim beyannamelerinden, hükümet programlarından örnekler verilerek partinin kimliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türk siyasi hayatında muhafazakârlığın dönüşümünü inceleyen Han'ın (2019) "28 Şubat Süreci ile Türk Siyasetinde Muhafazakârlığın Dönüşümü ve Ak Parti" adlı çalışması muhafazakâr düşünceni 28 Şubat süreciyle beraber günümüze değin geçirdiği değişimleri inceleyen bir çalışmadır. Bu tez Milli Görüş çizgisinden yeni bir söylem tutturarak "yenilikçiler" olarak adlandırılan Erdoğan ve çevresinin ortaya koyduğu Muhafazakâr Demokrat kimliğini ele almaktadır. Çalışmada 28 Şubat süreci ile zihniyet değişimi yaşayan veya yaşatılan muhafazakâr kimselerin iktidarı ele alınarak, bunların zihniyet dönüşümü meydana gelirken uyguladığı siyaset anlayışı incelenmiştir.

Türkiye'de muhafazakârlığın geçmişinin incelendiği Türköz'ün (2011) "Türkiye'de Muhafazakâr Kimliğin İnşası" adlı çalışması, muhafazakârlık kavramının tarihinden başlayarak günümüze değin ele almakta daha sonra muhafazakâr düşünceni temel ilkelerine yer vermektedir. Çalışmanın Türkiye ile alakalı bölümünde ise muhafazakârlık düşüncesi Cumhuriyet öncesi dönemden alarak, muhafazakâr düşüncede önemli etkisi olan fikir adamlarının görüşlerini incelemekte daha sonra ise 1950'li yıllardan itibaren Türk siyasi hayatında muhafazakâr düşüncüyü temsil eden partilerin muhafazakârlık anlayışlarını ele almaktadır. Ak Parti'nin de muhafazakârlık anlayışının incelendiği çalışmada, nihai aşmada Türkiye'de muhafazakârlık düşüncesinin arka planı incelenmekte ve tutarlı bir muhafazakâr düşünce sistematığı geliştirilip geliştirilemeyeceği tartışılmaktadır.

Yapılan alanyazın araştırması sonucu Ak Parti üzerine yapılan çalışmaları incelediğimizde genel itibariyle bu çalışmaları üç kısma ayırmak mümkün gözükmektedir. Bunlardan birincisi: Ak Partinin nasıl bir siyasal kimliği temsil ettiği ve muhafazakâr/muhafazakâr demokrat olarak adlandırılan bu kimliğin unsurlarının neler olduğu sorgulanmış, yapılan çeşitli çalışma ve analizler neticesinde bu soruya yönelik cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Literatürde ağırlıklı olarak parti üzerine çalışılan ikinci kısım ise AK Parti'nin Türk siyasetindeki konumu nedir sorusuna verilen çeşitli cevaplardan oluştuğu görülmektedir; bu noktada Milli Görüş geleneğinin bir devamı mı yoksa siyasete yeni açılımlar getiren bir parti mi olduğu sorusu genellikle sorgulanmıştır. Ak parti konusunda yapıla üçüncü kısım çalışmalar ise partinin medya

üzerinden nasıl bir muhafazakârlık söylemi üretmeye çalıştığı üzerine yoğunlaşmış bulunmaktadır. Ancak Ak Parti kurulalı 20 yıla yakın bir süre geçmiş ve bir o kadar da iktidar tecrübe yaşamı ve bu süre içerisinde Türk siyasi hayatında ve Ak Parti’de birçok değişimler yaşanmıştır. Eşyanın tabiatı gereği bu değişimlerden Ak Parti’nin inşa etmeye çalıştığı muhafazakârlık anlayışının dönüşüme uğramaması mümkün görünmemektedir. Bu inşa ve değişim en bariz şekilde incelenip tespit edileceği yerlerden bir tanesi, partilerin seçim dönemlerinde paylaştığı genel seçim beyannameleridir. Bu çalışmayı literatürdeki çalışmalardan ayıran yönü, partinin 3 Kasım 2002 Genel seçimlerinde vatandaşlarla paylaştığı ve nihai nokta olan 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde paylaşılan seçim beyannameleri incelenerek; Ak Parti’nin muhafazakârlık anlayışının inşa ve dönüşümünün yönünü ortaya koymasıdır.

I. BÖLÜM

KİMLİK

1.1. Kimlik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Kimlik kavramı her ne kadar sosyal bilimler için tanımlanması ve anlaşılması zor olan bir kavram olsa da bilimsel literatürde onlarca tanımı mevcuttur. İngilizce’de bu kelimeye denk düşen *identity*, Fransızca’da ise bu kelime *identite* olarak karşılık bulan kimlik, en kısa anlamıyla aynılığı, benzerliği vurgu yapan bir sözcüktür. Kavramların etimolojik kökeni, *identiy* ve *identite*, Latince’de “aynı” anlamını ifade eden *identias* sözcüğünden gelmektedir (Vatandaş, 2004, s. 15-16). Kimlik kavramını 1956 yılında bilimsel çalışmalarında ilk olarak Eric Erikson psikoanaliz yaklaşımıyla beraber kullanmıştır. Kimlik kavramı Erikson tarafından “bir kişinin içindeki süreklilik gösteren bir aynılık ve gene sürekli olarak diğerleri ile bu bir tür temel nitelikte karakterin paylaşımı” olarak tanımlanmıştır (Akt.Volkan V. , 2015, s. 92).

Merriam Webster Sözlüğü’nde¹ *identity* sözcüğü genel tanımıyla: “bir kişi ya da grubu diğerlerinden farklı kılan nitelikler, inançlar vb.” olarak tanımlanmıştır. Alt tanımlarında ise aynılık ve ayrılık anlamları dikkat çekmektedir. “1.a: Farklı örneklerde temel ve türsel karakterlerin aynılığı, 1.b: Bir şeyin nesnel gerçekliğini oluşturan aynılık, 2.a: Bir bireyin ayırt edici karakter veya kişiliği, 2.b: Psikolojik kimlikle kurulan bağ, 3.a: İddia edilen veya tanımlanan bir şeylerle aynı olma durumu, 4.a: Bir sembolün bütün değerlerini gösteren eşitlik ” tanımları verilmektedir.

¹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/identity> (Erişim tarihi: 24.05.2019)

Bireysel kimlik sözcüğüne refere eden "identity terimi, etimolojik olarak Latince'deki aynı olma anlamına gelen *idem* sözcüğünden türemiştir. Özdeş olma anlamına gelen *identical* sözcüğü *identity*"den gelmektedir. Bu anlamda "kimlik sözcüğünün etimolojik geçmişi, bireyin içinde yaşadığı toplumla bütünleştiğini, toplumla kendisini 'aynı' gördüğünü ifade etmektedir" (Gambetti, 2008, s. 11). TDK Güncel Türkçe Sözlük'te² kimlik, "toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kişi olmasını sağlayan şartlar bütünü" ifadelerine karşılık gelmektedir. Bu haliyle kimlik dilimizde, toplum içindeki ben olma haline karşılık gelmekte, hem kişinin kendi perspektifinden toplumu tanımlamasına, hem de toplum içinden kendine bakmasına olanak tanımaktadır.

Değişik şekillerde tanımlanan kimlik kavramını, tanımlarda ele alınan özelliklerin doğrultusunda şu şekilde tanımlamak mümkündür: Kimlik, kişinin gelişim süreci aşamaları boyunca başka kişilerle özdeşleşmesi neticesinde, bir devamlılık ve tutarlılık dâhilinde yetişkinlik rolü, nelere inanıp değer gösterdiği ve beklentileri hususunda toplu bilincidir şeklinde tanımlı yapılabilir (Kula, 2001, s. 44). En basit tanımlamasıyla kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların "*kimsiniz, kimlerdensiniz?*" sorusuna karşı verdikleri cevap veya cevaplar bütünüdür. Sahip olduğumuz kimliklerde, bizi diğerlerinden ayırt etmeye yarayan nitelik ve özelliklerden ziyade, bazı kimselerle ortak olarak paylaştığımız değer ve ilişkilere yer veya öncelik kazanmaktadır. Yine de, bilinçli olarak ya da bilinçsiz bir şekilde, kimlerden taraf veya kimlerden olunduğu gösterilirken, kimlerden olunmadığı ya da kimlere karşı olunduğu da ifade edilmiş olur. Dahası kim olduğumuzun ve varlığımızın farkına, kimlere karşı olduğumuzun bilgisi ve yardımıyla varılmaktadır (Güvenç, 1995, s. 3). Kimliğin zamansal bir yönü bulunmasıyla beraber birliktelik ve tutarlılık yönü de bulunmaktadır. İşin bu veçhesiyle kimlik, ben ve başkaları ayrımında meydana gelmekte, orijinal olma hissiyatını güçlendirmek, başkalarının nazarında kıymetli olmak, toplum nezdinde tanınıp onay görmeyi de kendisinde bulundurmaktadır (İmançer, 2003, s. 234).

Kimliğin bu referans noktalarının ortak yanı, sözcüğün kendinde mündemiç olan anlamlarında aynılık, özdeşlik, türdeşlik gibi manalarla birlikte toplum nezdinde meydana getirdiği birlik hissiyatıdır. Bu sebepten ötürü toplumsal oluşumlardan

² <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> (Erişim tarihi: 24.05.2019)

etkilenmeden oluşacak bir kimlik olası değildir. Bundan dolayı kimlik kavramı bilim alanının ilgisini çekmekte ve kimlik üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Her bilim alanı kimliği kendi bakış açısından incelediği için çok farklı kimlik tanımlamaları ve teorileri ortaya çıkmaktadır.

Psikoloji biliminin kimliğe bakışı kimliğin, yetişkinlik ile beraber kendini göstererek ve ergin olmanın bir gereği olarak oturmaya başladığı kanısındadır. Psikoloji yazını genel manada kimlik kavramından dem vururken kişinin aile bireyleri, arkadaş çevresi gibi toplumsal anlamda etkileşim içinde olduğu kişilerle uyum içinde geliştirdiği varlığını, farklı, eşsiz(*unique*) olarak algılamaya başlaması ile şekillendiği savındadır. Bu iddiaya göre kimlik kişinin devamlılığı olan var oluşunu, diğerlerinden farklı olduğunu hissetmesi ile belirgin hale gelmektedir (Rycoft, 1989, s. 90). Buradan da anlaşılabacağı gibi psikoloji kimliğin sıfır noktası olarak ergenlik dönemine vurgu yapmakta ve farklılaşmanın birey tarafından anlaşılmasıyla kimliğin bilinirlik kazandığını ifade etmektedir.

Psikoloji alanındaki kimlik üzerine yapılan çalışmalar, sosyal psikoloji alanında yenilikler doğurmuş ve bu yenilikler de alanda temel çalışmalar olan *kimlik teorisi* ve *sosyal kimlik teorisinin* oluşumuna olanak sağlamıştır. Sosyal psikoloji dairesi içerisinde yapılan çalışmalar çerçevesinde, kimlik teorisi, bireyin aynı anda hem sorumlulukları hem de rolleri olduğunu ve bu ikisi arasındaki salınımı sırasında bazı zaman başat bir fail, bazı zaman ise epey edilgen bir durumda olduğunu öne sürmektedir. Bu salınımda öncelikli şeyin hangisi olduğu şartlar dâhilinde farklılık gösterebilmekte, kişinin etken/edilgenlik şekline yön tayin etmektedir. Kimlik teorisi açısından mesele göz önüne alındığında, öznelar arasında değiş-tokuş edilen tüm anlamların referansları sosyal etkileşimden kaynaklanmaktadır (Stets & Burke, 2005, s. 133).

Bilişsel sosyal psikoloji kimlik sorununu birey ya da birey-grup ilişkileri çerçevesinde incelemektedir. Bir grup her durumda başkalarına rağmen, başkaları aracılığıyla yahut başkaları olması sayesinde diğerleriyle beraber, varoluş şartları dahilinde kendini algılar, tanımlar, konumlandırır, değerlendirir, bir karar alır ve hareket etme yoluna girer. Bu nedenden ötürü bireyin ilişki kurduğu grup yüksek öneme haizdir ve kimlik

sosyal yaşantıda kişinin başkalarından farklılaştığı ve diğerleriyle aynı olamayacağının farkına varılmasıdır (İmançer, 2003, s. 234).

Sosyal kimlik teorisi ise, kimliğin kolektif tarafına dikkat çekerek, kişilerin şahsi özellikleri üzerine bir takım gruplara dâhil oldukları ön kabulündedir. Bayraktarlığını Henri Tajfel'in yaptığı sosyal kimlik teorisinin temel önermesi, grupların kategorik bir biçimde birbirlerinden ayrılırken, algısal düzeyde grup içinde benzerliklerin artmakta olduğu öte yandan grupların dış gruplar ile ayrışan taraflarının da artmakta olduğu iddiasındadır (Bilgin, 2003, s. 349). Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, sosyal kimlik teorisi daha fazla grup merkezli bir kimlik değerlendirmesi öne çıkarırken, kimlik teorisi temeline *rolü* yerleştirmektedir (Stets & Burke, 2000, s. 228). Özetlemeye çalışırsak, sosyal kimlik teorisinin kişinin kim olduğu sorunsalıyla; kimlik teorisinin ise kişinin ne yaptığı sorunsalıyla alakadar olduğu ifade edilmektedir (Stets & Burke, 2000, s. 323). Bilgin'in (2003: 199) anlatımıyla sosyal psikoloji alanı kimliği, iç grup ile dış gruplar arasında diyalektik ilişki noktasında incelerken, kimlik tanımlamasını her zaman öteki üzerinden yapmaktadır. Bundan dolayı sosyal psikoloji alanında kimlik üzerine tartışmalarının odak noktasında, bir gruba dâhil olabilmenin nihayetinde edinilmiş kimlik değerlendirilirken, kati surette öteki grup dikkate alınmaktadır.

Antropoloji yazınındaysa kimlik kavramı, temelde kültüre özgü tarafları özelinde ele alınmaktadır. Bu sebeple özellikle antropologların kimlik kavramını Erikson'un dikkat çektiği, süreklilik-tutarlılık özelinde konumlanan benlik algılayışından ziyade, sosyolojinin merkezine koyduğu çevresel ve toplumsal uyum çabaları anlamında dikkate almaya ve bu minvalde işlemeye eğilimli olduklarını ifade edilmektedir. Antropologlar bireyin kimliğini içine doğduğu, genellikle de bireyin kendisinin seçmediği ortamın şartlarından soyutlanmış bir şekilde incelemeye tabi tutmaktadırlar (Byron, 1996, s. 292). Bu sebepten ötürü antropolojik çerçevede kimlik kavramı, aile, toplumsal sınıf, ulus ile birlikte tüm kurum ve cemaatleri dahil eden kapsamlı bir muhtevası olan bir kavram olarak görülmekte ve böyle araştırılmaktadır.

Kimlik kavramının hemen hemen alakalı olduğu bütün alanlarla kurduğu kültür, toplum, kollektivite, benzerlik-farklılık ve ötekilik gibi kavramlarla yakın ilişki sebebiyle, Kıta Avrupa'sının öncülüğünde sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda modern

devlet çatısı altında yaşayan değişik toplulukların farklılık taleplerini yüksek sesle seslendirmesi de kimlik kavramı ile ilişkili hale gelmiştir. Bu isteklerin sosyal, kültürel ve siyaset mecrasında başlattığı etki düzeyi, kimlik çalışmalarına yönelik kuramsal tartışmalara yeni bir alan sunmuştur.

1.2. Kimliğe Kavramsal Yaklaşımlar

Kimlik insanın var oluşun en temel göstergelerinden biridir. Bireyin dünyayı anlamlandırma ve yorumlama sürecinde kimlik bir tür pusula işlevi görmektedir. Birey sahip olduğu kimliği ile varlığını hem kendine hem de dünyaya ispat edebilmekte, sınırlarını kimlik üzerinden çizebilmektedir. Fakat kişi dünyayı anlamlandırırken sezgisel olarak kendi durduğu noktayı merkez alıp, yaşananları bu doğrultuda anlamlandırmaktadır. Bu durulan noktayı merkeze alma hali çoğu zaman, o noktanın karşısını da dışlama anlamını içinde taşımaktadır. Öyle ki kişi zıtlıklarla dolu bir dünyada hayat sürerken, ancak kimlere karşı olduğunun yardımı ile kim olduğunun ve varlığının bilincine varmaktadır. Bizi ötekiden ayıran yönlerimizden ziyade, bazı kimselerle ortak olunan, değer ve ilişkilere öncelik tanınmasından kaynaklanır. Lakin kişi, kimlerle beraber olduğunu, kimlerle yan yana durduğunu söylerken aslında kimlere karşı olduğunu da söylemiş olur. Dahası çoğu zaman varlığımızı idrak ederken, kimlere karşı olduğumuzun bilgisi vasıtasıyla anlaşılır (Güvenç, 1995, s. 3-4). Kimliğin uzamı dışında farklılıkla yaşamak olanaksızdır. İnsanların bir kimliğe yönelik aidiyet hissederken istemsizce diğer kimlikleri dışlama hali, kimilerine göre olumsuz bir tavidir ancak yine de kimliğin olmazsa olmazıdır. "Kimliksiz bir 'hayat biçimi' şekli mümkün olsa bile bu pek de arzu edilmeyecek bir şey" olduğundan (Connolly, 1995, s. 204). İnsanoğlunun kendini, kimliğini araması gelip geçici bir heves gibi de değil, özellikle teknolojik gelişmelerin yükselişe geçmesi ve kültürlerin değişime uğramasıyla beraber, insanın kim olduğunu arama sorusuna daha da yapışacak gibi gözükmektedir. Çünkü çağdaş insan artık kendine sunulan kimlik kartlarına rıza göstermemekte, kendi "ne"liğini arayıp bularak ve yine bizzat seçtiğini kullanmak istemektedir; "*Ben Şuyum ya da değilim*" demek serbestliğine sahip olmak istemektedir (Güvenç, 1995, s. 6). "Değişmeyen tek şeyin değişim, kati olan tek şeyin ise belirsizlik olduğunun git gide kesinleştiği" (Bauman, 2017, s. 12) günümüzde kimlik, istenmeyen özelliklerin elenmesi, istenen özelliklerin eklenmesi sürecinin neticesinde sahip olunan bir yaratı gibi görünse de, aslında kişi yaşadığı müddetçe artarak devam eden bir anlam arayışıdır.

Karşılıklı bağımlılıklar ağıyla örülü bir zaman diliminde bu dünya üzerindeki eylemin çok merkezli oluşundan (Bauman, 2017, s. 18) ötürü, her şahıs harici veya dahili şekillerde kimlik edinme döngüsüne dahil olmaktadır. Bu aşamada bireyin yolunu aydınlatan, kim olduğundan ziyade; kime karşı olduğu yönündeki konumlandırma. Öyleyse, "kimlik kişilerin anlam ve deneyim kaynağıdır" (Castells, 2006, s. 12), ancak kimlik alanının varlığını sürdürmeye devam etmesi için farklılığa ötekileştirmeye, kötülüğe ya da onun yerini alacak birçok şeyden birine dönüştürülmesi zorunludur. Dolayısıyla kişiye ilettiği tecrübe ve anlamlar da ötekinin sahip olduğu nüvelerin yokluğu üzerinden anlamlandırılmaktadır. Kimliğin meydana gelmesi için kati surette bir farklılığa gereksinim duymakta, o farklılığı sağladıktan sonra da kendini sabitlemek ve kesinliğini artırmak için farklılığı, ötekiliğe dönüştürmektedir (Connolly, 1995, s. 93). Kimlik, bir ötekilik ifadesidir; ne olmadığınız sorusunu öteki ile açıklar. Nitekim Derrida'ya göre; bütün kimlik oluşumları sadece farklılıkları oldukça var olabilmektedirler. Hiçbir kimlik öteki olmadan hayat bulamaz. Gerçekten de kimlik ötekine göre tanımlanır, yorumlanır ve anlam kazanmaktadır (Derrida'dan Akt. İnanc, 2006, s. 16). Kimlik, birey ya da grubun kime karşı, kime rakip veya düşman, kimle beraber yahut kimlere dost olarak baktığının üstüne aksettiği bir tür çekme-itme, sempati-antipati sahasındaki durumudur (Bilgin, 2007, s. 1).

Kimlik kavramına alakalı konularda kimliğin sosyolojik bir boyutu da vardır ve kimliğin psikolojik boyutu kadar sosyolojik boyutu da dikkate alınmalıdır. Çünkü kimlik kavramı sadece kolektif aidiyetlerle sınırlı kalmamakta, bireysel hayal, istek, arzular temelinde yaşamla ilişki kurma biçimini belirleyen, hayattaki duruş yerini bildiren nitelikleri de kapsamaktadır (Bostancı, 1998). Her ne kadar psikolojik manada kimliğin etken unsuru, kişinin bizzat kendisiymiş gibi görülse de; kişinin bu belirleme sürecinde toplumsal meyillerden etki görmemesinin mümkün olmayışı, kavramın kolektif yönünü ilk plana çıkarmaktadır. Bu nedenle kimlik inşası "tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerle kadar malzemeler kullanmaktadır. Ama bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar bütün bu malzemeyi, içinde bulundukları toplumsal yapıya uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işlemekte, bütün bu malzemenin manasını tekrardan düzenlemektedir" (Castells, 2006, s. 14). Bundan dolayı kimlik üzerine teorik bir

çerçeveyi çizebilmek için kimliğin kapsam ve sınırlılıklarını belirlemek gerekmektedir. Yine de bu kavramsallaştırmanın ifadesinde fikri düzlemde birçok sorun ortaya çıkmaktadır. “Kimlik kavramına dair tartışmaların başlangıç aşamasını bu nedenle kimliğin ne olmadığı ve hangi kavramlarla anlam karmaşası yaşadığı oluşturmaktadır” (Mermer, 2018, s. 14).

Kimlik üzerine çalışan birçok bilim adamının tanımlamasında kimlik, duygu ile alakalı, nesnel olmayan ve hissi dayanak noktalarıyla birlikte zikredilmektedir. Kimliğin bu durumunda içkin olan karmaşıklık, kimliği kavramlaştırma aşamasındaki tartışmalarda bir takım çıkmazların vücut bulmasına sebep olmaktadır. Buckingham’a göre kimlik muğlâk ve kaygan bir kavram olduğundan, bilhassa son zamanlarda bu sözcük çok değişik hedefler ve içeriklerde kullanılmaya başlandığını söylemektedir. Buckingham (2008, s. 1), kimlikle ilgili temel çelişkinin bu kavramın özünden kaynaklandığını iddia etmektedir. Nitekim Buckingham’ın gözünden kimliğe bakıldığında bireylerin birden fazla kimliğe sahip olabildiklerine şahit olunmaktadır. Yine de bu aşamada önemli olan nokta, kimliğin tanımlanırken geleneksel olarak sosyologların rol ya da rol kümesi olarak tanımladıkları kavramlardan ayrı tutulması sorunudur. Castells (2006: 13) belli birey veya kolektif bir fail açısından bir kimlik çoğulluğu, bahis konusu olabildiğini ve çoğulluğundan bir tür çelişki ve gerilim meydana getirdiğini söylemektedir. Bu yüzden sosyologların rol-kümeleri olarak adlandırdıkları şeyden ayrılmalıdır. Psikodinamik anlayış da sosyolojik anlayış da kimliğin özcü olmadığını iddia ederler. Yani kimliğin sabit olmadığını, dikkati hep farklı tonlarda da olsa kimliğin rolden farklı, yaratılmış ve kurgusal karakterine vurgu yapmışlardır (Marshall, 1999, s. 405). Sosyolojik gelenekteki kimlik teorileri sembolik etkileşimcilik kuramıyla yakından alakalıdır. William James, George Herbert Mead’ın ele aldığı pragmatik benlik teorisinden ilham almıştır. Benlik, kişilerin iletişim kurmaları ve dil yoluyla kişilerin doğaları ve sosyal dünya hakkında fikir yürütmelerini olanak veren bir kabiliyettir. Hem James, Hem de Mead, benliğin iki kademeli, bir süreç olduğunu söylemektedirler: Bilen, içteki, öznel olan, yaratmaya kadir, belirleme gücüne sahip ve bilinmeyen “ben” (I) ile diğer insanlarca da fazla bilinen, hariçte belirlenmiş olan sosyal merhaleyi gösteren “beni/bana” (me) olarak dile getirmektedir. Erving Goffman ve Peter Berger tarafından daha sonralarda yapılan çalışmalarda kimliğin “toplumsal açıdan hediye edilmiş, toplumsal bir şekilde devam eden ve toplum tarafından dönüşüme uğratılmış” bir gerçek

olduğu açık bir şekilde dile getirilmiştir (Marshall, 1999, s. 405).

Kimlikler dahilinde bulundurdıkları öz inşa ve bireyselleşme aşamaları açısından, rollerden daha kuvvetli anlam barındırırlar. Yani kimlikler anlamı örgütlerken, roller işlevi ortaya çıkarmaktadır (Castells, 2006, s. 13). Bu manada anlam tanımlaması sosyal fail olarak ele alınan bireyin edimlerinin amacına yüklediği sembolik ifadeleri işaret etmektedir. Dolayısıyla bu anlamın alabildiğine öznel olduğunu zikretmeyi mümkün kılmaktadır. Düşünlere göre toplumsal rollerin kimliği etkilemesi söz konusu olsa da kişinin, hayatının farklı dönemlerinde sahip olduğu birçok farklı rol ya da rol kümesini kimliğinin bir unsuruymuş gibi sürekli bir biçimde üzerinde götürmesi olasılık dışı gözükmemektedir (Mermer, 2018, s. 14).

Kimlik çalışmalarında önemle vurgulanması gereken bir diğer karmaşık mevzu ise kimlik ile kişilik kavramlarının kimi zaman doğru kullanılmayıdır. Güvenç'e göre (1995, s. 8) Kişilik(karakter) yerine "kimlik" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Kişilik, toplumsal varlığın özüne ait davranış özellikleriyken; mukayeseli ve nesneldir. Tam tersi yönde kimlik ise insanın kendini nasıl algıladığı ve kimle özdeşleştiğidir. Bu minvalde kimlik özdeşimi de, kişiliklerin dışı vurumudur ama kişilik ile aynı değildir. Bireyin kişiliğinin, yaşamı süresince temelde pek değişikliğe uğramadığı halde kimliğinin değişebileceğini ve bu durumun sadece bireysel süreçte değil, ulusal ya da resmi kimliklerin dahi değişikliklere uğrayabileceğini ifade etmektedir (Ergün, 2000, s. 79). Kimlik ve kişilik ilişkisini daha açık ifade etmeye çalışan Maalouf, (2000, s. 24) ise "kimlik bir yamalı bohça değildir, gergin bir tuval üzerine çizilen bir desendir; tek bir aidiyete dokunulmaya görsün, sarsılan bütün kişilik olacaktır" şeklinde anlatmaktadır. Kısacası aslında kimliğin kişiliği oluşturan bir desen olduğuna vurgu yapmaktadır.

Kılıçbaya'a göre (2003, s. 155-156) kimlik hala dilimizde teorik bir yere oturmadığı için anlam kargaşasına neden olmaktadır. Sözcüğün dilimizdeki karşılıkları nedeniyle sorun yarattığını dikkat çeken Kılıçbay, ortaya çıkan karmaşaya, iki temel paradoksun neden olduğunu ifade etmektedir; birincisi kavramın kendisini ve nominal-tarihi arka planı sebep olmaktadır. Latince *idem* (aynı) kökeninden türeyen *identite* (identity) sözcüğü özdeş olma durumunu, aynı olmayı işaret etmektedir. Dilimizdeki kimlik

kelimesi ise 'kimlerden(sin)' sorusundan türemiş mecburi bir mensubiyet durumuna işaret etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, temel işareti ve yönelişi bakımından tercih küresi içinde yer almayan bir aidiyeti, mensup olma durumunu, çoklukla aynışmayı çağrıştırmaktadır. Yani bu zaviyeden baktığımızda bir ayrışma değil, bilakis aynışmayı çağrıştırmaktadır; işte bu yüzden çelişki tam da bu noktadadır, kimlik şahsi bir arzu olarak gelişmek mecburiyetindedir, şundan dolayıdır ki; bireyi nitelemeyen bir şey, onun aidiyeti olamaz. Kısacası Latince ayrışma anlamına gelen sözcük kökü, Türkçede aynışmaya işaret etmektedir. Daha net bir ifadeyle, parçanın bütünden başlayarak tanımının yapılması ve bunun da aynılık çağrışımı yapacak şekilde olması, “bir’lere, birim’lere (unite)” gönderir lakin buradan birey meydana gelmez. Çünkü birey en basit tanımı dahilinde, başkalarından farkını ortaya koyduğu müddetçe meydana gelir ve gelişim sağlayabilir. İkinci paradoks ise kendini tanımlama durumunun ne olduğu üzerinden değil, ne olunmadığı üzerinden yapılmasıdır. Yani ötekilere bakılarak bir kimlik konumlandırılmasıdır. Aslında bu öteki üzerinden bir inşa süreci olduğu için negatif bir inşa sürecidir. Habermas (1996, s. 529) bu inşa sürecini diğerlerinden bir farklılaşma ve özgünleşme süreci olarak görür.

"Ben kimliği, varlığını parçalanmış ve aşılmış kimliklerden yeni kimlikler inşa etme ve bu kimliği eski kimlikle, kendi etkileşimlerinin örgüsünün aynı zamanda başkasıyla değiştirilemez ve sorumluluğu alınabilir bir yaşam öyküsü biçiminde örgütleneceği biçimde bütünleştirme yeteneğiyle kanıtlar. Böyle bir Ben kimliği aynı zamanda kendini belirlemeyi ve kendini gerçekleştirmeyi olanaklı kılar; bunlar “Ben” ile “Benlik” arasındaki gerilim ilişkisi içinde, henüz toplumsal rollere bağlı kimlik aşamasında etkili olan uğraklardır. Büyüyen çocuk, kendi biyografisini üstlenmesi ve sorumluluğunu alması ölçüsünde, kendi etkileşimlerinin anlatsal olarak korunmuş izlerinde, kendine geri dönebilir. Yalnızca kendi yaşam öyküsünü üstlenen kişi, bu öyküde kendi kendisinin gerçekleşmesini görebilir. Bir biyografinin sorumluluğunu üstlenmek demek, kim olmak istediği hakkında net bir görüşe sahip olmak ve bu ufuktan, kendi etkileşiminin izlerini, sanki onlar sorumluluk sahibi bir kişinin, yani düşünsenmiş bir özilişki zemininde eylemde bulunmuş bir öznenin eylemlerinin tortularıymış gibi incelemek demektir”.

Yine de bu durumda bile kimlik her ne kadar kişiyi başkası olmaktan azat ediyor olsa bile, kimlikler aynasında var olabilmek için bir ötekinin olmaması imkânsızdır. Bu

veçhesiyle Connolly'nin de ifade ettiği gibi: "kimlik farklılığı tanımlama gücüne bağımlı olan ve farklılık olarak tanımladığı kendiliklerin onlara uyarlanan tanımlarına karşı çıkma, direnme, onları alaşağı etme ya da tersyüz etme eğilimlerine karşı zayıf, kaypak ve güvenilmez bir tecrübedir"(1995, s. 93). Bu nedenledir ki kimlik inşasında bireyi hem özgür kılan hem de kendi kimlik mahpusuna hapseden bir çelişkiler yumağıdır.

Kimliğin ne olduğu konusunda anlamsal ve teorik çatışmalar olsa da, kimliği somut hale getirebilmek ve ele almak için bazı kavramsallaştırmalar da yapılmıştır. Bu sayede akademik alanda kimlik çalışmaları yapılagelmiştir. Alan yazımında kimliği, genelde bireysel kimlik ve kolektif kimlik diye ayırım yapılarak çalışmalar sürdürülmektedir.

1.3. Kimlik Türleri

Gerek farklı disiplinler temelinde ifade bulan tanımların değişiklik göstermesi, gerekse kavramın karmaşık ve belirsiz olmasından doğan çelişkili durumlar, kimliği düzgün bir şekilde yorumlamak için sınıflandırmaların şart olduğunu göstermektedir. Kimlik sınıflandırma çalışmalarında farklı kavramsallaştırmalar ve açıklamalar bulunmasına rağmen genel kabul gören tanımlama bireysel ve kolektif kimlik sınıflandırmasıdır. Kimlikleri en basit şekliyle bireysel ve kolektif kimlikler diye ikiye ayıran Smith'e (2002, s. 139) göre *bireysel kimlik* aile, cinsiyet, statü, din, etnisite ve millet gibi çok taraflı ve durumsaldır. *Kolektif kimlik* ise milli ve ya ırksaldır ve genellikle genel, dışsal ve bağlayıcı niteliği olan bir durumu ifade etmektedir (Smith, 1994, s. 122).

1.3.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik kişinin bugün olduğu kişi olmasını ve bu kimliğin sosyal çevresi tarafından tanınmasına olanak sağlayan mensubiyetlerin tamamıdır. Doğal olarak, bireye yaşamı süresince deneyimlediği farklı deneyimler veya kazandığı yeni farkındalıklar sonucunda; kimliğine yeni şeyler ekleme ya da var olanı bazı şeyleri eleme özgürlüğüne sahip olsa da, bireysel kimlik hayatın farklı dönemlerinde aynı olarak kalmayı sağlayan ve kendi kişiliğinin bir devamı niteliğinde olan yönüdür (Gleason, 1983, s. 911). Bireysel kimlik, daha çocukluğun ilk dönemlerinden itibaren oluşmaya başlayan bireyin hayatı boyunca deneyimlediği iç (bireysel/psikolojik) ve dış

(aile, çevre, eğitim kurumları, sokak) şartlarına ve değişmelere istinaden şekil kazanan “tekil ve bütünsel” bir öz anlayış, öz bilinç ya da bir öz değerlendirmedir” (Kula, 2006, s. 36). Bireysel kimliklerin oluşumunda bireyler, din, ırk, sınıf, etnik köken, cinsiyet ve milliyet gibi grup bağlarını ve özelliklerin paylaşırlar. Bu kıstaslar, özneyi ve öznenin kimlik anlayışını tasvir etmekte bireylere öngörü sağlar (Larrain, 1995, s. 212). Erikson’a göre kişisel kimliğin başarı bir gelişimi, kişiliğin bütünlüğünü ve devamlılığı açısından zorunludur. Kimlik bireyin benliğini bir devamlılık ve ayrılık olarak deneyimlemesi ve aynı zamanda buna uygun davranışlarda bulunmasını mümkün kılar. Bu sayede kişi kendi benlik algısı ile kendisinin başkaları açısından anlamı arasında bir uyum olduğundan emin olur (Özler, 2014, s. 109).

Bir kimliğe sahip olmak demek, bir geçmişi olmak demektir; bununla birlikte şu anda yaşamak ve ileriye dönük projeler üretmek demektir. Benliğin zamansal organizasyonu kişinin değişik zamanlarda aynı kişi olduğu duygusuna neden olur. Bireysel kimlik ayrılmayı, özerk olmayı ve kendi olarak ortaya çıkmayı içerir. Bireysel kimlik dış dünya ve öteki ile karşılaştığında, “ben” ve “ben değil” ve ya “diğeri” sınıflandırmasında bulunur. Bu sayede bireysel kimlik, orijinallik duygusunda kuvvetlenir (Bilgin, 1994, s. 240). Bu noktadan hareketle Fearon da (1999: 11) bireysel kimliği, bir kişinin içinde yaşam sürdüğü sosyal uzam çerçevesinde ötekilerden ayıran, içsel anlamda muayyen bir gurur hissettiği, kimi zaman ise özel bir gurur duymasa bile kimlik unsurları olmadan ne yapacağını bilemeyecek derece ileri seviyede onu yönlendiren ve istese de değiştiremeyeceği duygusuna kapıldığı nitelikler, inanışlar, istekler ve eylem ilkeleri bütünü olarak nitelemektedir. Bireysel kimlik unsurlarının içinde içkin olan bu gurur duyma, gurur duymasa da unsurları terk etmeme hali, kişiyi kimliğini oluşturan yönleri ön plana çıkarma ya da bir tehdit algıladığında savunmaya geçme yönünde bir tutum takınması yönünde harekete geçiren bir etki yaratmasına neden olmaktadır.

Bu açıdan bireysel kimlik dikkate alındığında bütün insanların diğerlerine benzemez tarafları olan emsalsiz kişilikler olduğu farkına varmak güç değildir. Kimlik kavramının aynı, türdeş olma durumu bireysel kimlik söz konusu olduğunda insanların zıddı bir şekilde her birinin özel yönleri olan, farklı kimliklere ait olduğu (Maalouf, 2000, s. 23) dikkatle vurgulanmaktadır. Yine de bu tür özel şartları olan farklı kimlikleri, sosyal

hayattan ayrıışmış bir biçimde yaşam süren varlıklar olarak düşünmek mümkün değildir. Dahası Habermas (1996: 485) bireysel kimliğin de toplumsal olarak üretilen bir şey olduğundan hareketle bireysellik kazanımının da aslında bir toplumsallaşma süreci gerektirdiğini söylemektedir.

Bireysel kimlik, Charles Taylor'ın ifade ettiği şekilde modernitenin şartları altında bireysel kimliğin ortaya çıkması "insan onuru" idealize edilmiş girift aşamaları olan bir süreçtir. İnsan onuru düşüncesinin önderlik ettiği modern çağın şartları dahilinde olması gereken, her kişinin doğuştan eşit haklara ve eşit saygıya kavuşmuş olması gerektiğidir (Köker, 1996, s. 154-155). Sözü edilen eşitlik, bireylerin ya birbiriyle özdeş "atomlar" ya da sadece türdeş bir topluluğun unsurları olmaları manasına gelmek demek değildir. Bireysel kimlik, başkalarıyla kısmen açık, kısmen de içsel bir iletişim vasıtasıyla oluşan dinamik süreçtir. Taylor'un analizlerinden anlaşılan önemli sonuçlardan biri; bireysel kimliğin, herkes için eşitliği, özgürlüğü, kültürel aidiyet farklılıklarını ortadan kaldırmayacak bir şekilde hayata geçirmeyi gerektirdiğidir (Köker, 1996, s. 156-158).

Çoğu kez bireysel kimliğin temel birleşenleri, bireysel saikler, arzular, ahlaki ilkeler ve inanışlar, bir sosyal gruba üye olma durumu veya en basit anlatımıyla uzun veya kısa boylu olmak, sarı veya kırmızı saçlara sahip olmak gibi özellikler ölçütünde ele alınmaktadır (Fearon, 1999, s. 27). Fakat bireysel kimliği bu şekilde boyutlandırma çabası tartışmalara açıktır. Çünkü böyle bir boyutlandırma girişimi, benliğin çeşitli çatışmalarla bölünmesini içerir. Parçalar ayrılmış, bölünlenmiş bir birey anlayışı da bütүнleştirici kişilik temasına aykırı düşer (Bilgin, 1994, s. 241). Kimlik arayışının ötesinde yatan farklılaşmaya sebebiyet veren çatışma halinde değerler bulunmaktadır. Kişi kim olduğunu ifade ederken beraberinde ne olduğunu, neye inanç duyduğunu ve ne arzuladığını de anlatma çabasına girer. Kimlik esasen var olmuş bir gerçeklik değildir; mekânın, zamanın, tarihin ve kültürün ilerisine doğru yol alır. Değişik unsurların beslediği bir kaynağa bağlı olarak geçmişleri vardır. Lakin tarihi olan durum gibi, devamlı bir dönüşüm etkisinde maruz kalır. Ebediyete değin kök salmış bir maziye tutturulmuş olmaktan çok uzaktırlar; tarihin aktörleri tarafından belirlenirler ve bu süreçteki ileri-geri ve lehte-aleyhte meydana gelen hareketliliklere bağımlıdırlar. Bu itibarla kimlik, kendisini onunla tanımını yapan, konumlandırıran ve farklı şartlara verilen tesmiyelerdir (Karakaş, 1999, s. 273).

Kimliğin tarihsel çerçevesi, süreklilik arz etmesi ve değişim ve dönüşüme geçirmeye meyilli olması, çoğulcu tarafını kuvvetlendirir. Kymlicka'ya göre bu çoğulculuğun üç temel nedeni vardır: Birinci nedeni tarihtir ve tarihsel gelişim aşamasında bir insan grubu değişik iklim ve coğrafyalarda farklı değerler bütünü ve idrakleri kendi içinde birleştirerek yeni oluşumlar meydana getirir. İkinci sebebi sosyal dokudur ki bu doku birbiriyle birleşmiş, birbirleriyle köklü ilişkileri olan fakat inceleme farklılıkları temelinde yürütülebilecek çeşitlenmelere açıktır. Üçüncü nedeni ise insanoğlunun kimlik meydana getirici yeteneğidir ki değişik özelliklerde, değişik anlayışlardaki insanların ortak bir bilinçlenmesiyle meydana gelir (Akt. İnanç, 2006, s. 19).

1.3.2. Kolektif Kimlik

Kolektif kimlik, bireysel kimliğin içinde var olagelmış özelliklerin paydasını meydana getiren bütüncül, toplumun üyelerinin aitliğidir. Kişinin emsalsiz bireysel kimliğini meydana koyarken kendinden ilham aldığı topluluğun ifadesi olan kolektif kimlik, ortak arzu ve amaçları dillendirmeye yarayan adeta bir anlam havuzudur. Yine de kolektif kimlik; bireysel kimlikten ayrı olarak iki taraflı bir inşa imkânına olanak sağlar, çünkü mefhum kişinin hem kendi kazanımları, hem de diğer topluluklarla olan ilişkileri biçimlendiren varoluşsal bir art alana sahiptir.

Kolektif kimlik, özel bir durumdan ziyade, bir aşamayı ifade eder. Bir grubun kimliği, diğer gruplarla ilişkiye girmesi dahilinde ve zamanla değişime uğrar. Hiçbir grup ya da topluluk, kendi başına ve zaman-mekândan azade bir tözsel kimliğe sahip olamaz. Bireysel kimliklerin meydana gelmesi sadece şahısların birbirleriyle olan ilişkileri koşuluyla mümkün olabiliyorsa, kolektif kimliklerin oluşması yine gruplar arasındaki ilişkiler sonucunda söz konusu olabilir (Bilgin, 2007, s. 14). Bireysel kimlikle kolektif kimliği ayıran şey kolektif kimliklerin kurumlar aracılığıyla, tutumlar ve eğilimler olarak planlı bir şekilde verilmesidir (Connolly, 1995, s. 253).

Her kolektif kimlik tanımı, kendi karşıtı ile birlikte yapılmak zorundadır. Ortak bir kimlik her zaman bu kimliğe dahil olmayanların varlığını şart tutar. Demek ki her kolektif kimlik kaçınılmaz bir dışlama mekanizması ile birlikte işlemek zorundadır. Kendi kolektif kimliğinin olumlu olarak tanımlanabilmesinin koşulu, buna dahil olmayan olumsuzun kim olduğunu kesin olarak tespit etmeye bağlıdır. Dışımızda

olumsuz olanı tanımlamak her kolektif kimlik açısından kaçınılmazdır. Her toplum kendi üyelerini tanımlayabilmek ve onları bir arada tutabilmek için ona dahil olmayanları bulmak, bulamazsa uydurmak zorundadır. Dolayısıyla bireysel iradelerin ve kararların bu mekanizmanın işleyişindeki rolü son derece sınırlıdır (Akçam, 1995, s. 32). Kimlikler siyasetini meydana getiren ve kimlik tasniflerini radikalleştiren hemen hemen bütün kimlik ifadeleri, ötekini tek boyutu olan ve kalıba sokulmuş bir gerçeklik dairesine mahkûm eder. Bu anlayışın açıklayıcı bir ifadesi olarak Martin, kimliklerin tek ve aynılık söylemi üzerine oluşturulduklarını, oysa hiçbir kimliği kendi başına tanımlamanın mümkün olmadığını ve bir kimliğin oluşmasını sağlayacak şeyin o öteki ve ötekine karşı aldığı tavır olacağını söyler (Akt. İnanç, 2006, s. 17). Tıpkı bireysel kimlikte olduğu gibi, kolektif kimlikte de ana eksen farklılıklar oluşturmaktadır. Bir kimlik toplumsal alanda var olabilmesi için bir dizi tanınmış farklılıklar olması elzemdir. Bu farklılıklar hayati derecede önem taşır. Farklılıklar aynı anda vücut bulmasaydı kimlik onlardan farklılaşmadığı için diğerlerinden bir öteki oluşturmaz, varlık sahasında vücut bulamazdı (Connolly, 1995, s. 92). Kolektif kimlikler, daima gruplar arasında gelişen ilişkiler bağlamında ve zıtlıklar şeklinde inşa edilmektedir. İnsan gruplarının birbirine karşıt kategoriler halinde tasnif etmesi, kuşkusuz yeni bir olgu değildir (Bilgin, 2007, s. 35). Kolektif kimlik grup üyelerinin bu gruba dahil olmayanlarla kendileri arasında var olan *belirli farklılıkların bilincini* anlatır. Bu sebepten kolektif kimlik kavramı “öteki”nin sosyal ve kültürel nitelikleri, alışkanlıkları ve fiziki görünüşleri üzerine tahayyül ve imgeleme ve nihayetinde kendine işaret eder (Berting, 2018, s. 207). Kişilik bizzatı kendisi anti sosyal bir özellik kazanmasıyla beraber, kolektif kişilik de toplum dahilinde grup pratiğine dönüşmesi güç, dahası tam da ona düşman olacak bir grup kimliği şekline bürünmüştür. Cemaat, toplumsal eylemin ötesinde kolektif varoluşa ilişkin bir olgu halini almıştır. Grup yürütebileceği tek şey arınma ve gruba benzemeyenlerin reddedilmesidir (Sennett, 2013, s. 291). Kolektif kimlikler içeridekiler ve dışarıdakiler arasında ayrımı beraberinde getirir. Ne var ki, dışarıdakilerin bazıları grup üyeleri tarafından potansiyel üyeler olarak görülerek dönmeye/katılmaya ikna edilmeye çalışılırlar (Berting, 2018, s. 208). Bu farklılaşma ve kendinden olmayanın değerlerinin ve kendisinin reddedilmesi yoluyla. Deyim yerindeyse saflar sıklaştırılacak ve kolektif aidiyet hissi artırılmış olacaktır.

En genel ifadeyle kolektif kimlik, sembollerle, sanat eserleriyle, törenler, anılar,

alışkanlıklar, inanç biçimleriyle ve bilgilerle dolu bir alışkanlıktan ve geleneğin, geçmiş dönemlerin mirasından, özetle kolektif belleğin hafızandan yararlanılarak inşa edilmektedir (Bilgin, 1994, s. 53). Kolektif kimlikler, kendilerini var eden kolektif sembollerin ancak bir kısmından ibarettir. Bir veya daha çok kolektif sembolün yardımıyla çevremizdeki dünyayı zihinsel manada tasarlarız. Kolektif kimliklerimize dair fikirler ve “öteki”lerin kimlikleri- toplumun daha fazla kucaklayacağı sembolizasyonun içindeki yerimizi tanımlar (Berting, 2018, s. 206). Kolektif kimlik bütünlüğünün sürmesi için, kolektif bellek ve grubun üyeleri tarafından benimsenmiş gelenekler, ortak ve gerçek bir tarih hissiyatı aracılığıyla devam ettirilmelidir. Bununla beraber eşanlı olarak uzam içerisinde de, girift bir halde toprak ve sınır çizmesi, "onlar" karşısında “bizi” ortaya koyan kabul etme ve dışlama koşulları aracılığıyla devam ettirilmesi zorunludur (Morley ve F Robins, 1997, s. 107). Kolektif kimlik normatif bir görüş birliği biçiminde oluşur; bu sırada ulaşılmış bir görüş birliği elbette söz konusu olamaz, çünkü grup üyelerinin kimliği grubun kimliğiyle eş kökenli olarak ortaya çıkar. Bireyi bir kişi yapan, toplumsal grubunun öteki üyeleriyle hangi noktada aynı görüşte olduğudur (Habermas, 1996, s. 480). Kolektif kimlik, sosyal kimliğin topluluklar seviyesindeki ifade edilişi olarak tasvir edilebilir. Bu kimlik hudutları kesin bir mecrada belli bir kültürel topluluk aracılığıyla taşınan kimlik olarak daraltılabilir (ya da genişletilebilir); bu minvalde etnik, dini ve ulusal kimlikler, kolektif kimliğin türlerindenidir (Bilgin, 2007, s. 13).

Kolektif kimlikteki “biz” bir davettir, bu davet geniş ya da çok dar olabilir. Yalnızca Müslümanlar diyerek sınır çizerken bütün semavi dinler diyerek yine sınır çizer ama daha geniş bir grubu da kapsayabilir (Connolly, 1995, s. 69). Kendisi itibariyle kolektif kimlik kendinden mülhem bir inşa süreci neticesinde hayat bulmaktadır. "Her türlü düşünce sistematğinde kolektif kimliğin inşa çabası bulunur. Bu nedenle her ne biçimde ele alınırsa alınsın, kimlik düşünce sisteminin de ortak yönünü oluşturmaktadır. Kolektif kimlik sınırları belli bir sahada (*territoire*) yurt edinmiş bir takım grupların (etnik, kültürel) başka gruplardan farklı yönlerini belirgin etme arzusudur ve belli bir durumu değil bir süreci anlatmaktadır" şeklinde ifade edilmektedir (Vatandaş, 2004, s. 24). Kolektif kimlikler grubun kendini -benzer şekilde- başka gruplara mukayeseye farklı görme durumlarına işaret eder. Kolektif kimlikler grup mensuplarının bilincine

demir atar (Berting, 2018, s. 206). Kimliğin yoğurulması ve şekillendirilmesi sürecinde kimliğin sağlam bir dayanağa oturtulması ve ötekinin inşası yoluyla kimliğe bir özgüven aşılmasıdır (Connolly, 1995, s. 24). Sosyal gerçekliklerin ve dolayısıyla kimliklerin inşa ürünü oldukları iddiası, bunların ciddiye alınmaması gereken eğreti, suni, beyhude şeyler oldukları anlamını taşımaz. İnşacı bakışa göre, kişilerin kendilerinden önce bulunan bir dünyaya ayak uydurmaktan ziyade, bu dünyanın şekillenmesine devamlı ve etken bir şekilde katkı sunduklarını iddia etmektedir (Bilgin, 2007, s. 59).

Kolektif kimlik belirli bir alanda hudutları çizili olan bir topluluk vasıtasıyla ortaya getirilen kimlik olarak tanımlanması mümkündür.

Kolektif kimliğin özellikleri şu doğrultuda sıralanabilir (Bilgin, 1994, s. 54):

- Kolektif kimlik, gruba ait olanlar kişiler aracılığıyla öznel bir mahiyette algılanır ve yaşanır.
- Kolektif kimlik, ötekine yönelik bir karşıtlık barındırır ve bu farklılaşma ile tanımlanır.
- Gruba aidiyet bilincinden doğar.
- Çeşitli temsillerin bir sistemi içinde anlaşılır. Temsiller içinde bazı negatif özellikler ve pozitif özellikler vardır. Pozitif özellikler genelde, etnosantrist tutumlar meydana getiren savunmacı bir nüve oluşturur ve bu tutumlar ve nitelikler tutarlı bir ideoloji içeren bir sistematikte ifade bulur.

Kolektif kimlik bireysel veya toplumsal faillerin belli bir tutarlılık, bütünlük ve devamlılık elde etmeleri sonucunda oluşur (Morley ve Robins, 1997, s. 107). Bu anlamda her kolektif grubun üyeleri seçmeci bellek süreçlerinden geçerek kolektif kimlik inşasına katkıda bulunmaktadır (Vatandaş, 2004: 24). Bu yönleri nedeniyle kolektif kimlik/kimlikler dışarıdan bir müdahale olmadan oluşmuş olsa bile, belli bir süre dahilinde tarihi olaylardan etkilenecek kimliklerin inşa edilmesine, şekilsel bir

takım farklılaşmalarla birlikte yeniden kimlik dairesine dolaşıma girmeye uygun bir duruma getirilebilir.

Modern benlik için müsait olan kimlik tarihten süzülerek edinilmiş, öz sorumluluk, öz disiplin ve özgürlük ölçütlerine bağlıdır. Kaldı ki imkân sağlama ve sorumlulukla ilgili bu standartlar, dokunulmadan kalırken içinde yer aldıkları kurumların her birini yekdiğeriyle olan ilişkisi sınırlar ve var olmasına imkân sağlar (Connolly, 1995, s. 38-39). Bu şartlar altında birey mükellefiyet sahibi olduğu için kendini bir kolektif kimliğe daha fazla ait hisseder ve adeta bu kimliğe bağılıymışçasına tutunur. Nihayetinde bireysel kimliğine ek olarak ve onunla uyum içinde olan bir kolektif kimliğin gereksinimlerini yerine getirmek mecburiyetinde olduğunun farkına varmıştır.

Kimlik yalnız başına keşfedilmez ama bir kolektivite içinde kişinin etnik, ulusal veya aile geçmişinde anlamını bulur. Kimlik oluşumu sürecinde bireyler bir anlam ve bütünlük duygusu arayışına girerler ve kendisinden başka birine veya bir şeye inanma ve onun hizmetinde güvenilir biri olmaya gereksinim duyarlar. İdeoloji bu manada benliğin önemli bir koruyucusu olarak ortaya çıkar. Siyasi yeraltı faaliyetleri aynı zamanda bireyin vefa ve sadakat ihtiyacını devreye sokar. Bir kimlik krizi (bireyin benlik tanımlamasında yaşadığı zorluk onda belirsizlik ve parçalanma ve çelişki yaratır) bazı genç ergenleri “kesinlik” vaadi içeren totalizme ve totalist kolektif kimliklere açık hale getirir. Bu kolektivitelerde problemlili genç sadece bir kimlik bulmakla kalmaz beraberinde sıkıntılarına izah ve gelecek ideali bulur (Akt. Özler, 2014, s. 110; Crenshaw, 2004, s.556-558). Kolektif kimlik arayışları yoksulların, marjinallerin, aşağı kesimlerin, periferide bulunanların, dışlanmışların kendi fakirlik ve dışlanma durumlarına abartılı biçimler alabilen bir cevabı gibi görünmektedir. Kuşkusuz, dünya üzerinde bazı toplumların (genelde Doğu dünyası) kolektif kimlik arayışlarını, henüz yeterince modernleşme sürecinden etkilenmemiş olmaları ve aslında cemaatçi tarzda yaşamaları dolayısıyla, modernleşmeye direnç biçiminde değerlendirmek mümkündür (Bilgin, 2007, s. 21).

1.3.2.1. Siyasal Kimlik

Kimlik kavramını incelenirken iki başlık altında kavramlaştırılmasına rağmen, kimliği açıklama çabasında olan teorik çalışmalar disiplinden disipline farklılık arz

etmektedirler. Her alanın kimliği inceleyişi ve kavrayışı bu nedenden dolayı farklılık göstermektedir. Öyle bile olsa günümüz literatüründe kimlik hakkında kapsamlı bir açıdan bakabilen çalışmalara rastlamak gayet tabi mümkündür. Kimlikle alakalı yapılan çalışmaların disiplinler arası olması gerekliliği artık günümüzde inkârı mümkün olmayan, gün yüzüne çıkmış bir gerçekliktir. Siyasal kimlik tanımlaması da bu disiplinler arası bir çalışmanın ürünüdür. Nitekim sadece sosyal psikoloji veya siyaset bilimi alanında tanımlanan bir kimlik kavramsallaştırması çok açıktır ki yetersiz kalacak, bilim alanında ilerlenmesini imkânsız kılacaktır.

Siyasal kimliği kolektif kimliğin şemsiyesi altında gören Smith benzeşmenin önemine dikkat çekmektedir. Özel bir grubun mensupları sadece gruba dahil olmayanlara farklılıkları bakımında benzerlikleri vardır. Gruba ait olan kimseler benzer bir şekilde giyinir, yerler aynı dili kullanırlar, bütün bunlar bakımından kendilerine benzemeyen farlı giyinip farklı yiyip için ve farklı bir dili konuşan kişilerde bu noktada ayrışır (Smith, 1994, s. 123).

Siyasal partilerin özdeşleşme hareketleri toplumsal kimliklerin ve bireysel kimliklerin siyasallaşmasına yani kolektif kimliklerin oluşmasına ve sonuçta siyasal kimliklerin oluşmasına neden olur (Laclau, 1995, s. 13). Bu şekilde neredeyse bütün kimlikler bir otorite tarafından kasıtlı olarak manipüle edilir ve onun istediği doğrultuda yönlendirilir. Bu oluşumun gerekçesinin kolektif kimliğin kişiyle birlikte grupların birbirlerini etkilemesi ve birbirleriyle paylaşımda oluşan bir kimlik tezahüründen meydana geldiği ortadır (Melucci, 2013, s. 44). Hall'ın ifade ettiği şekilde kültürel kimlik, tarihsel algılama yönünden, bir olma problemi olduğu kadar bir oluşma problemidir. Açıkçası maziye ne denli aitse geleceğe de o kadar ait olmaktadır. Bu şekliyle değişmez ve sabit olması olarak dahilinde gözükmemektedir. Bir geçmişe sahip olan her varlık gibi farklılaşmaya ve dönüşüme maruz kalmaktadır (Akt: Mora, 2008). Benzer şekilde Bilgin de (2007: 14) Bireysel ya da kolektif kimlik gereksinimi, bir kişi yahut topluluğun gereksinim duyduğu veya doyurmaya çabaladığı bir gereksinim olmanın ötesinde, toplumsal yapı ve oluşumların, çevresel norm ve değerlerle, dünyanın ve zamanın ruhuyla alakalı şekilde filizlenen bir gereksinim olarak görür.

Kimlik türlerini esas itibarıyla üçe ayırmak mümkün görünmektedir. Bunlar; birincisi Kişisel kimlik(ben kimim?), ikincisi Psikososyal kimlik (biz kimiz?), üçüncüsü ise

Ulusal/ Kültürel kimlik (bizler hangi ulus/kültürden geliyoruz?) (Güleç, 1992, s. 11-16).

- *Bireysel kimlik*: Kişiyi ötekilerden ayırması nedeniyle kurumlar tarafından verilmiş kimliklerdir. Kişilere idari erkler tarafından verilen ve kişiye bir hüviyet atfeden kimliklerdir.
- *Psikososyal kimlik*: Kişilerin üyesi bulunduğu kurum kuruluşlar gibi bir gruba ait olmakla edinilecek kimliklerdir. Meslek grupları, üye olunan vakıflar, kurumlar bu kimliği belirleyen göstergelerdir.
- *Ulusal-Kültürel Kimlik*: Soy sop bağı, milliyet gibi aidiyetleri barındırır. Ahmet Demir, Hatice Bakır olduğunuz için değil de ay yıldız simgeli Türk pasaportu taşıdığınız için vize alırsınız Bu kimliği ayırt etmek için ulusal kimlik olarak adlandırılır. (Güvenç, 1995, s. 4).

Karpat'ın (2011, s. 58) kavramsallaştırmasına göz atacak olursak kimlikleri iki temelde sınıflandırmak mümkün gözükmektedir. İlki temel veya tabii kimlikler, ikincisi ise inşa ürünü sonradan ortaya çıkmış olan sosyo-politik kimliklerdir. Temel veya tabii kimlikler, din, aile-aşiret-soy vb. özelliklerden oluşan kimliklerdir. Daha sonra icat edilmiş olan sosyo-politik kimlikler ise millet, imparatorun tebaası, sosyal sınıf, vatandaşlık vb.dir. Tüm kimlikler tarihsel süreç dahilinde değişime uğramaktadır. Temel kimliklerin değişime uğraması yüzlerce senelik bir zaman zarfında ağır ağır olduğu için, bu kimliklerin değişime uğramadığı düşünülmektedir. Karpat (2011, s. 51) siyasal kimliği, sosyo-politik kimlikler kategorisinde düşünmekte ve büyük ölçüde aydınlar yoluyla tepeden inmece bir tavırla oluştuğunu, tabi olanların kendilerini bu siyasi kimliğe uyum sağlamaya çaba gösterdiklerini dile getirmektedir.

Mucchielli (1991, s. 48-52) ise kimliği duyguların form kazandırması çerçevesinde sınıflandırır ve kimlik kazandırılmasında belli referanslar gerektiğini söyler. Bunlar, fiziksel, tarihsel, psiko-kültürel ve psiko-sosyal referanslardır. Mucchielli, *fiziksel referansları* hisse, ganimet, mal vb. iktisadi güçlerle birlikte fiziki güç ve entelektüel birikimden meydana gelmektedir. *Tarihsel referanslar* dahilinde ise kan bağı, doğulan şehir, örf ve adetlerle birlikte milli kimliği oluşmasına neden olabilecek ülkenin kurucuları veya savaş kahramanları ve efsaneler bulunmaktadır. *Psiko-kültürel referanslar* din ve inanış şekilleri ile ideolojilere dair sembollerde oluşurken, *psiko-*

sosyal referanslar kariyer unvanı, sosyal statü, yaş, cinsiyet, meslek, gibi toplumsal rol alanlarını işaret etmektedir. Bu nedenden ötürü Mucchielli siyasal kimlik kavramını irdelerken, kavram eğer milli kimlik üzerinde ele alınacaksa tarihsel referanslardan, siyasal tercihler üzerinde ele alınacaksa psiko-kültürel referanslardan destek bulacağını söylemektedir.

Azınlıkların kimliği üzerine çalışma yapan Baskın Oran kimlik tasnifini üçlü bir kategoride ele almaktadır (Oran, 2004, s. 17-18):

- *Bireysel kimlik-kolektif kimlik:* Bireysel kimlik, herhangi azınlığa ait bir kimsenin kimliğidir. Bireyler bir grubun mensubu olarak hayatlarını sürdürürler, boşlukta kalmazlar. Grup kimliği olarak da zikredebileceğimiz kolektif kimlik, bu azınlık grubunun tamamını kapsayan kimliktir.
- *Objektif kimlik-sübjektif kimlik:* Objektif kimlik ise bir insanın doğuşundan itibaren var olagelen tarihsel-antropolojik kimlik olarak tanımlanmakta ve insanın belli bir müdahalesi olamadığı için gayri iradi bulunmaktadır. Sübjektif kimlik ise bireyin kendi iradesini kullanıp bir seçim yapması sonucu oluşan kimlik türüdür. Kişi burada kendine “ben şuyum, şu değilim” demektedir.
- *Alt kimlik-üst kimlik:* Azınlıklar dikkate alındığında birey için en önemli kimlik türüdür. Alt kimlik kişinin içine doğmuş olduğu topluluğun kimliğidir ve objektif kimliğe karşılık gelir. Üst kimlik sınıflandırması ise devlet tarafından vatandaşlarına verilen kimliktir. Bu da vatandaşlığa karşılık gelir.

Siyasal bağlam açısından kimlik oluşumunu üzerine yapılan tasniflerin ortak paydası, kimliğin bireysel ve kolektif tarafları neticesinde, genel bir kavrayış biçiminden ziyade davranışlar neticesinde ve koşullara bağlı olarak ortaya çıktığıdır. Kişi etkileişimde olduğu sosyal çevreden etkilenir ve karşılıklı bir dönüşüm evresine girerler. Böylece bireyin kimliği, grubun kolektif kimliğine eklemlenmiş olur. Göka’ya göre bireyin aidiyet duyduğu sosyal grubun hedefleri ve değerleriyle bireyin bütünleştiği ölçüde kimliğin toplumsal boyutunun oluşmasında önemli bir etkisinin olduğunu ileri sürmektedir (Göka, 2006, s. 292). Dolayısıyla siyasallaşmanın toplumsal-politik çevre ile birey arasında hayat boyu süren dolaylı ve dolaysız etkileşim olarak anlaşılması daha uygun olarak görülmüştür. Bir başka deyişle, birey siyasallaşırken siyasal düzene ilişkin

bilgi, tutum ve değerleri öğrenmekte ve siyasal kimliğini şekillendirmektedir. Fakat süreç bu noktada son bulmamakta; bireyin siyasal bilinç düzeyi arttıkça, siyasal düzeni şekillendirici yönde aktif hale gelmesi imkân dahilinde girmektedir (Sarıbay & Ögün, 2006, s. 68-70).

Kimliğin farklılıkla çift yönlü ilişkisi, bu ilişkideki en güç siyasi sorunların siyasal düzlemde gizlenmesini teşvik eder. Kişinin teolojik ve aşkın düşünce biçimlerinin inandırıcılığına ilişkin bir şüphesi varsa, özel bir grup kimliğine ayrıcalık olmadan toplumsal yaşam olanaksız olduğu için tarihsel olarak iktidar tarafından inşa edilmiş kimliklere kuşku artar (Connolly, 1995, s. 96-97). Kimliğin siyasi yönden oluşturulması her zaman netameli bir durum olarak var olagelmıştır. Çünkü birçok kuramın iktidarı okuma biçimleri, bir sömürü aracı gibi görmeleridir. İktidar mevcut yapıyı ve üretim ilişkilerini korumak için sınıf temelli bir inşa süreci sürdürür. Bu sayede kendisinin ilanihaye var olmasını mümkün kılmaya çalışır. Aslında Siyasal kimliği dikkate aldığımızda sınıfla alakalı bir tartışmayı da su yüzüne çıkarmaktadır. Lipset ve Rokkan göre (1967, s. 5-6), sanayileşme ve ulus devletin ortaya çıkmasıyla beraber sosyal yapıda değişikliklere neden olan sınıf çatışmaları siyasal kimlik kavramının ortaya çıkmasına neden olduğunu ve bu veçhesiyle siyasal kimliğin, sınıf kavramının yerine geçtiğini iddia etmektedir.

Bireyin aidiyet hissettiği sınıf, onun iktidar ile ilişkisinin yönünü de her ne olursa olsun yönlendirdiğinden, kimlikle yakından alakalıdır. Kaldı ki iktidar tarafından yoğun bir biçimde şekillendirilen kültürel göstergelerin zaman içerisinde görünürlüğünün artması nedeniyle, birey için bir içselleştirme, bir meşruiyet kaynağı olduğu toplumlarda; kolektif yapı içinde birey, ya birey oluşundan dolayı sahip olduğu özelliklerinden arınmak ya da bireysel özelliklerini kültürle uyum sağlayarak toplumsal yapı içinde yer edinmeye çalışmaktadır. Bunun içindir ki, kimlik inşa sürecinin kolektiflik vurgusu dikkate değerdir (Mermer, 2018, s. 24). Kimlikler bir inşa ürünü şeklinde tanımlandığında bu inşa, geçmişe dair her şey silinerek boş bir levha üzerinde ferdi faillerin keyfi isteklerini doğrultusunda hayata geçirilen bir etkinlik değildir. Kimlik kavramı, tarihi derinliği olan bir özellik taşır. Kimliklerin, kişilerin öznellikleriyle alakalı yönleri olması bu durumun zıddını göstermez, çünkü bizatihi bireyin de tarihsel bir insanın neticesinde meydana gelmesi mümkündür; zamanı ve mekânı aşan, "her

türlü sosyal ve tarihsel bağlamdan bağımsız evrensel antropolojik bir geçerliğinden " bahsedilemez. Bu bakış açısında, çeşitli yazarlar kimliği modernliğin bir sonucu olarak kabul etmektedirler (Bilgin, 2007, s. 45). Siyasal kimliklerin inşa sürecini anlamada anahtar terim kişilerin yoksunluklarına vurgu yapmaktır. Bu yüzden bireyler özdeşleşme ile bu yoksunluğu gidermeye çalışır. Kökene ait ve başa çıkılamaz bir kimlik yoksunluğu söz konusu olduğu için, insan bir şeyle özdeşleşme, gereksinimi duymaktadır (Laclau, 1995, s. 11).

Kolektif bir durumsallık üzerindeki kimlik edinme süreci bireyin bir aidiyet hissiyle gruba dahil olmasına olanak sağlar ve böylece grupla birey arasında bir bağ oluşur, "kimlik modern bir paradigma içermekte ve bu modern paradigmanda kimlik edinimi aşamasında ontolojik bir kurgulamayı da içinde saklaması bulunmaktadır. Zira her hâlükârda 'grup varlık' olan ve daima bir grubun içine doğan insanoğlunun ontolojik yapısı gereği aidiyet ve mensubiyet duygularından arınmış bir kimlik söz konusu olamamaktadır" (Göka, 2006, s. 310). Kısacası grupla birey arasında bu etkileşim birey açısından vazgeçilemez bir durumdur.

Castells, kimlikleri baskın siyasi otoriteler tarafından kaynaklansalar dahi, yalnız toplumsal aktörler o kimlikleri içselleştirdiğinde gerçekten bir kimlik halini aldığını söyler. Kimlik inşası, tarihten, coğrafyadan, biyolojiden beşeri olan her şeyden, iktidar aygıtlarından, dini emir ve yasaklardan malzeme kullanır. Ama kişiler, toplumsal gruplar bütün bu malzemeleri, dahil oldukları toplum düzenine, uzam çerçevesinden doğan şartlara ve kültürel durumlar doğrultusunda işler, bütün bunlara kendince tekrardan bir anlam katar. Bu manada kimliğin toplumsal olarak inşa edilmesi her zamanda iktidarın elinden geçtiği için kimliğin üç türlü inşa biçimi vardır. *Meşrulaştırıcı Kimlik*: Toplumdaki egemen kurumlar tarafından, toplum üzerindeki egemenliklerini genişletmek ve iktidarlarnı akılcı bir zemine oturtmak için inşa edilir. *Direnış Kimliğı*: Toplumda siyasi iradenin etkin olarak yerleştirdiğı kimliğin dışında ve hakim irade tarafından hakir olarak bakılan ve damga yiyen şartlar altında bulunan kimseler tarafından oluşturulur. *Proje Kimliğı*: Toplumdaki faillerin, sunulu kültürel malzemelerle toplumsal mevcut yerlerini tekrardan tanımlayan, yeniden bir kimlik inşa etme sürecidir. Feminizmin kadın hakları ve kadın kimliğinin savunucusu olarak çıkıp ataerkilliğe karşı bir mücadele vermeleri buna örnek gösterilebilir (Castells, 2006, s. 13-

15). Buradan hareketle denilebilir ki siyasal bir kimliğin inşasında hakim bir otoritenin yönlendirmesine maruz kalmamak neredeyse imkânsızdır. Doğal olarak kimlikler de bir yönüyle egemen gücün elinde yoğurulmaktadır.

Kimlik tartışmalarının çok yönlü olması sebebiyle birçok disiplinde çalışmalar yapılmıştır. Konuyu her inceleyen farklı sınıflandırma yoluna gitmesine rağmen, ortak payda bireysel ve toplumsal kimlikler paydasında bir düzene oturtulmuştur ve toplumsal kimliğin altında siyasal kimlik bulunmaktadır. Siyasal kimlik zikredildiğinde, görece yeni bir kavram gibi tasvir edilmesine rağmen aslında modern zamanlar öncesinde de misal vermek gerekirse, feodal yapıya sahip toplumların kurumlarında ve birbirleriyle olan ilişkilerinde bu siyasal kimlik unsurları görülmüştür. Kimi zaman bu unsurlar, bireyi genel gidişata itaat etmeye zorlamakta, kimi zaman ise onaylanan fiillerin kabul edilip toplumsal bir zemine kavuşmasına sahne olmuştur. Modernleşme ile birlikte etkileşim alanında yaşanan yapısal değişimler, bu etkileşimi daha kurumsal bir yapıda tezahür etmesine yardımcı olmuştur. Okul, mahkeme, medya gibi kurumlar sayesinde bireysel ve kolektif kimliği yoğuran ve devamlılık kazandıran toplumsal kurumların yanında geleneksel kültürün bir vechesi olan mahalle baskısının da eklenmesi siyasal kimlik tartışmalarının alanı alabildiğine genişlemektedir (Giddens, 2008, s. 21). Bütün toplumsal yeniden üretim ve tüm iktidar sistemleri öngörülebilirliğe dayanır. Günlük faaliyetin düzenlenmiş karakteri yalnızca olmuş olan bir şey değildir, toplumsal hayatın değişik alanlarındaki faillerce oldurulan bir şeydir. Faillerin meydana getirdiği toplumsal yaşam karakterlerinin çoğu, pratik bilinçle meydana gelir. Özetle toplumsal geleneklerin ışığında bireyler, diğerlerinin neler yaptığına bakarak hayatlarında bir rutin oluşturmaya çalışırlar ve böylelikle dışlanma korkusundan azade olurlar.

Kolektif kimlik, belirli bir insan topluluğunu kendine ait bilinci ve duygularıyla alakalıdır. Grubun özgün özelliklere sahip olması ve başkalarına benzemediği yönündeki farkındalığı ve ait olma hissidir. Dil, kültür, dini tarih, hayat sahası, maddi koşullar gibi öğelerle birlikte, toplumsal hafıza, kolektif kimliğin şekillenmesinde dikkate değer bir etken olarak ortaya çıkmaktadır (Bilgin, 1994, s. 55). Böylece Toplumsal kurumlar ya kanunlarla ya da gelenekler ve günlük pratikler yoluyla meydana gelmektedir. Din, aile, ekonomi, hukuk, siyaset tek başına yüksek öneme haiz toplumsal kurumlar olmasının yanı sıra, siyasal hayatın bizzat kendisi de birçok kurumu kapsamını

oluşturmaktadır (Kışlalı, 1996, s. 91-92). Siyasal söylemler de medya aracılığı ile kitlelere iletilmektedir. Theodor Hanf'a göre kimlik oluşturmada semboller, ayin ve törenler, siyasi topluluklarda kimlik oluşturmadaki işlevlerini bir düzen içinde anlamamıza imkân sağlayacak bir bakış açısı meydana getirmektedir. Bu doğrultuda semboller ve ayinler, bireylere hangi topluluğun bir üyesi olduğunun farkına varmasını sağlar; diğer topluluklara karşılaştırıldığında farklı yönlerinin belirgin hale getirmesine yardımcı olur. Bu araçlar yoluyla, bir grup, başkaları üzerinde üstünlük kurabilir; farklı gruplardan katılan bireyleri asimile eder (Akt. Sarıbay ve Öğün, 2006, s. 121). Bu nedenden dolayıdır ki siyaset kurumu kimlik inşa sürecinde yüksek öneme haiz bir rol oynamaktadır ve bu sayede kimliklerin oluşumunda mayasına zaman zaman da olsa istediği karışımı katabilmektedir.

Toplumsal kurumların kimlik kazanılmasındaki büyük etkisi, bu toplumsal kurumlara dahil olan siyasi kurumların sadece bireyi siyasi kimliğini şekillendirmekle kalmayıp bireyin bütün kimliğine etki etmeyi sağlamaktadır "Sanayileşme, kentleşme, ulaşım ve haberleşmenin yaygınlaşması, okur-yazarlığın artması, kültürün laikleşmesi, kişi başına düşen milli gelirin artması gibi değişimleri kapsayan modernleşme, sosyal grupların siyasi planda örgütlenerek iktidara ağırlıklarını koyma çabalarına yönelmesine yol açmaktadır. Başka deyişle, modernleşme siyasi katılmayı, siyasi katılma da siyasi örgütlenmeyi geliştirmiştir" (Kapani, 2007, s. 179). Birey kimlik edinirken siyasi olarak bir topluluğa ait olma hedefini de gütmektedir. Kökeni nereye dayanırsa dayansın sınırları açıkça çizilmiş özgül bir mekânsal ve toplumsal konuma işaretle bir bağlılık oluşur. Bu bağlılığın özünde soy ve şecerenin tersine, tanınmaya olan inanç oluşturur. Sınırları belirli bir toprak parçasını yurt tutmuş olmak ve beraber yaşam sürmek, yurttaşlık ile siyasi topluluğun temelleri açısından bir kıstas şekline dönüşür (Smith, 1994, s. 182). Birey kimliğin ve farklılıkların mukim sahasında durunca kolaylıkla ötekinin değerinin alçaltılması vasıtasıyla kimliğini muhafaza etmeyi hedefleyen stratejiler geliştiren biri haline dönüşür ama ötekinin ortaya çıktığı, o dışa kapalı kimlikler sahası aşıldığı durumda, bilgilendirmeye çabaladıklarıyla iletişim kurmak için gereksinim duyduğu kimliğini ve duruşunu kaybeder. Kimlik ve farklılık birbirinden ayrılamaz bağlar oluşturur. İlkinin tecrübesini girift bir duruma sokmadan ikinciyle olan ilişkisini tekrardan tasarlamak imkan dahilinde olmayabilir. Kimliğe ait şeylerin farklılık temelinde siyasi iletişime genellikle malzeme olmasını sebepleri arasında bu neden yatmaktadır (Connolly, 1995, s. 67). Bu deneyimi karmaşık hale getirme görevini

üstlenerek, kimlik değişimine etki etmektedirler. Kimlik esnek olması nedeniyle, başka bir kimlik nüvesinin daha vazgeçilmez olması durumunda kişinin arzusu doğrultusunda değişime uğrayabilmekte dahası terk edilmesi gerektiğinde, birey tarafından terk edilmektedir. Bu değişim süreci toplumsallaşmayı, grup değerlerine uyum sağlamak pahasına yapılmaktadır (Connolly, 1995, s. 69-71).

İnsanların birincil ihtiyaçları içerisinde topluluklar halinde yaşama gereksiniminin önemine dikkat çeken Herder'e göre:

"İnsanlar yemeye, içmeye, güvenliğe ve hareket özgürlüğüne nasıl ihtiyaç duyuyorlarsa aynı şekilde bir gruba ait olma ihtiyacını da duyarlar ve bunu bulamadıklarında kendilerini soyutlanmış, yalnız, zayıf ve mutsuz hissederler. Ona göre insan olmak benzerliklerimizle birlikte belirli bir yerde bulunup, kendimizi evimizde hissetmektir. Her grubun bir dizi gelenek ve yaşam tarzından yalnızca ona ait bir dizi anlayış ve davranış biçiminden oluşan volksgeist'i (halk ruhu), ya da nationalgeist'i (ulusal ruhu) vardır. Kültürel yaşamın bütünü, yalnızca grup üyelerinin paylaştığı toplumsal tarihsel deneyimlerinden kaynaklanan belli bir gelenek ırmağının içinde şekillenmektedir" (Akt.Vatandaş, 2004, s. 23).

Doğal olarak bu inşa aşamasında bazı çekinilen şeyler de olabilmektedir. İlk olarak "doğru bir kimlik olmadığı takdirde herhangi bir kimliği doğruymuş gibi gösterme girişiminin iktidar gerektirmesi, öte yandan gerçekleştirilebilir bir doğru kimlik varsa kimlikleri çoğulcılaştırma ve siyasallaştırma girişimi en yüce iyyinin ele geçirilmesinin aleyhine işler" yönü itibariyle kimlik inşası korkulan bir durumdur (Connolly, 1995, s. 95). Kısacası kimlik siyasal manada gücü elinde bulunduranın erkin art niyet taşıyor olabilmesi ve kötü niyetli siyasal manevralara müsait durumu nedeniyle; suiistimal malzemesi olacağı korkusuna neden olmaktadır.

Yöneticiler tarafından siyasal kimliğin sömürü mekanizması olarak görülmemesi için halk nezdinde kabul görmüş olması gerektiğine inanış, zaman içerisinde siyasal otoritenin kaynağını ve egemenliğe bakıştaki değişimler demokrasi taleplerini ortaya çıkarmış, bu koşullarda siyasal kimliğin bireyin hayatında vazgeçilemez etkenlerden biri olarak oluşmasına zemin hazırlamıştır. Modern dönem öncesi topluluklara aristokrasi, monarşi gibi yönetim anlayışları, iktidarın nimetlerini bireylerle bölüşmezken,

demokratik rejimler normal vatandaşla da iktidarda söz sahibi olma yolunu açmıştır. Bu gelişmeyle beraber kimlik sorununu siyasal düzlemde tartışılmaya başlanmış ve kimlik siyaseti kavramının meydana gelmesini sağlayacak gerekli şartları sağlamıştır. En basit anlatımıyla kimlik siyaseti, kişilerin kendilerini başkalarından farklı olarak görmelerinin, dahası radikalleştirilmelerinin gerekçesi olarak bilinen toplumun başka gruplarına kendilerini anlatma taktikleri olarak tanımlanmaktadır (Dunn, 1998, s. 20).

Kimlik siyaseti tartışmaları bu şekliyle merkez ve çevre kimlikler arasındaki çatışmayı görünür kılmaktadır. Güvenç'e (1993, s. 5) göre bu çatışma, topluluk yaşamından sosyal sisteme geçilmesiyle ortaya çıkmış, küreselleşmenin etkileri ve modernleşmenin beklenileni karşılayamaması ile sistemin dışında kalanların gereksinimlerine cevap verememesi nedeniyle toplumsal hayatta her gün artan bir öneme vurgu yapmaktadır. Bu yolla siyasal kimliklerin inşa aşamasında ortaya çıkan sorunların ilkinde yoksunluk dikkati çekmektedir. Bu yüzden bireyler özdeşleşme yoluyla yoksunluk gidermeye çalışmaktadır. Köklere ait ve baş edilemez bir kimlik yoksunluğu söz konusu olduğundan dolayı insan bir şeyle özdeşleşme gereksinimi duymaktadır. Birey kendinde ortaya çıkan yoksunlukları farkına vardığında kendinden daha güçlü ve kalabalık bir siyasal kimliğe ait olmak isteyerek kendini garanti altına almak istemektedir. Benzer nedenlerle bir araya gelen bireylerin oluşturduğu siyasal kimlik, özdeşleşme hareketlerinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır (Laclau, 1995, s. 11-12). Bu doğrultuda benzerlik, bağlılık ve dayanışma arzusu içindeki birliktelik, ortaklaşa kimliğe daha sağlam oluşum hazırlamaktadır. Siyasal kimlik olarak kimliği inşa eden kimselere strateji geliştirme açısından olanak sağlayan olgu yine kimlik siyaseti haline gelmektedir. Kimlik siyasetinin özünde zaten kimliğin sorun haline getirilmesini içeren bir mevzu olduğunu söyleyen Dunn'a göre (1998, s. 25) "kimliğin bir sorun haline getirilmesi, modern zamanlarla beraber toplumun artan bir şekilde genişlemesinden ve karmaşılaşmasından farklı olarak düşünülmemelidir. Modernleşme ile birlikte yaşanan geleneksel toplum yapılarındaki aşınma, kişilikte yabancılaşma hissiyatı, toplumsal yapıların çöküşü, toplumsal ilişkilerin parçalanması ve sığ hale gelmesi ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kimliğin sorun haline getirilmesinde ana etkenlerden olmaktadır." Aksi düşünüldüğünde siyasal kimlikleri oluşturan özün, kilise-devlet, şehirli-köylü, işçi-işveren ve kısacası merkez-çevre çatışmasından kaynaklandığını ve bu çatışmanın da olumsuz olarak düşünülmemesi gerektiği; hayatın doğal akışında bu tür mücadelelerin gayet normal karşılanması gerektiğini söylenmektedir (Lipset & Rokkan, 1967, s. 10-

15).

Siyasal kimlik ifadesinde kimi zaman hem bireysel hem de kolektif düzeyde sorunlu yansımalarına şahit olunmaktadır. Somersan (2004, s. 33), iktidar temelinde birey ve toplum münasebetlerinde zaten şizofrenik bir durum oluşturduğunu, çünkü bir bireyin nereye ait olduğunun sadece kendi iradesiyle karar verebileceğini ya da bireyin kendi tasarrufuna bırakılmadan, kanunlarla kesin ve net bir şekilde belirlenip kişinin yakın ilişkileri tasarlanmaktadır. Bu şartlar altında, yasalar karşısında bireyin hangi kimliğe ait olması gerektiğiyle kendi tercihleri arasında kimlerden olmak istediği durumları uyuşmazsa, iktidarın bireyi kimlere atfettiği öncelikli olacaktır. Bireyleri bir araya getirerek veya ayrışmalarına imkân sağlayarak ulusal kimlik oluşumuna katkıda bulunan siyasal kimlik olduğu öne sürülmektedir. Çünkü "etnik veya ulusal kimlik, sosyal ve politik bütünlüğü (cohesion) sağlayan güçlü bir araçtır. Toplumdaki sosyo-ekonomik düzey, yaş, cinsiyet, din gibi çeşitli boyutlardaki farklılıkların yarattığı ayrılıkları ve bölünmeleri telafi edici bir etkiye sahiptir. Ayrıca sosyal olarak marjinal ve alt düzeylerde bulunan grupların toplumda bir yer bulmasını ve entegrasyonunu sağlamaktadır" (Bilgin, 1994, s. 57). İşin bu veçhesiyle kişinin toplum içindeki rolünü sağlamlaştıran ve belirgin hale getiren siyasi kimlik, dahası bireyin zihinsel manada bireyin dünyasını anlamlandırmasına yardımcı olur.

II. BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK

2.1. Muhafazakârlık Kavramı ve Gelişimi

Sosyal bilimlerde herhangi bir konuyu çalışma alanı olarak elen bir araştırmacının, birçok kavramın tam kapsayıcılığıyla bir tanımını yapması veya alanda ekmel bir tanımlamasını bulması oldukça güçtür. Her araştırmacı insani hasletlerin yetersizliği sebebiyle bilimsel bir çalışma yaparken, elindeki mevcut verileri inceleyecek, bunun üzerine kendisi de bir araştırma yapacak ancak yine de elindeki veriler ışında kavrayabildiği kadar bir sonuca ulaşabilecektir (S.Becker, 2013 ; Üstdal ve Schulze, 2007 ; Eco, 2018). Çalışmanın konusu olan muhafazakârlık kavramı da kişiden kişiye, dilden dile değişmektedir. Dahası birçok dilde zımni anlamları olması nedeniyle birçok yan anlamları türetilen ve o dili anadili olarak konuşan kişilerin belleklerinde farklı çağrışımlar yapması, kavramlara birçok mana yükleyebilmektedir. Muhafazakârlık kavramı da farklı dillerdeki karşılıkları sebebiyle ve bu karşılıklarının, altık anlamları olmasından dolayı her dilde yan anlamları da olabilmektedir. Çalışmada imkân el verdiğince muhafazakârlık kavramını mevcut tanımlamalardan ve daha önce yapılmış çalışmalardan hareketle belli bir zemine oturtularak çalışmaya sağlıklı bir zemin hazırlanacaktır.

Muhafazakârlık kavram olarak Latince “*conservare*” sözcüğünden türetilmiş bir sözcüktür. *Conservare* kelimesinin türetildi kök gereği, “muhafaza etmek”, “korumak” anlamına gelir. Bundan dolayı, “muhafaza etme” dürtüsü, “mevcut şeyleri el değmeden,

onları değiştirmeden koruma” kaygısından kaynaklanır (O’Sullivan, 1976, s. 9). Yine Merriam Webster Sözlüğünde³ muhafazakârlık: “Siyasette ve toplumda müesses nizamın ve geleneksel pratiklerin değerli olduğuna inanma” olarak verilmektedir. Dilimize Arapça’dan geçen muhafaza sözcüğü ‘hıfz’ kökünden türemiştir ve saklamak, korumak, bellekte tutmak anlamlarında kullanılmaktadır (Altınyıldız, 2006, s. 179). Yine KubbeAltı Lugat’ta⁴ muhafazakârlık: “Mili manevi değerleri, adet ve gelenekleri korumaya, olduğu gibi yaşatmaya çalışma durumu” olarak açıklanmaktadır. Yani bütün bu verilen tanımların ortak paydasında mevcut olanı koruma, geleneksel olanı değiştirmeme vurgusu yatmaktadır.

Özipek’in tanımlamasına göre muhafazakârlık;

“Muhafazakârlık, Aydınlanma’ya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürölmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan; rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm proje(cil)lerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir” (Özipek, 2017, s. 18).

Öğün ise muhafazakârlığı, “mevcut düzeni ve sistemi muhafaza etmeye çalışan, doğal sürecinde yaşanan tedrici değişimi savunan düşünce tarzı ve siyasal bir tavır alış” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır. Geleneklere, geçmişe ve dini olana vurgu yaparak, milliyetçi bir renkte karşımıza çıktığını ifade etmektedir (Öğün, 1997, s. 121). Muhafazakârlık, kapitalist modernleşme anlayışı karşısında, bu akımın zedelediği siyasi, sosyal ve kültürle alakalı unsurların, başka bir ifadeyle o unsurlara atfedilen anlam ve değerlerin devam etmesi yolunda duyulan tepkiye dayanır. Lakin bu tepki, modern muhafazakârlığın ilk ortaya çıkışı kabul edebileceğimiz feodal gelenekçilik akımındaki gibi “yeni olanın” kesin reddiyle veya sadece tepkisellikle ifade edilemez. Muhafazakârlık, “eski” (kadim ve ezeli) ve yerleşmiş haldekinin, geleneğe ait olanın ve kutsalların devamlılığını modern şartlarda devam ettirmeye gayret göstermenin gücüne ve maharetine vakıftır (Bora, 2003, s. 54). Kurtoğlu’na göre, muhafazakârlık dini ve

³ <https://merriam-webster.com/dictionary/conservatism> (Erişim tarihi: 17.06.2019)

⁴ <http://lugatim.com/s/MUH%C3%82FAZAK%C382RLIK7> (Erişim tarihi: 18.06.2019)

siyasi bağlamda bir dizi toplumsal meselenin müsebbibi yahut tam aksine devası olarak tahayyül edilmesiyle revaç bulan bir tavır, mizaç özelliği, ideolojik duruş yahut modernliğin imkânlarına yüz vermeyen bir karşı hareket olarak, başta siyasi zeminde yürütülenler olmak üzere, yerme –aklama tartışmalarının merkezinde kalmayı sürdüren asli hususlardan birini teşkil etmektedir (2018, s. 16).

Muhafazakârlık siyasal kurumlar dikkate alındığında koruyucu, ahlaki ve sosyal değerlere saygılı, tarihin akış aşamasında deneyimle oluşan kurumlara ve pratiklere karşı hürmetkârdır. Kurum ve pratikleri kökünden kaldıracak veya özüne dokunarak değişim yapacak devrimci anlayışları toplum mühendisliği olarak görür ve buna da kesinlikle karşıdır. Muhafazakârlar, siyasi iktidarın gücünün kısıtlanması yerine zayıflatılmasından yana tutum takınmaktadır. Bunun sebebiyse siyasi iktidarın katı sınırlamalar altında hareket edemez duruma sokulmasını engellemeye çalışılmaktır. Çünkü siyasi otoritenin görevi mevcut düzeni ve kurumları koruyarak, doğal ahlak yasalarının varlığını sürdürmektir. Muhafazakâr düşünür Michael Oakeshott bu anlayışı şöyle ifade eder: ‘Muhafazakâr olmak, tanıdık olanı bilinmeyene, denenmiş olanı denenmemiş olana, gerçeği mümkün, yakın olanı uzağa, uygun olanı mükemmele tercih etmektir’ (Oakeshott, 1975, s. 21). Muhafazakârlık kavramıyla anlatılmak istenen, mirasın muhafazası, toplum hafızasının ayakta tutulması, kısacası toplumsal pratiklerin bir devamlılık kazanmasıdır. Devamlılığın bu anlamda kendini en açık halde ortaya koyduğu kökler, örf ve adetler, gelenekler, inançlar, anılar ve tarihi miras gibi muhafaza edilmesi gerekli değerler bütünüdür. Aynı zamanda muhafazakârlık geçmişe dair değerlerin yok olma tehlikesine karşı duyulan tepkiyi gösterir (Safi, 2004, s. 17). Bu noktada, muhafazakârlığın hangi şartlar altında ve neye karşı bir fikir hareketi olarak ortaya çıktığının bilinmesi konuya daha fazla açıklık getirecektir.

Düşünce tarihinde bir olayın eleştirilmesi o olaya karşı tutum geliştirilmesine neden olmuştur (Sargent, 2009, s. 3). Eleştirenin aldığı tutuma, eleştiri yönüne göre yapılan eleştiri şekillenmektedir. Muhafazakârlığın eleştirdiği değerlerse aydınlanmacı aklın dünyayı büyüden kurtararak, her şeyi insan aklının ölçütlerine göre yeniden düzenlemek ve dünyadan kutsal olanı kovmaktır. Çünkü muhafazakârlık geleneksel olana ve kutsala büyük önem atfetmektedir.

Tarihsel olarak kökü epey eskiye gidebilecek muhafazakâr felsefenin fark edilir şekilde ortaya çıkması, önce aristokrasinin egemenliğinin kaybolmasına neden olan Aydınlanma Devrimi ve Jakobenizm'in⁵ eski toplumun eski kurumlarına yönelik yürüttüğü köktenci ve devrimci hareketlerin neticesi olan Fransız Devrimi iledir (Erler, 2007, s. 126-127). Fransız siyasal literatüründe, ilk kez Napolyon siyasetinin siyasal açıdan başarısız olması neticesinde, Devrim-Öncesi Dönem'in (*Ancient Regime*) siyasi inanç ve değerlerini tekrardan hayata geçirmek amacıyla Fransız fikir adamlarınca, felsefi açıdan yeni bir terminoloji şeklinde ve Devrim'in Jakoben fikriyatına yönelik, adalet ilkesini ve uygarlığın emniyetini gerçekleştirme manasında bu terime başvurulmuştur (Vural, 2003, s. 16). Muhafazakârlık teriminin ilk kez kullanılması da Fransız François René de Chateaubriand tarafından "La Conservateur" adlı derginin 1800'lerin ilk çeyreğinde, güç kazanmaya başlayan demokratik ve diğer çeşitli köktenci düşüncelerle mücadele gayesiyle yayınlanmasına denk gelmektedir (Nisbet R. , 2002, s. 98). Fransız Devrimi, neden olduğu sarsıcı etkisiyle Avrupa'da siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik sahalarda büyük bir çalkantı dönemine girmiş ve bu dönem çok büyük değişimlere zemin yaratmıştır. Fransa'da başlayan ve beşeri anlamda birçok şeyin değerinin kaybolmasına sebep olacak bu dönüşüm, adeta bir fitilin ateşleyicisi olmuş ve bu değişim rüzgârı bütün Avrupa sathına yayılmıştır. Avrupa'da bu değişim rüzgârlarının yaşandığı günlerde felsefi ve sistematik manada tepkiler İngiltere'den gelmiştir. İngiliz parlamenter ve düşünür Edmund Burke, *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* (*Reflection on the Reveolution in France, 1790*) adlı eserinde, Fransa'da yaşanan devrimi eleştirmiş ve bu hareketin Fransa'da bir yıkıma sebep olacağını iddia etmiştir (Heywood, 2013, s. 87).

Burke, hayatın sadece insanın rasyonalist hesaplarına göre sürdürülemeyeceğini, yaşam süreci dahilinde duygular, geleneksel pratikler, hissi bağlar ve sözleşmeler gibi beşerin tecrübelerinden süzülen şeylerin daha ön planda olduğunu söylemiştir. Yıkıcı bir rasyonalizmin, iyi kurumların aşınmasına neden olacak tarihi tecrübeye damga vuracağını iddia etmiştir. Burke buna benzer şekilde "şeylerin karmaşıklığı karşısında mantığın sınırlamalarında ısrarlıdır. Şayet insanlar gerçekçi bir şekilde insan mantığının

⁵ Jakobenizm, kendi ideolojisini toplumun ideolojisinin üstünde gören ve zor kullanarak ideolojilerini kabul ettirmeye çalışan siyasî akım. Fransız Devrimi ertesinde kurulan Jakoben Demokratik kulübü etrafında toplanan kişilerin fikirlerine dayanır. Maximillien Robespierre önderliğindeki bu kişilerin amaçları, kısa süreli bir dikta yönetiminden sonra Aydınlanma Çağı düşünürlerinin kurguladıkları devlet düzenine ulaşmaktır (Brinton, 2012, s. 10-17).

eksikliğini idrak ederlerse ve atalarının yaratıp yaşadıklarını gerekli saygı ile takip ederlerse toplumsal kaderlerinin etkin üyeleri olabilirler” demektedir (Parkin, 1969, s. 122).

Muhafazakâr anlayışta akıl, hiçbir şekilde önemsiz görülmemiş ama geçmişin bilgeliğinden süzülerek gelen tecrübenin önemine vurgu yapılmıştır. Bu noktada tasarlayıcı bir akıl reddedilerek, ölçülü bir akıl anlayışı konulmuştur. Nitekim Süleyman Seyfi Öğün bu anlayışı şöyle açıklar:

“İnsanların içgüdü ve sezgilerini mantığın karşısında geçerli araçlar olarak gören Burke, yaygın olarak paylaşılmış, yavaş bir şekilde ortaya çıkmış, denenmiş davranış alışkanlıklarının bir çeşit akli temsil ettiklerini belirtmiştir. Bu aklın ise herkes tarafından elde edilebilir olduğunu savunmuş ve mantık sürecini işleterek çözümü devrim arayışında görenlere alternatif bir yol göstermiştir. Muhafazakârlığın evrenselci akılcılık karşısında verdiği mücadele, onun toptan reddedilmesi ve yerine akıl karşıtlığının (irrasyonalizm) egemen kılınması değildir. Aslında muhafazakârlık; ölçülülük düşüncesinin reddettiği şeyleri yapmamaya özen gösterir” (Öğün, 1997, s. 122)

Huntington’a göre bir ideoloji olarak muhafazakârlık üç esas ve tartışmaya açık anlayış üzerine temellenmektedir. Öncelikle Aristokrat teori muhafazakârlığı biricik tarihsel bir hareketin ideolojisi olarak görür: 18.Yüzyılın sonundan 19. Yüzyılın ilk yarısında feodal-aristokratik ve zirai işlerle uğraşan sınıfların, Fransız Devrimi, liberalizm ve burjuvazinin yükselişine karşı bir tepkisi olduğudur. İkincisi ise muhafazakârlığın özerk tanımıdır ki, muhafazakârlığın ne herhangi özel bir grubun çıkarlarıyla ilişkisi olduğunu ne de sosyolojik bir tabakanın bilinçli tarihsel biçimlendirmesine dayandığını savunur. Bu görüşe göre muhafazakârlık genel anlamda geçerliliği olan düşünceler sistemidir. Adalet, düzen, eşitlik, hoşgörü gibi evrensel değerler açısından tanımlanır. Bir kişinin bu değerleri yüceltip yüceltmemesi, kişinin sadece sosyal bağlarına değil onun kendine ait gerçekleri ve tutkularını anlama kapasitesine dayanır. Bu bağlamda muhafazakârlık Russel Kırk’ün dediği gibi basit bir “arzu ve zeka” meselesidir; muhafazakârlığın ilkeleri tek bir sınıfın çıkarlarına dayanmaz, muhafazakârlar tüm sınıflardan ve mesleklerden yararlanabilir. Bu muhafazakârlık teorisi “yeni muhafazakârlar” arasında belirgin bir şekilde yaygındır. Üçüncü olarak durumsal tanım, muhafazakâr

savunularında muhafazakâr ideolojiyi kullanan işçi kurumlarının destekçileri ve kurumlarda verilen mücadeleler içeren tarihi durumların süregelmesi olarak görür, farklılıktan gelen bir ideoloji yükselişi olarak değil. Bu yüzden muhafazakârlık hangi zamanda ve nerede olursa olsun, doğası ve varlığına ilişkin temel zorluklara karşı, oturmuş bir toplumsal düzeni haklı çıkarmak için kullanılan bir fikir sistemidir (Huntington, 1957, s. 454-455).

Muhafazakârlığın temel ilkeleri bazı şeyleri koruma isteğidir, buna rağmen muhafazakârlar tam olarak neyi korumaları gerektiği konusunda anlaşmazlık içindedirler. Günümüz demokrasilerinde muhafazakârlık şu nitelikleri barındırır (Sargent, 2009, s. 137).

- Değişime direnme
- Geleneğe saygı ve insan aklına güvensizlik
- İnsani şartları iyileştirmek için hükümetin kullanılmasının reddi: Başka amaçlar içinde devlet müdahalesinin kullanılmasında kararsızlık
- Kişisel özgürlüğü önemli görme ama geleneksel değerleri devam ettirmek için özgürlüğü sınırlama arzusu
- Eşitlik karşıtlığı -İnsan doğasına güvenmeme-

Muhafazakârlığın geleneklere saygı ilkesi pek çok birleşenden oluşur: Geleneksel ahlak ölçütleri, birkaç istisnayla birlikte din ve bir kurumun ne kadar uzun ömürlü olursa o kadar korumaya değer anlayışı. Geleneğe saygı, insanı geliştirmenin bir aracı olarak mantığa karşı olan güvensizliğinden kaynaklanır. Muhafazakârlar mantığı tamamen reddetmezler ama ondan ziyade geleneklere güvenirler. Çünkü gelenekte, geçmiş nesillerin bilgeliğinin taşındığına inanırlar. Değişime direnme ve geleneği ihya etme birbiriyle yakından alakalıdır çünkü geleneği ihya etmek demek değişime karşı direnci getirir. İnsani durumu iyileştirmek için devlet elinin kullanılması muhafazakâr düşüncenin temel ilkelerini ortaya koyar. Genel olarak muhafazakârlar devletin gücünün azaltılması ve bireylerin dünyada kendi yollarını kendilerinin çizmeleri gerektiğine inanırlar. Lakin burada bir çelişki çıkar ortaya; devlet gücü, ahlaki ölçütlerin topluma yayılmasını destekler ve pek çok muhafazakâr için bu kabul edilebilirken diğer

muhafazakârlar tarafından kabul edilemez görülen bireysel özgürlüğü kısıtlar (Sargent, 2009, s. 138-139).

Aydınlanma'nın ve On Sekizinci Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan devrimci siyasi oluşumlara karşı çıkış niteliğinde gelişen muhafazakarlık, Batı düşüncesi dahilinde iki farklı damarda gelişimini sürdürmüştür: Kıta Avrupası felsefi geleneği ve Anglo-Amerikan felsefi geleneği. Basit bir ayrım, Fransız Aydınlanması'nda şekillenen bütüncül, rasyonalist, devrimci ve toptancı yaklaşımlara ilham veren Kıta Avrupası düşünce akımı içerisine dahil olan, Aydınlanma aklının neticesi siyasal kuramlara karşı çıkan fakat akılcılık eleştirisinin ötesinde, büyük oranda neredeyse benzer bir felsefi aklı koruyan Kıta Avrupası muhafazakârlığının yanında; İskoç Aydınlanması'nda köklerini bulan deneyci, evrimci anlayışı savunan ve daha çok bireyi ön plana çıkaran bir fikir akımının içinde filizlenen ve genel manada onun etkisi altında bir Anglo-Amerikan muhafazakarlığından bahsetmek olasıdır (Özipek, 2017, s. 18-19).

Klasik anlamda muhafazakârlık Kıta Avrupa'sında filizlenmiş olmasına rağmen, Avrupa'nın farklı yerlerinde farklı muhafazakârlık biçimleri ortaya çıkmıştır; bunlar Fransız (Frankofon) öteki ise Alman (Germenofon) haliyle vücut bulan iki çeşit muhafazakârlık geleneğidir. Fransız kökenli muhafazakârlığın öncüleri Joseph de Maistre ve Louis de Bonald'dır. Öteki muhafazakârlık akımlarından ayrılan, radikal yönü ağır basan, sert, uzlaşma yanlısı olmayan ve tepkisel taraflarının ağır basmasıdır. Frankofon muhafazakârlık pratikleri, monarşik düzeni, kilise merkezli toplumsal yapıyı müdafaa eden, ihtilal ve ilerleme fikrini sert bir tavırla eleştirip kabul etmeyen bir muhafazakârlık türüdür. Aydınlanma fikrine karşı çıkmasına rağmen onun kullandığı tavra benzer bir yöntem kullanarak, bütüncül ve uzlaşmaz anlayışla ön plana çıkmaktadır. Alman muhafazakârlığı ise Fransız muhafazakârlığı benzeri, muhafazakârlığın ana esaslarını kabul etmesiyle beraber düşünce arka planı ondan daha kuvvetlidir. Alman muhafazakâr düşüncesinin fikri öncüsü Hegel olup, muhafazakâr düşünce geleneğini köklü bir düşünce temeline oturtmuştur (Çaha, 2001, s. 102-103). Alman muhafazakârlığına derin etkiler bırakan Hegel, Burke'te olduğu şekliyle “tarih, millet ve devlet” gibi kavramlara yüksek derecede önem vermiştir. Hegel, aydınlanmanın fikri önderlerine benzer tarihsel ilerleme anlayışını savunmasıyla birlikte, düşünce temellerini kurgulayan akla ve devrimci görüşüne değil, milletin ve

tarihin mayasındaki diyalektik gelişme fikrinin iç dinamiklerine bağlamaktadır (Vural, 2003, s. 45).

Akkaş'a göre, Alman muhafazakâr geleneği, Fransız muhafazakâr geleneği gibi büyük oranda reaksiyoner tavrılıdır. Alman muhafazakârların hedefi, modern değerleri yıkıma uğratarak feodal toplum yapısında özünü bulan, toplumsal, siyasi ve iktisadi unsurları milliyetçi- sosyalizm adı altında bir harmanlamayla yeniden yaşatmaktır. Alman tepkici muhafazakârlar, toplumsal dayanışmaya olanak veren, temelinde dine dayanan mili değerleri canlandırma gayesi gütmektedirler. Alman milliyetçiliği muhafazakâr öğretinin aşkın yönleriyle buluşunca özgün bir muhafazakârlık eğilimi vücut bulmuştur. Geçmişin mutlak iktidarını savunan Alman tepkici muhafazakârlığı, Birinci Dünya Savaşı ertesinde milli özüne geri dönüş akımını halk nezdinde meşrulaştırıcı bir düşünce akımı olarak kullanılmıştır (Akkaş, 2004, s. 149).

Kıta Avrupası'nın dışında kendi tecrübeleriyle şekillenen diğer bir muhafazakârlık cereyanı da; İskoç Aydınlanma fikrinin eleştirilerinden yola çıkarak gelişen ve daha sonra Amerikan geleneğinin de eklenmesi ile güçlü bir muhafazakâr gelenek biçimi haline gelen Anglo-Amerikan muhafazakâr geleneğidir. Bu gelenek muhafazakârlığın temel unsurlarını taşımakla beraber, bireyi ön plana çıkaran, ani değişimlere karşı çıkıp evrimci bir anlayışı tercih eden bir muhafazakârlık biçimi olarak renk almıştır.

İngiliz muhafazakârlığı, liberal yönleri ağır basan bir muhafazakârlık çeşididir. Bu nevi muhafazakârlık, Burke tarafından savunulan, parlamenter yapıda ve kısıtlanmış bir monarşiyi tercih eden liberal İngiliz deneyimden ilham almaktadır. Parlamenterizm, güçler ayrılığı, “*habeas corpus, rule of law*”⁶ yasa hâkimiyeti, İngiliz muhafazakârlığında şekillenen muhafazakârlık biçimidir (Beneton, 1991, s. 50).

İskoç Aydınlanmasının fikri temellerinin oluşmasında adeta bir fikri mimar olan Hume, diğer tüm insani hasletlerden azade olduğunu duyuran Aydınlanma düşüncesine ve Kartezyen mantığın akıl anlayışına yönelttiği eleştirilerle, adeta İngiliz muhafazakâr düşünce geleneğinin temel taşlarını döşemiştir. Hume'un muhafazakâr geleneğe temel katkısı, akli kurgulamaların yerine kendiliğindenlik, kurucu aklın yerine evrimci aklın

⁶ İdarenin tüm eylem ve işlemlerinin yasalarca düzenlemesi gerektiğini söyleyen ilke.

alması ve geleneği değeri konusundaki çalışmaları üzerine olmuştur (Özipek, 2017, s. 48-49). İngiliz muhafazakâr tecrübesi, tarihî perspektiften bakıldığında en kadim demokrasi tecrübesine dayanması, geleneğin meydana gelmesinin birçok farklı mücadeleler sonucu şekil kazanması, uzun bir tarihsel süreç dahilinde olgun bir şekle sahip olması, güçlü bir fikri altyapı birikiminin olması ve demokratik idareler arasında özgün bir sistem yapısı göstermesi dolayısıyla hayli başarılı bir muhafazakâr siyaset geleneği olan bir yönetim modeli örneği olarak gösterilmektedir (Helvacı & Demirtepe, 1998, s. 96). İngiliz muhafazakârlığının en göze çarpan özelliklerinden bir tanesi de pragmatik yönüdür. Demokrasi ve monarşiyi, liberalizm ve muhafazakârlığı aynı yerde harmanlaması, İngiliz yönetim anlayışının pragmatist mantığının bir neticesidir (Özipek, 2017, s. 49).

Tepkici Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı üretken olamamış, muhafazakârlık hususunda yeni açılımlara zemin hazırlayamadığı için kısır kalmıştır. Marjinal bir tavır alması sebebiyle çok fazla kabul görme şansı olmamıştır. Anglo-Amerikan muhafazakârlığı siyaset ve toplum anlayışında getirdiği yeni açılımlar ve pratik yönü itibarıyla uygulanabilir olmuştur.

Görüldüğü üzere, Fransız Devrimi üzerine temellenen eleştirilerden kaynaklanan muhafazakârlık anlayışı, her ülkenin kendi tarihsel ve toplumsal tecrübesinden damıtılarak muhafazakârlık içinde yeni anlayış ve açılımların oluşmasına neden olmuştur. Muhafazakârlığın bu üç temel gelişim kolu halinde ele alınması düşünce tarihinde açıkça ve sistematik şekilde bir muhafazakârlık teorisi oluşturulmasından ötürü gelmektedir. Bu teori zamanla bir pratiğin oluşturulmasına da olanak sağlamış, bu anlayış ışığında siyasi pratiklerini de toplumsal ve siyasi hayatta uygulayabilmişlerdir. Bir siyaset anlayışı olması açısından muhafazakârlık, on dokuzuncu yüzyılda ilk halini almasıyla birlikte, her ülkede, mevcut şartlar neticesinde muhafazakârlık anlayışı belirgin hale gelmiştir (Safi, 2004, s. 52-54). On dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyıla geçişle beraber birinci dünya savaşının patlak vermesi, siyasal ve toplumsal alanda da dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur. Bu alanlarda yaşanan değişim muhafazakâr düşüncede de değişimler yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Vural, 2003, s. 67).

I.Dünya Savaşı şartlarında, Avrupa devletleri arasındaki egemenlik mücadelesinin aldığı biçim ve buna bağlı olarak yaşanan maddi ve manevi yıkım dönemi, Almanya başta olmak üzere muhafazakârlığın belli bir işbirliği ve uzlaşma anlayışıyla milliyetçilikle rahatça eklemlenmesine izin verecektir. Bu ittifak yeni düzen muhafazakârlık anlayışına millet ve milliyet gibi unsurların eklemlenmesine olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte, savaşın nihayet bulmasına yakın patlak veren Ekim 1917 Devrimi, muhafazakârlık anlayışına sosyalizm ve komünizm karşıtı bir tavır kazandıracaktır. (Bora, 1997, s. 23).

2.2. Modern Muhafazakârlık Düşüncesinin Gelişimi

Muhafazakârlık, fikri bir akım şeklinde 18. Yüzyıl'dan itibaren bu tarafa, farklı coğrafyalarda farklı anlayışlar şeklinde gelişmiştir. Muhafazakârlığın üç farklı formundan söz etmek mümkündür: Otoriter Muhafazakârlık, Paternalist Muhafazakârlık ve Liberteryen Muhafazakârlık (Heywood, 2013, s. 95). Otoriter muhafazakârlıktan söz etmek gerekirse, Fransız fikir adamı Joseph de Maistre tarafından savunulan ve Platon'a değin varan otoritenin meşruluğunun katiyen sorgulanamayacağı, mutlak olan iktidarın toplumun tüm katmaları üstünde durması gerektiği inancını savunan, bir topluluğun güvenlik ve düzeninin var olabilmesi için gerekli olduğunu öne süren muhafazakârlık anlayışıdır (Safi, 2004, s. 56). Otoriteryen muhafazakârlık anlayışının On dokuzuncu Yüzyıl Fransa'sında Napolyon önderliğinde, Almanya'da ise Bismarck önderliğinde güç kazandığı ifade edilmektedir. Dahası bazı Alman ve İtalyan muhafazakâr kimselerin faşist idarelere yönelik destek vermelerini bir misal olarak gösterilir (Aydın H. , 2008, s. 24).

Paternalist muhafazakâr görüş ise değişim olgusuna sert bir şekilde eleştiriler getiren otoriter muhafazakârlık anlayışına göre karşılaştırıldığında, değişim olgusuna ılımlı bakar. Paternalist muhafazakârlık anlayışı 1868-1874 dönemi İngiltere'sinde başbakanlık görevini yürüten Benjamin Disraeli'nin siyasi görüşleriyle alakalandırılır. Disraeli gelişen sanayi kuruluşlarının toplumun zengin kesimi ile fakir kesimi arasında olan uçurumu daha da derinleştireceğini ve toplumsal işbirliğinin ortadan kalkacağına iddiasında bulunmuştur. Disraeli pragmatist muhafazakâr tepkicilik anlayışının bayraktarlarından olmuş, toplum yapısının hiyerarşik bir düzen içerisinde var olacağını iddia etmiştir. Disraeli bu sebeplerden ötürü, geleneksel kurum ve kuruluşların

muhafaza edilmesini bir gereklilik olarak görmüştür. Disraeli tarafından serdedilen bu görüşler, 19. Yüzyıl'ın sonlarında Churchill tarafından benimsenmiştir (Aydın H. , 2008, s. 24). Özgürlükçü muhafazakâr akım ise, liberal ekonomi fikrinden etkilenmiş ve serbest piyasa anlayışının bir taraftarı olmuştur. Bu anlayışı benimseyen düşünürler arasında: Burke, Spencer, Dicey, ve Smiles gibi kimi önemli şahsiyetler bulunur (Safi, 2004, s. 57).

Burke, Russell Kirk tarafından yazılan *Muhafazakâr Zihin* adlı eseri sayesinde, Batı muhafazakâr düşünce geleneğinin gündemine yeniden gelmiş ve Burke düşünce tarihinde, *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* adlı eseriyle muhafazakâr geleneğin başladığı sıfır noktası şeklinde nitelendirilmiştir. Nisbet, neo-muhafazakâr anlayışın 1960'larda, Yeni Sol hareketinin Öğrenci Devrimi'ne eş zamanlı şekilde ortaya çıktığını ileri sürmekteydi. Gelişmeleri yakından izleyen Irwing Kristol ise, neo-muhafazakâr görüş yanlılarını devrim yoluyla soyulan liberal kimseler gibi görüyordu. Kampus dâhilindeki eleştiride bulunanlar, genellikle sosyal demokrat ve liberaller ağırlıklıydı. Bundan dolayı Harvard, Yale, Michigan benzeri üniversitelerde sağ düşünceye yönelik bir yakınlaşma meydana gelmiştir (Akt. Akkaş, 2004, s. 43).

Willet'e göre modern muhafazakâr düşüncenin tohumları İkinci Dünya Savaşı sonrasında atılmıştır. Bu devirden itibaren muhafazakâr düşünce şahlanma sürecine girmiştir. Modern muhafazakâr düşünce; geleneksel muhafazakârlık anlayışı ile bağlarını koparmasa da, ayrışmaların İkinci Dünya Savaşı ertesinde görünürlük kazandığını ifade eder. Bu iddiasına kanıt olarak da İngiliz muhafazakâr düşüncesine sahip kimselerin eski düşmanları olan liberallerle işbirliği içerisine girip, sosyalistlere karşı serbest piyasayı savunmalarını gösterir. Bununla birlikte Torryler'e⁷ dahil olan bir kesimin, Refah Devleti anlayışının esas kurumlarını kabul etmelerinin yanı sıra ana kurumlarda yenilik yapılmasını istemişler ve 1954 senesinde “değişim bizim müttefikimizdir” sloganları olan broşürleri dağıtmışlardır (Akt. Yılmaz, 2001, s. 104-15). Günümüzde kaba hatlarıyla “Klasik muhafazakârlık” ve “Liberal Muhafazakârlık” gibisinden sınıflandırabileceğimiz muhafazakârlık anlayışları oluşmuştur. Burke ile

⁷ Tory 18. Yüzyıl İngiltere'sinde monarşiyi, Anglikan Kilise'sinin devam etmesi gerektiğini savunan ve toprak sahiplerini parlamentoda temsil etmiş topluluktur. İngiliz Muhafazakâr Partisi bu grubun içerisinden ortaya çıkmıştır. Toryler, hiyerarşi, gelenek, ödev ve organik anlayış yanlısı fikirleriyle ön plana çıkmışlardır (Heywood, 2013, s. 99).

temelleri atılıp günümüz düşünce dünyasına değin devam eden “Klasik muhafazakârlık” ardından farklı yorumlanış şekillerine neden olmuştur. Klasik muhafazakârlık çizgisinden ayrılan bu hatları, klasik muhafazakârlık düşüncesinden “Yeni Sağ’a” ve klasik muhafazakârlık düşüncesinden “Yeni Muhafazakârlığa” olarak sınıflandırmak mümkündür (Safi, 2004, s. 57).

Günümüz muhafazakârlığını, Aydınlanmanın etkisiyle dönüşen ve modernizmin terbiyesinden geçen rasyonalize edilmiş bir gelenekçilik olarak da tanımlamak mümkündür. Bu manada modern muhafazakârlık, aydınlanmanın tüm ilkelerinden ziyade, aydınlanmanın radikalizmine ve aşırı yönlerine eleştiri getirmiştir. Dincilik ve radikalizmden feragat eden modern muhafazakâr düşünce akımı, aydınlanmanın ve de modernizmin tam tersi ve tamamen bir reddedilişi olmaktan ziyade, aydınlanma ve modernizmin aksında korumacı ve tecrübe birikimine dikkat çeken sağ kanat bir düşünce sistematığıdır. Bütüncül bir fikri alt yapıya sahip olmadığından dolayı bu ikircikli karakter yapısı sıkıntı teşkil etmez. Bundan dolayı muhafazakâr düşünce, zamanla devrim taraftarı ve ilerlemeci yönünü yitiren ve bağınazlaşan burjuvazinin fikri dayanağı olmaya başlamıştır (Yanardağ, 2004, s. 22-23). Aydınlanmacı muhafazakâr görüş, korumacı bir tavırla ilerleme fikrini ilke edinmiştir. Bu veçheden bakılınca muhafazakârlık kavramını ‘tutuculuk’ şeklinde değil de ‘korumacılık’ şeklinde anlamak doğru olacaktır. Bu durumuyla muhafazakârlık, hem kökü olmayan değişimin, sert tutuculuğun, aynı zamanda da irticanın panzehridir. Muhafazakârlığın kendisinde kısıtlı ve esnemez ideolojik düşünceler değil, yaratıcı faydacılık bulunur. Toplumu başkaları tarafından tasarlanan kalıplara göre değil, tecrübe edinerek öğrenimin kazançları doğrultusunda değiştirme arzusundadır (Aydın, 1998, s. 55-56).

2.2.1. Yeni Muhafazakârlık

Geleneksel muhafazakârların tersine yeni muhafazakârlar genel itibariyle liberal bakış açısına sahip olmakla beraber, daha ziyade Amerikan muhafazakârlığı içerisinde görülür. Dikkat edilmesi gerekli olan husus “New Conservatism” ve Neo-Conservatism’in birbirlerinden ayrı gelenekler olarak ortaya çıktığı hususudur. Neo-muhafazakâr akım 1960’ların radikal ve sol merkezli uygulamalarına yönelik gelenekselci muhafazakâr akımın bir reddedişini vurgularken, yeni muhafazakâr akım, fikri temellerini Burke’den John Adams’a, Russerl Kirk’ten William Buckley’e değin

uzanan bir doğrultuda konumlanır (Minner'dan Akt. Özipek, 2017 s. 151). Yeni muhafazakâr ekol, Soğuk Savaşın ikinci döneminde düşünce pratiği belirginleşen, genel itibariyle sosyalizm düşüncesine, onun güdümünde ve sınıf kavgaları neticesinde Batı siyasetinde meydana gelen halkçı anlayışa yönelik bir karşı duruş neticesinde meydana gelen tepkici bir burjuva ideolojisi şeklinde ortaya çıkmıştır. Yeni muhafazakâr düşünce ekonomik açıdan aşırı liberal bir ajanda vasıtasıyla fikri açıdan muhafazakâr/gerici görüşün karma bir siyasi sonucu olarak gelişmiştir (Yanardağ, 2004, s. 30-31). II. Dünya Savaşı'nın ertesinde komünizm tehdidi ile karşı karşıya kalan dünyada muhafazakâr anlayışın takındığı McCarthy'ci tavır, onun otoriter anlayışının şekillenebileceği en ileri tarzda gerçekleşmiştir. Muhafazakâr düşüncenin fikri altyapı birikimi ile hiç de bağdaşmayacak durumlar meydana gelmiştir. Muhafazakârlık fikri temelini liberal düşünceye karşı şekillendirip, yabancılaşmış aydın şeklinde tanımladığı komünist düşünce yanlılarına karşı militan bir tavır takınmıştır. (Öğün, 1997, s. 137-139).

Nisbet açısından Amerikan muhafazakâr geleneği hiçbir şekilde geleneksel muhafazakâr düşünceye yakınlık göstermemiştir. Zira Amerikan muhafazakâr geleneği, Kıta Avrupa'sı muhafazakârlık geleneğinden farklı biçimde, Virreck'in de dikkat çektiği şekliyle nevi şahsına münhasırdır. Düşünce pratiğinde gelenek karşıtlığı olmamakla birlikte, otoriter sağ köktencilik anlayışına da bir eğilimi bulunmamaktadır. Russel Kirk, Peter Virreck, Robert Nisbet, Irving Kristol, Daniel Bell yeni muhafazakârlık akımının düşünce önderleri olarak en büyük taraftarlarıdır (Akt. Gül, 2006, s. 79).

Dubiel'e göre, yeni muhafazakârların bakış açılarında "yeni"nin kendine ait bir niteliği olmadığını iddia eder. Çünkü eski kültür oluşturduğu düşünülen özellikleri içermemesi sebebiyle kötüdür. Yeni muhafazakâr kültür eleştirisinin en ileri şekli olana Daniel Bell'ininde dahi, eski kültürü olumlayan seçmeci bir bakış, yeniye yönelik olumsuz seçmeci bakışla pekiştirilir. Yeni, aynı zamanda ahlaki bir kültürün farklılaşma sonucu olarak algılanacak olsa, Yeni Muhafazakâr kültür eleştirisinin daha açık bir şekilde yeni kültür malzemesinin seçiminden başlanılarak, modernliğe seçmeci şekilde estetik kültür ile özdeşleştiren tarihsel bakışını ayrıntılandırma açısından bir kazanç sağlamasıyla birlikte, siyasi bakış açısından da değişmesi gerekecektir (Dubiel, 1998, s. 48-49).

Yeni muhafazakâr siyasette devletin tüm alanlarda etkin bir şekilde varlığını hissettirdiği sosyal devlet anlayışına yer verilmez. Yeni muhafazakârlık, refah devleti anlayışını serbest piyasa ekonomisinin içine sızmış olan bir kurt gibi niteler ve bu anlayışa göre devleti kemiren bu kurttan bir an önce kurtulunmalıdır (Yanardağ, 2004, s. 31). Refah devleti anlayışı ile birlikte uygulamaya başlanan sosyal güvenlik yasaları, aile kurumunu ve toplumdaki hiyerarşik yapıyı yıpratmıştır. Ayrıca ekonomik olarak “Keynesyen⁸” politikalarının planlı ekonomi uygulamaları ve Avrupa sosyalist düşüncenin yükselişe geçmesi ve bununla beraber piyasaların denetlenmesi fikri, yeni muhafazakârları klasik liberalizmin taraftarları şekline getirmiştir. Zira yeni muhafazakârlık açısından devlet küçülmeye gitmeli, serbest piyasa koşullarına müdahale etmemeli, ayrıca toplumun ahlaki değerlerinin ve düzenin bir kollayıcısı gibi hareket etmelidir. Liberallerin ahlaki değerlere önem vermeye başlamaları ve muhafazakâr düşünürlerin de serbest piyasa ekonomisine yönelik güvenlerinde artış meydana gelmesi sonucunda; bu şartlar liberaller ile muhafazakârlar arasında bir yakınlaşma doğurmuş ve bu yakınlaşma, yeni muhafazakârlık düşüncesinin temellerinin atılmasına imkân sağlamıştır. (Akkaş, 2004, s. 23). Uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikaları, “Thatcherizm⁹” ve “Reagonomics” (Reagan’ın ekonomi politikaları) diğer bir söyleyişle monetarizm’e¹⁰ yönelik stratejiler, kamu maliyesinde kısıtlamalara gitme ve vergi indirimlerinin “Yeni Muhafazakârlık” şeklinde gösterilmesi gereksizdir. Yeni Muhafazakâr düşünce pratiği kültüre ait tanımlamaların, sosyal manada felsefi insan tasavvurlarının, bilimsel teorik eserlerin ve deneysel anlatıların bir araya getirilip siyasi savunular haline dönüştürüldüğü bir tür paradigmadır. Siyasal

⁸ John Maynard Keynes’in 1936 yılında yayınlanan *Genel teori: İstihdam, Faiz ve Paranın genel Teorisi* (The General Theory of Employment, Interest and Money) adlı çalışmada temellerini attığı makro iktisadi anlayıştır. Bu anlayışa göre, kendi kendini idare eden bir piyasa anlayışına dayanan doğal ekonomik düzen fikrine karşı çıkmaktadır. Keynes, devlet ve ekonomi arasında çok sert bir sınır çizen *laissez-faire* anlayışının açık bir şekilde ekonomide istikrarsızlığa ve işsizliğe neden olduğunu ve bunun da 1930’lar ortaya çıkan Büyük Buhran’la en net şekilde görüldüğünü öne sürmüştür (Heywood, 2013, s. 245).

⁹ Thatcherizm, 1979-1990 döneminde İngiltere’de Başbakanlık görevi yürüten Margaret Thatcher görüşlerini ifade eder. Thatcherizm, devleti ekonomik alanda etkisini azaltmayı ve serbest piyasayı savunmakla beraber, bu amaçla düşük enflasyon politikası izler. Sosyal alanda ise geleneksel değerlere bağlılığı ifade eder (Green, 1999, s. 17-42).

¹⁰ Monetarizm büyük oranda, Amerikalı iktisatçı Milton Friedman’ın görüşlerine dayanan ekonomi teorisidir. 1976 yılında editörlüğünü üstlendiği *Paranın Miktar Teorisi Üzerine Çalışmalar* adlı çalışmasıyla monetarizm ilkelerini ortaya koymuştur. Monetarizm başlıca günümüz ekonomik sorunlarından biri olarak enflasyon kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Enflasyonun ana sebebi olarak para arzının hükümetler tarafından gereksiz şekilde ve aşırıya kaçarak kullanıldığını iddia etmektedir. Monetarist anlayışa göre, para politikası ekonomik problemleri çözmede diğer iktisadi politika araçlarından daha etkilidir (Aktan, 2010, s. 169-170).

sorunların çözümüne dair toplumsal bir doktrindir. Tepkici, yani reaksiyoner yönü vardır. Yeni muhafazakâr düşünce neoliberal ekonomi politiği, pozitivist Marksizm eleştirisini, biyoloji ve genetiği, muhafazakâr kültür eleştirisini, demokrasi konusunda elitist teoriden yapılan eleştirileri, risk altında gördüğü batı toplumunun “liberal” rasyonelliğinin politik müdafaası yolunda kullanır (Dubiel, 1998, s. 9-11).

Yeni Muhafazakârların siyaset sahnesine çıkışı 1960’lı yıllar olsa da, hareketin gerçek manada bir akım haline gelmesi 1970’li yılların başında olmuştur. Yeni muhafazakâr politika düşüncesinin öncü düşünürlerinden Irving Kristol ve Daniel Bell, *The Public Interest* dergisini yayınlamaya başlamasıyla, *laissez-faire*¹¹ ekonomisinin sosyal açıdan yetersiz kaldığını kanıtlamaya çalışmışlardır. Bununla birlikte Norman Podhoretz’in editörlüğünde *Commentary* isimli dergi de yeni muhafazakâr fikir akımı serdedilmiştir. (Safi, 2004, s. 62).

Özetle Yeni Muhafazakârlık düşüncesi, bilhassa 1970’li senelerde Refah Devleti anlayışının ihtiyaçları karşılayamamasıyla, totaliter devlet yapılarının toplumu çöküntüye uğratması ve sosyalizm tehdidi karşısında; geleneksel liberal ekonomi ilkelerine tekrardan güven duyulması gerektiğini müdafaa eden fikir akımıdır. Bu açıdan Yeni Muhafazakârlık liberalizmin etkisindedir. Serbest piyasa ekonomisini önceleyen, sosyal refah devleti anlayışının toplumun arzularını çoğaltmasından dolayı toplumda otorite yapılanmasının sarsıntıya uğrayacağını ve sosyal yapının çöküşe geçeceğini savunmaktadır. Yeni Muhafazakâr anlayışı, muhafazakâr gelenek ile bağdaşan yönüyle kapitalist ilişki biçimlerinin zedelediği toplumsal yapıların (aile, eğitim ve din) tekrardan eski kutsallıklarının iade edilmesi ve gerekli tamiratın yapılması yönündedir. Bu doğrultuda kutsalın yeniden gün yüzüne çıkarılması için milli değerlerin eski itibarlarının iade edilmesi gerektiği iddiasındadırlar (Aydın H. , 2008, s. 30).

2.2.2. Yeni Sağ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfı hem de az gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfı, işletme sahiplerine karşı dikkate değer haklar kazandılar.

¹¹ Laissez-faire mülkiyet haklarını korumak amacıyla yeterli düzenlenmelerin yapıldığı bir ekonomide, taraflar arasında yapılan işlemlerin, tarifeler ve sübvansiyonlar aracılığıyla devletin müdahalesini reddeden “*bırakınız yapsınlar*” anlamındaki ekonomi ilkesidir (Heywood, 2013, s. 243).

Gelişmiş ekonomilerde Keynesyen iktisat akımı, az gelişmiş ekonomilerde buna mukabil ithal ikameci anlayış doğrultusunda biçimlenen kalkınma programlarının en göze çarpan yanlarından bir tanesi; ulus devlet ölçeğinde, iç piyasayı merkez olarak gören stratejilerin uygulama alanı bulmuş olmasıdır. Bu tarzdaki ekonomik kalkınma anlayışı, adı geçen dönem sürecince işçi sınıfın siyasi ve iktisadi hak taleplerine uygun bir zemin hazırlamıştır. İşçi sınıfının önemli haklar kazandığı 1960'lı ve 1970'li yıllarda hem gelişmiş ekonomilerde hem de az gelişmiş ekonomilerde büyük çaplı krizlere sebebiyet vermiştir (Topal, 2006, s. 63).

Yeni Sağ anlayışı, karma iktisadi modele ve kamunun mülkiyet edinmesi fikrini de şiddetle reddetmiştir. Dünya savaşından sonra ekonomiyi canlandırmak ve yönetimini kolaylaştırmak için birçok sanayi kolunu millileştirilmiştir. Bu durum kamu sektörü ve özel sektör sanayilerinin karışımı niteliğinde yeni ekonomilerin çıkması neden olmuştur. Yeni Sağ anlayışını eleştirdiği nokta işte tam buradan kaynaklanmaktadır, kamuya ait sanayi kuruluşları özel firma sanayilerin aksine kar amacı gütmedikleri için verimsizdirler, özel sektör her zaman vergi ödemeye hazır oldukları için kamunun israf ve verimsizliğini bir şekilde giderilebilir olduğunu iddia ederler (Heywood, 2013, s. 106). Kapitalist devletlerin sosyal devlet anlayışı gereği piyasaya müdahaleleri sonucu, devletin aşırı büyümesi nedeniyle refah devleti anlayışı 1970'li yıllarda bir çıkmaza girmiştir. Bu krizin meydana gelmesinde işçi sınıfı ile beraber burjuvazinin devletten aldığı teşvikler refah devletini krize sokmuştur (Barry, 1989, s. 5-17). Refah devleti anlayışının gerçekleştirmeye çabaladığı toplumsal sınıflar arasında tarafsız kalma ilkesi, ekonomik, bürokratik ve meşruiyet düzenleri dahilindeki ahengin sarsıntıya uğramasıyla, toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur (Özkazanç, 1997, s. 33).

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde 20. Yüzyılın dördüncü çeyreğinde, neo liberalizm ve yeni sağ bir ittifak içine girmiştir. Neo muhafazakâr düşünce iktisadi yönden piyasalara devlet müdahalesini kabul etmeyerek neo liberalizmin piyasa ilkelerine yaklaşırken; toplumsal hayatta ise etkisinin artırılmasını istediği otorite, sıkı disiplin anlayışı, milli manevi değerler ve ailenin korunması gibi ilkeleri ön plana çıkartmaya çalışmıştır (Güler, 2010, s. 146). Eski sağ düşünce geleneğinde uzun vadeli planlama yoktur ve tüm icraatlar tepkiseldir; meseleleri izleyip çözüm getirmezler. Yeni sağ anlayışı Franklin D. Roosevelt öncülüğünde 1932 senesinde ileri sürülen New Deal (Yeni Çizgi)

iktisadi kalkınma programı yoluyla, muhtaç kimselere devlet tarafından destek verilmesini ve bu sayede fakir kimselerin de devletten kaçmamaları fikrini savunur. Bu doğrultuda ihtiyaç sahibi kimselerin yalnızca devlet eliyle değil; kar amacı gütmeyen vakıf, dernek ve mahalli ölçekteki idari kurumların da yardım yapmaları gerektiğini müdafaa eder. Dahası eski sağ geleneğinde antikomünizm yanlısı fikirler ağırlıktayken, yeni sağ geleneği milliyetçi bir düşünce yapısına sahip olmuştur (Vural, 2003, s. 92-93). Yeni sağ, çıkarlarını en yüksek oranda gerçekleştirmenin amacını güden özgür birey düşüncesi temelinde kurulu on dokuzuncu yüzyıl liberal anlayışı ile otorite ve gelenekler yoluyla düzenlenen ve yönetilen toplum düşüncesini merkez edinmiş muhafazakârlığı birleştiren bir proje yapılanmasıdır (Harris, 1998, s. 23).

Yıllardır rakip iki ideoloji olarak görülen liberalizm ve muhafazakârlık arasında ortak bir paydada anlaşma sağlanmıştır. Lakin bu uzlaşma rastlantı sonucunda meydana gelmemiş, akıllıca düşünülmüş bir tasarlama sonucu gerçekleşmiştir. Bir taraftan devletin ekonomik sahada belli bir mesafeye değin geriletilmesi, daha öz bir anlatımla piyasanın makroekonomik istikrarını gerçekleştirmek amacıyla sosyal devlet giderlerinin kısılması ve devletin bir işletme sahibi gibi hareket edip, işveren olması durumundan kurtarılması şartı savunulurken; öte taraftan bu reformların neden olacağı sıkıntı ve sosyal huzursuzlukların din, aile, milli değerler gibi muhafazakâr ilkelerle rahatlatılması hedeflenmiştir. Başak bir deyişle, piyasa öncelikleri ve küçültülmüş devlet prensibi muhafaza edilip geleneklerin, ailenin, din kurumunun ve milli kimliğin değerinin korunması için çabalanırken; bahsi geçen ilke ve kurumların canlandırılması doğrultusunda güçlü ama ekonomik açıdan piyasaya müdahale etmeyen bir devlet anlayışı yeni sağ düşüncesinin özüne kaynaklık etmiştir (Topal, 2006, s. 67). Genel anlamda muhafazakâr görüş güçlü bir devletten çekinmesine rağmen, devlete geniş çerçevede bir yönetme gücü verilmesini reddetmezler ve böylece mikro-ekonominin bireysellik arzularına dayanak noktası olan liberal sosyal teoriden çok az etkilenirler (Safi, 2004, s. 62).

2.3. Muhafazakârlığın Temel İlkeleri

Düşünce tarihinin başlangıcından beri, her fikir belli temel değerler üzerine şekillenmiştir. Her düşünce temelinde belirli kaideleri olmakla birlikte bunların arkasında tutarlı fikirler bütünü yatar. Bu fikirler bütünü zamanla sembol, remz, gibi

düşüncenin somutlaştırıldığı ve maddi bir boyut kazandırıldığı durumlara da dönüşebilir. Muhafazakâr düşünce sistematğinde de aile, din, devlet gibi kurumlarla beraber dini, milli ve mimari boyutlardaki sembollere büyük önem atfedilmektedir (Safi, 2004, s. 84).

2.3.1. Beşeri Eksiklik İlkesi

Muhafazakârlığın en temek kabullerinden bir tanesi “insanın eksik ve kusurlu olduğu” kabulüdür. İnsanın kusursuz olmadığının kabul edilmesi, muhafazakârlığı şekillendiren ölçütlerin ilklerindedir. Muhafazakârlığın en temel kabullerinden kusurlu insan anlayışı aslında muhafazakârlığın oluşmasında çok önemlidir. Bununla birlikte, bu varsayım muhafazakârlığın diğer ideolojilerden farklılaşmasını sağlayan en temel kabullerin başındadır. Muhafazakârların insan doğası hakkındaki görüşlerinin son derece değişmez ve katı olduğu açıktır. Farklı ideolojilerde insan doğası, özellikleri bakımından daha esnek anlayışla yorumlanmışken, muhafazakârların insan doğası anlayışı esneklikten uzaktır. Buna göre, muhafazakârlık dışındaki temel ideolojilerde insan ya doğası gereği iyidir ya da sosyal şartları geliştirilirse, iyi hale gelebilir. Kısacası, insanın kusurlarından kurtulup mükemmelliğe ulaşması hem teorik hem de pratik açıdan imkân dâhilindedir (Heywood, 2013, s. 71). Muhafazakârların insanın doğası konusunda bakış açıları oldukça karamsardır. Muhafazakâr düşünceye göre, insan sınırlı, bağımlı ve güvenlik arayışındadır. Dahası insan ahlak olarak da kusurludur: bencillik, açgözlülük ve iktidar arzusuyla kötü duruma düşmüş varlıklardır (Heywood, 2013, s. 76). Muhafazakârların insan doğasına dair katı fikirleri, doğuştan zayıf ve eksik, dolayısıyla, kusurlu olan insan doğasının, bu özelliklerden kurtulmasının hiçbir zaman olası olmayacağı kanaatini bulundurmaktadır. Buna göre, insan her zaman eksik, kusurlu ve mükemmel olmayan bir halde kalmaya mahkûmdur. Zira insan doğasının tam manada, devamlı olarak iyileşmesini, düzelmesini ve nihayetinde mükemmelleşmesine mani olan etkenler bulunmaktadır (Kekes, 2004, s. 138). Bu nedenden ötürü, aydınlanmanın en önemli fikirlerinden biri olan “mükemmelleşebilirlik” ideali, kısacası mükemmel insan anlayışı, muhafazakâr düşünce nezdinde hiçbir surette ve hiçbir zaman mümkün görülmemektedir. İnsanın bu şekilde kötümser bir bakış açısıyla değerlendirilmesinden çıkan mükemmel olmayan insan doğası fikri, muhafazakârlık çeşitlerinin hepsinde bulunan bir özelliktir (Barry, 1991, s. 45).

İnsanın kusurlu, eksik, zayıf, yetersiz ve sınırlı bir varlık olduğu anlayışı, yani mükemmel olmadığı şeklindeki fikirlerin özünde, gerek dini gerekse seküler düşünceler zemin oluşturmaktadır (Vincent, 2005). İnsanın kusurlu oluşunu dini eksenli görüşlere bağlayarak izah etmeye çalışan muhafazakâr düşünürler bulunmasına rağmen, birçok muhafazakâr düşünürün seküler izahları tercih ettiği de bir gerçektir. Muhafazakâr siyaset teorisindeki din temelli yaklaşıma göre insanın doğuştan ya da daha açık bir ifadeyle tanrısal, yani Tanrı'dan kaynaklanan sınırlılıkları bulunmaktadır (Frohen, 1993, s. 9). Muhafazakârlığa göre birey kendi kendine yetecek şekilde yaratılmamıştır. Çünkü birey akıl beden, beceri gibi birçok yönleri açısından eksiktir ve bundan dolayı da insanı zayıf bir duruma sokmakta, sınırlı bir yaratılışı olmasına yol açmaktadır (Vural, 2003, s. 57).

Muhafazakârlık açısından bu anlayışın kökeni Hristiyanlıktaki ilk günah inancından kaynaklanmaktadır. İnsanın kusurlu olduğu ön kabulü ile aşırı iddialı insan ve akıl düşüncesini mahkûm ederek, insan aklını şekillendireceği bir yıkımı daha baştan mani olmakta ve bu sayede olumlu gelişimlerin önünü açmaktadır. Yönetim, insan doğasının kusurluluğu/eksikliği sebebiyle; çelişkili olarak siyaset uzak durulması gereken bir şey olarak görülmüştür. Bundan dolayı kimi muhafazakâr düşünürler, insanın mükemmel olamayacağı düşüncesi ve doğuştan gelen insanın güdülerini nedeniyle çıkarları doğrultusunda her şeyi yapabileceği anlayışı, devlet idaresinde hükümetlerin toplumsal, siyasal ekonomik alanlarda çok etkin olmasını istemezler. Liberal muhafazakârlık anlayışı haricinde bu muhafazakâr geleneğin en temel anlayışıdır. Kusurlu ve eksik olan insan siyasi teşkilatlanma her nasıl olursa olsun insan doğasının değişmeyeceğidir. Dolayısıyla insan doğasının mükemmelleşeceği, daha açık ifadeyle ıslah olacağı anlayışı kesin bir ifadeyle reddedilir (Vural, 2003, s. 75-76).

Muhafazakâr anlayışa göre insanın zihinsel kapasitesi ve becerileri sınırlı olması nedeniyle, dünya insan aklıyla kavranabilecek bir şey değildir. Çünkü dünya insan aklının anlayamayacağı kadar karmaşık ilişkiler örüntülerinden oluşur. İngiliz muhafazakâr siyaset felsefecisi Oakeshott ifade ettiği şekliyle siyasi hayat “*sınırsız ve dipsiz*”dir. Bu sebepten ötürü muhafazakâr anlayış somut olmayan düşüncelere ve her şeyi olduğu gibi kavrama savındaki fikir akımlarına kuşku ile yaklaşırlar.

Muhafazakârlar göre dünyada olup bitenler anlaşılmas niteliktedir (Heywood, 2013, s. 90).

Muhafazakârlara göre, aksi durum söz konusu olsaydı, yani insan son derece karmaşık olan dünyayı anlayıp açıklayabilecek yeterli akıl gücüne sahip bulunsaydı, uygulanan akla dayalı siyasî projeler büyük felaketlere ve yıkımlara yol açmamış olurdu (Özipek, 2017, s. 42-43).

2.3.2. Tarihe ve Geleneğe Bağlılık İlkesi

Gelenek, İngilizce’de karşılık gelen “*tradition*” kavramı Latince “*tradere*” kökünden gelmektedir. Bu kavram, mistik manada ilahi bir geleneğe bağlılık göstererek manevi kurtuluşa nail olmak, bir bilginin elden ele aktarılması, bir öğretinin başkalarına öğretilmesi demektir (Williams ‘tan Akt. Vural, 2003; sf. 268). Muhafazakar siyasetin temelinde, onun tarihin rolü hakkındaki düşünceleri yatar. Esas itibariyle tarih, tecrübeyle edinilen birikimden başka bir anlamı yoktur. Muhafakarlık tarihi birikime yönelik inançları ve onun insan münasebetler hususunda soyut olana ve tüm dengelimci zihniyete yönelik tarihi birikime olan güveni temelinde kurulmuştur (Nisbet, 2014, s. 51).

Muhafazakârlar genelde geleneğe kutsal bir özellik atfederler ve geleneğin tarihsel bilgeliği ve deneyimi temsil ettiğine inanırlar. Ayrıca insanlara kimlik duygusu kazandırdığını ve geçmişe bir bağ kurarak önemli bir işlevi yerine getirdiğine inanırlar (Vural, 2003, s. 71). İdeolojik temelli değişim insanın bilişsel, psikolojik ve entelektüel eksikliğini dikkate alamayan bir fikri yapının çıktısı olmasından dolayı toplumsal düzene ve istikrara zarar verecek büyük toplumsal yıkımlara sebep olabilir. Bu nedenden ötürü, toplumsal düzen ve istikrarın teminatı olan toplumun geleneksel değerleri ile köklü kurumları değişim için değişim hevesine kurban edilmemelidir. Beneton’un da ifade ettiği gibi, reform ya da değişiklik gerekiyorsa bu, her şeyden önce durumu muhafaza etmek için olmalıdır (Beneton, 1991, s. 71). Muhafazakarlar geleneğe inançlarının özünde, insanın sınırlı aklı ile olayların tamamını kavramasının mümkün olamayacağına dair inançları yatmaktadır. Gelenek ve adet biçimine gelmiş pratikler, düzenin ve tutarlılığın hem bir çıktısı hem de onu muhafaza edicileridir. Akıl yoluyla

geleneğin oluşturulması mümkün değildir. Geleneği oluşturan şey tarih boyu toplumun tecrübelerinden çıkan, kuşaklara boyu devam eden bir süreçtir (Vural, 2003, s. 71).

Şüphe yok ki, muhafazakârlığın fikir alt yapısında güçlü bir muhafaza etme ve değişimden kaçınma anlayışı bulunmaktadır. Yine de, muhafazakârlık kesinlikle her şeyi muhafaza etme amaç ve iddiasında olmamıştır. Muhafazakârların mani olmaya uğraştıkları şeyin insan aklına atfedilen mutlak güç ve değer olduğu ve buradan yola çıkarak inşa edilmek istenen yeni toplumsal düzen ve ona uyan insan formunu çok büyük bir tehlike olarak anladıkları akla getirilirse, muhafazakârların şartsız koşulsuz değişime karşı olmadıkları farkına varılabilir. Muhafazakârlar da değişimin engel olunamaz bir gerçeklik olduğunun, değişim olmadan dünyanın var olamayacağını bilincindedirler. "Fırtınaya karşı en dirençli ağaçlar, eğilip bükülebilir olanlardır" ilkesini destekler biçimde, Edmund Burke tarafından söylenen şu söz, "Değişim araçlarından yoksun olan devlet, onu (kendisini) korumak için gereken araçlardan da yoksun demektir" cümlesi, muhafazakâr akımın değişime bakışlarını göstermek için yönünden önemlidir (Akt. Cahoon, 2002). Muhafazakârlığı psikolojik bir çerçeveden yorumlayanlar açısından, muhafazakâr, imanını, akıl dini ile takas etmek istemez, ama yine de akıl süzgecinden geçmeyen veya mistik öğeleri de siyasete sokmak istemez. Kısacası muhafazakâr tavır geçmişe ait olumlu yönde eğilim gösterir (Safi, 2004, s. 33).

Muhafazakârların değişim anlayışında belli koşullar oluşmazsa; yani kısacası değişim için şartlar olgunlaşmaz ve değişim zorunlu bir hal almazsa değişim gerekli görülmez. Değişim sadece şartlar gerektirdiğinde, yani değişimden kaçınılamaz bir durum meydana geldiğinde değişim gerçekleştirilmelidir (Oakeshott, 1991, s. 413).

Muhafazakârlara göre değişim, büyük, ansızın ve devrimci özellikte gerçekleştirilmemeli, yavaş yavaş ve zamana bırakılarak aşamalı bir şekilde yapılmalıdır (Oakeshott, 1991, s. 410). Büyük, ani ve devrimci değişimlerin yaklaşımların reddedilmesinin en mühim sebebi, bu tür değişimlerin ileriye yönelik belirsizlikler ve mevcut tehlikeler oluşturdukları düşüncesidir. Daha açık bir ifadeyle, ani ve beklenilmeyen, büyük ve köktenci değişimler hem toplumsal uyumu hem de bireylerin gereksinimi olan güven duyma ihtiyacına mani olur. Bu da toplumsal yapının çökmesine sebep olur. Ayrıca, bu nevi toplumsal çöktüşlere yönelik yürürlüğe

konulabilecek önlemlerin, istenilen neticeyi verme olasılığı da çok düşüktür. Değişiklikler çok hızlı bir şekilde gerçekleştirildiklerinden bunların sebep olacağı sorunlara önlem alınmasında geç kalınması olasılığı da bir hayli kuvvetlidir. Bundan dolayı, ani, köktenci ve iyi hesaplanmadan ortaya konulan değişikliklerden kaçınılmalı ve değişime gereksinim duyulması durumunda yapılacak değişimin her safhası ve ihtimalileri çok dikkatlice hesaplanmalı ve öylece harekete geçilmelidir. Bu sayede, olası tehlikeler barındıran değişim aşaması kontrol altına alınmış olur. Muhafazakârlar böylelikle, değişimin istenilmeyen neticelerini ve olası tehlikelerinin de en az seviyeye indirilmiş olacağını düşünürler. Bunun sonucunda, Fransız Devrimi gibi felaket getirici, öngörülemeyen hadiselerin cereyan etmesinin önüne geçilmiş olur (Honderich, 2005, s. 10-12). Kuşkusuz muhafazakârlıkta bilinmeyene yönelik bir değişimden imtina etme meyili olmakla birlikte, bu değişime kökten bir karşı oluş değildir. İdeolojik manada Aydınlanma fikrinin geleneksel kurum ve değerleri yıpratması, dünyayı gelenekten koparıp mistik havasını yok etmesi ve 1789'da yaşanan acılar hatırlandığında muhafazakarların bu tutumunu anlamak mümkündür (Safi, 2004, s. 80-81).

Muhafazakâr teoride gelenek, geçmişin bilgeliğini yansıtır, genel manada gelenekleri değerli yapan şey , geleneklerde içkin olduğuna inanılan bilgelik ve bununla alakalı olan zamanın dayanıklılık sınavından yüzlerinin akıyla geçmiş olamalarıdır. Gelenek, ataların bilgilerinin toplandığı, ortak aklın bir ürünüdür (Heywood, 2013, s. 87). Muhafazakâr düşünceye göre, geleceğe her zaman geçmiş üzerinden bakmak gerekir (Giddens, 1994, s. 26). Muhafazakâr düşünce biçiminde, toplumsal gerçekliğe en mükemmel haliyle tarihsel birikimden yararlanma yoluyla açıklığa kavuşabilir. Geçmiş zamandan bu güne nerede durulduğuna dikkat kesilmeden, nereye gidildiği bilinemez (Nisbet, 2014, s. 54). Karl Mannheim, "Olayları tam bir muhafazakâr gibi görmek demek, onları geçmişe demir atmış şartlar ve durumlardan türetilmiş tutumlarla algılamak, duymak, görmek demektir" demiştir (Akt. Nisbet, 2014, s. 52). Muhafazakârlar her ne şartta olurlarsa olsunlar atalarının tecrübelerinden beslenen gelenek büyük bir saygı duyarlar. Bu sayede geleneğin onlara rehberlik edici bir yönü olduğuna inanırlar. Çünkü gelenekler bir çok defa denenmiş pratiklerin vücut bulmuş halidir ve daha önce bir çok kez test edilmiştir.

İnsan, tarihin ve deneyimin birikimini göz önünde bulundurmadan, sadece kendi aklına güvenerek bir toplum ve bir siyasal sistem oluşturamaz. Toplumun ve siyasi idare şeklinin temelinde sadece bireyin ya da toplumun birada oluşu yeterli değildir; yapılması gereken bu varoluşa tarih boyutunu da katarak, her toplum için uzunca bir süre sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde toplumsal pratiklerden ortaya çıkan bilgeliğe güvenmek olacaktır. Dindar muhafazakârlar özelinde bu belgelik dinsel olanın mevcut olduğu aşkın değer ve kurumlar iken, diğer muhafazakarlar için gelenekte somut halini bulan tüm kurumlardır (Vural, 2003, s. 71).

Öncelikle söylemek gerekirse, muhafazakârların korunmasını arzu ettikleri değer ve kurumların sayısı çok değildir. Korunması gereken değer ve kurumlar: Aile, din, otorite, aracı kurumlar, hiyerarşi vb. gibi şeylerdir. Yine dünyanın belirli bir yerindeki muhafazakârlarca korunması gerekli görülen aile, din otorite vb. kurumların dünyanın diğer yerlerindeki muhafazakârlarca dikkat dahi edilmediğine şahit olunmaktadır (Muller, 1997, s. 3). Dahası bir topluluktaki bütün geleneklerin bile sürekli muhafaza edilmesi gerekli görülmemektedir (Honderich, 2005, s. 7). Öyle ki muhafazakâr fikir adamı Scruton, durağan olmadığını ifade etmiş, her ne şart altında olursa olsun değişimeyeceği yönünde bir durumun mümkün olmadığını kabul etmiştir (Mert, 1997, s. 58). Zaten muhafazakârlığın doğasında fayda esastır eğer bir gelenek işlevsel değilse ve toplumu yansıtmıyorsa geleneğe bağlı kalmak gereksizdir. Bundan dolayı çağlar boyunca bir çok muhafazakar düşünür, çeşitli değer ve kurumların korunması hususunda farklı görüşler ortaya atmışlardır.

Honderich'e göre, muhafazakârlıkta değişimin nasıl anlaşılması gerektiğini daha açık bir şekilde anlatabilmek için değiştirme (change) ile düzeltme (alteration) arasında bir ayrıma tabi tutulması şarttır. Değiştirme veya değişim, bilinmez olan ya da aşına olunmayanı beraberinde getirir, bu da muhafazakârlık açısından kabul görececek bir şey değildir. Çünkü bilinmezlik, kendisine aşına olunmayan, birey ve toplum nazarında kötü netice vererek büyük zararlara yol açabilir. Fakat düzeltme, zaten yararı görülmüş ama yinede birçok nedenden ötürü düzeltme ihtiyacı ortaya çıkmış bilinen bir gelenek bahis konusudur. Lakin, söz edilen düzeltmelerin bile her durumda arzu edilen neticeleri sağlayacağını düşünmek doğru olmaz. Çünkü düzeltme girişimi dahi zaman zaman aşına olunmayan, hesap edilemeyecek bir neticeyi doğurabilir. Yani, düzeltmeler bile

tıpkı değiştirmeler gibi yarardan fazla zarara yol açabilir. Muhafazakâr anlayış, bilinmeyen ya da aşına olunmayan şeyin olumsuzluklar doğurmayacağı kesin olmamasına rağmen, yine de düzeltme fikrini değişime yeğ tuttar ve düzeltme manasındaki değişime taraftırlar (Honderich, 2005, s. 10). Bu meyanda Oakeshott da, bazı kusur ya da eksikliği, belirli bir dengesizliği iyileştirme, düzeltme amacı taşıyan yeniliklerin (değişikliklerin) muhafazakârlar tarafında daha çok kabul edilebilir olduğunu söylemektedir. Yoksa mevcut olanı "mükemmelleştirme" çabasının bir neticesi şeklindeki değiştirmeye yönelmek kati suretle kabul gören bir şey değildir (Akt. Honderich, 2005, s. 11). Nisbet göre (2014, s. 56), Burke ve onun düşünce geleneğini devam ettirenlerin mücadelesini verdikleri olay yenilik ruhu adı verilen şeydi: Kısacası sadece değişiklik yapmak adına, değişimi ilahlaştırmamak; yani sonu gelmez garipliklerle toplulukların yanıltılmalarına ve kandırılmalarına duydukları tepkiydi.

Muhafazakârların çoğu, ilahi bir temele dayandırmadan geleneği desteklemektedirler. Geçmişe ait bilgeliğin ve erdemlerin birikimi olan kurumlar, zamanın sınamasından geçmiş olması nedeniyle, yaşayanlar ve gelecek kuşaklar için bu gelenek ve kurumlarz muhafaza edilmelidir. Dahası gelenek, gücü yumuşattığı, kaba kuvvete dönüşmesini engellediği için özgürlüklerin keyfi davranan otoritelere karşı korunması açısından da mühimdir (Ergil, 1986, s. 279).

Doğal bir şekilde muhafazakârlık anlayışta geleneğe atıf yapılırken geçmişten gelen fikirlerin bütünü kabul edilmemektedir. Muhafazakârlık anlayışı seçmeci bir yaklaşımla geleneği ele almaktadır. Yararlı bir gelenek tarihten beslenmeli, bununla beraber kendi özünde bir albenisi bulunmalıdır. İngiliz iç savaşının kahramanı olan Falkland tarafından dillendirilen şu sözler muhafazakarlığın değişime bakışını anlatması veçhesiyle oldukça yerindedir: "Değişimin zorunlu olmadığı zamanda değişmemek zorunludur". Daha basit bir anlatımla "şayet kırık değilse onu onarma" (Nisbet, 2014, s. 55). Buradan da anlaşılacağı üzere, muhafazakârlıkta değişim ancak onun zorunlu bir hal alması ya da kurum veya geleneğin işlevini yitirmesiyle birlikte ancak gerekli görölmektedir. Çünkü zorunlu olmadan değiştirildiğinde, sonuçlarının ne olacağını tahmin etmek tam manasıyla mümkün görölmemektedir.

2.3.3. Organik Toplum İlkesi

Muhafazakâr düşünce, klasik manada toplumu yaşayan organizma şeklinde görürler. Bu organizma yapısının unsurları, tıpkı insan bedenindeki organların çalışması gibi beyin, kalp, akciğerler ve karaciğer benzeri işlev görür. Organizma iki yönden insan aklının bir sonucu oluşan makinelerden ayırt edilebilir. İlk başta, makinelerin tersine organizma türü yapılar; kurgulanabilir veya arzu edildiğinde yeniden düzenlenebilir özellikte parçalı yapıların basit bir birleşeninden oluşmazlar; organizma içinden bulunan bütün bileşenlerden daha karmaşık yapıdadırlar. Organizmaların hayatta kalmasını sağlayan, parçalar arasında oluşan kritik ilişkilerin bütünüdür. Organizmanın parçalarından birine bir şey olduğunda organizma yok olabilir. İkinci olarak organizmalar insan eliyle değil, doğal aşamalardan geçerek form kazanır. Organik bir toplum önünde sonunda mecburiyetler yoluyla şekil alır. Örnek vermek gerekirse, aile herhangi bir fikriyatçı veya siyasi bir kuramcı tarafından kurgulanmamıştır, sosyal açıdan çeşitli süreçlerin bir ürünüdür. Keza çocuklarda aileye dahil olmak için bir sözleşme imzalamazlar (Heywood, 2013, s. 91).

İlk olarak, toplumun nasıl oluştuğunun açıklanmasında, organizmanın meydana gelişinden/oluşumundan esinlenilmiş ve oradan hareketle de toplum bu sürece uyarlanmaya çalışılmıştır. Buna göre, toplum doğal bir oluşumdur. İnsanların doğal ihtiyaçlarının bir sonucu olarak oluşmuştur. Tıpkı bir organizmanın parçalarının doğal bir ihtiyacı karşılaması gibi, toplum da bireylerin doğal ihtiyaçlarını karşılamak için vardır. Nasıl ki, bir organizma doğal yollardan meydana gelmekte, bu süreç üzerinde yaratıcılık anlamında beşeri herhangi bir müdahale bulunmamaktaysa, toplum da tıpkı bir organizma gibi doğal bir oluşumla meydana gelmektedir (Heywood, 2013, s. 90-91). O, tarihsel süreç içinde evrimleşme yoluyla içinde bulunduğu hale gelmiştir. Dolayısıyla, toplumun ortaya çıkışında bireysel rızaya dayanan toplum sözleşmesi gibi bir faktörün hiçbir belirleyici ve kurucu rolü bulunmamaktadır. İnsanların toplumsal hayattan önce doğal halde yaşadıkları inancı, boş inançtan başka bir şey değildir. Gerçekte, toplumla insan aynı anda eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır (Nisbet, 2014, s. 51-52).

Muhafazakâr geleneğin toplum fikrini Michael Oakeshott sivil birlik söylemi dahilinde temele oturtmaktadır. Bu manada muhafazakârlık düşüncesinde toplum ve birey ters iki

oluşum olmamakla birlikte, aynı madalyonun iki farklı tarafını oluştururlar. Toplamlar istendiği zaman tartışılıp, değiştirilebilecek sözleşmeye tabi bir şey değildir. Bireyler toplumsal pratiklerin değerlerini taşıyıcıları olmalarından dolayı toplumsal sürekliliği sağlar. Bireyler toplum ile ilişkilerini kaybederlerse nihilizme doğru zorunlu bir yönelme olur (Akt.Vural, 2003, s. 61).

Muhafazakâr akımda, Aydınlanma fikrinin çok daha fazla ön planda tuttuğu ve Fransız Devrimiyle de hayat bulma yönünde büyük aşama kat ederek bireyciliğe karşı toplum ve onun unsurları merkezi bir yerde konumlanmaktadır (Nisbet, 2014, s. 114). Fakat, muhafazakâr düşünürler, bireyi sadece kendine güvenen, her daim kendi çıkarını ncelemekten ziyade, tam zıt şekilde tabi, diğerkâm ve güven kaygısı güden kimseler şeklinde anlarlar. Kişinin mutluluğu, refahı kendi başına buyruk işler yapmakla sağlanamaz. Ancak toplum yoluyla kişinin mutluluğunu, güvenliğini ve refahını temin edilmesi mümkün olabilir. Kişi kendini toplumun bir parçası olduğuna inanır, geçmişinin toplumda somutlaştığına güveni olursa, bu beklentilerini karşılayabilir. Bunu başarmanın şartıysa toplumda yaşayan insanların ortak hareket ederek işbirliği oluşturmasından geçer. Bireyler geçmişleriyle bir bağ kurmak ve yaşamlarını anlam katmak diliyorlar ise kesin bir biçimde, toplumun yeleri olarak, bir organın parçaları örneğindeki gibi, birbirleriyle işbirliği yapmaları şarttır (Honderich, 2005, s. 195).

Muhafazakârların toplumu organizma gibi düşünüp fikirlerini bu doğrultuda bina etmeleri tesadüfi olarak yapılan bir şey değildir. Çünkü muhafazakârlar tarafından önemsenen yapılar olan geleneksel cemaat düzeninin bireycilik ekseninde yeniden düzenlemek arzusunda olan bir düşünce akımı durmaktadır. Dolayısıyla muhafazakârlar, bilinçli bir şekilde toplumu yaşayan bir organizma olarak düşünürler, ani ve kökten değişikliklere yönelik hissetikleri memnuniyetsizliği meşru bir fikri temele oturturmaya uğraşırlarken organizma mecazını ve ondan doğan organik toplum ve insan anlayışına vurgu yaparlar (iğdem, 1997, s. 33).

Muhafazakârlığın düşünce akımı olarak filizlenmeye başlaması, Aydınlanmanın, bilhassa insan ve topluma ait mevcut anlayış ve kurumlara olan kökten değişmeci bakışına binaen ortaya çıkan bir eleştiri mahiyetindedir. Çünkü, Aydınlanmanın fikir temelini oluşturduğu ve daha sonra Fransız Devrimiyle gerçekleştirilen büyük ve ani

değişimler istikrarlı, düzenli, hiyerarşik ve köklü vb. niteliklerle bilinen geleneksel toplumu tahribata uğratmıştır. Adı geçen toplum sitematiği yerine de, birey (bireycilik), halk egemenliği ve rasyonallite temelinde bina edilen sünni bir toplum inşa edilmekteydi. Kısacası muhafazakâr felsefe bu nitelikte toplumun karşısına, bireyi önceleyen değil, toplum öncelikli, hiyerarşik, istikrarlı, düzen içinde işleyen ve toplumsal otoritelerin etkili özellikte olduğu geleneksel toplum modelini sunmuş ve müdafasını yapmıştır. Bu toplum anlayışı, nasıl bir organizmanın işlevlerini sağlıklı yerine getirmesi için organları arasında bulunması gereken uyum gerekiyorsa, toplumun kesimleri arasında uyum ve ahenk gerektirir. Bunun için olması gereken bireysel özgürlük ve eşitlikten ziyade, toplumsal otoritelerle uyum içinde süren bir yaşamdır. Yani bir toplumda önemli olan, bireysel özgürlüklerin hayata geçirilip muhafaza edilmesi değil, toplumsal otoriteler ve bireylerin bu otoritelere karşı aldıkları sorumluluk bilincidir. Anlaşılacağı üzere, muhafazakâr teoride bireysel özgürlüklerden ziyade kişilerin aile, cemaat ve diğer toplumsal gruplara karşı sorumlulukları daha önceliklidir (Nisbet, 2014, s. 114-115).

Muhafazakârlar açısından toplum düzeninin özünde, mülkiyet ve otorite vardır. Mülkiyet otorite ve düzen hususunun korumasında ve devletin devamlılık sağlanmasında yeri önemlidir. Bu nedenden dolayı düzen ile mülkiyet özgürlük için vazgeçilmez bir unsurdur. Düzenin muhafaza edilmesi bireyler bakımından mülkiyetin, yani temel hak ve özgürlüklerin muhafaza edilmesi anlamına gelir (Nisbet, 2014, s. 63).

2.3.4. Otorite ve Hiyerarşi İlkesi

Muhafazakârlıkta toplum anlayışı geleneksel bir biçimde, toplumun doğası gereği hiyerarşik olduğu ve katmanlı bir yapıya sahip olduğu düşünülür. Bu sebepten ötürü sosyal eşitlik başılamayacağı için kabul görmez. Muhafazakar anlayışa göre iktidar, toplumsal statü ve mülkiyet her zaman eşit olmayan bir şekilde dağıtılmıştır. Doğal eşitsizlikleri kabul etmeleri açısından muhafazakarlar, liberallerle aynı düşünürler; kimileri başkalarında olmayan yetenekler ile bu dünyaya gelirler. Lakin Liberal bakış açısında bu tutum, birey zaman içerisinde çalışarak veya çalışmayarak aşağı ya da yukarı statülerde, yükseliş veya düşüşleri kapsayan bir hak edişin doğmasına sebep olur. Muhafazakârlar ise eşitsizliğin kaçınılmaz bir nitelik olduğunu ve sadece bireysel farklılıklardan kaynaklanmadığını iddia ederler. Vücudu oluşturan organlar nasıl farklı

işlevler görüyorlarsa, toplumun farklı sınıfları da toplumda farklı işlevler görür. Liderler ve takipçileri, çalışanlar ve işverenlerin olması gereklidir. Bu manada sosyal eşitliğin olması imkânsızdır. Sosyal anlamdaki eşitsizliğin bir karşılığı olarak mülkiyet ve toplumsal statü bakımından doğal bir eşitsizliğin varlığı kaçınılmazdır (Heywood, 2013, s. 93). Muhafazakâr anlayış açısından toplum, insan organizmasının beden bölümünü, otorite de beyinsel bölümünü oluşturmaktadır. Güçlü bir otorite olmadan toplum yapısının ve düzenin korunması mümkün değildir. Uyumu sağlayan bir otoriteyle beraber toplumun içindeki dinamik unsurlar toplumsal düzeni sağlarlar (Vural, 2003, s. 96).

Muhafazakârlıktaki otorite anlayışının temellenişi, ahlaki kuralların çerçevesini oluşturan ve bireye davranışlarında itaat etmesini isteyen ve siyasal otoriteyi aşan üstün bir buyurma gücünün belirgin olarak kaynaklanmasından ileri gelmektedir. Otoriteye verilen bu büyük değer, devlet otoritesi olamasa dahi, gerekli hallerde bireyi ve toplum bir arada ve bir düzen içerisinde tutmayı sağlamasındandır. Kısacası otorite mutlak manada somut olması gerekli değildir; yaşamın sürekliliği dahilinde kendisine başvurulabilecek üstün kurallar sistemi de muhafazakarlığın saygıyla karşıladığı bir otorite olabilir (Köker, 1989, s. 46).

Muhafazakâr otorite anlayışında sınırlanamaz bir feodalizm unsuru vardır. 19. yüzyıl muhafazakârlarının neredeyse tamamı: Burke, Bonald, Coleridge, Hegel, ve Disraeli de dahil olmak üzere, ortaçağın açık bir hayranıdır. Aydınlanmaya olan nefretleri ve feodaliteye olan sevgileri arasındaki fark yüzyılda başka hiçbir düşüncede bulunması mümkün değildir (Nisbet, 2014, s. 66). Burke ve diğer muhafazakârlara göre modern tarih tamamen Ortaçağ feodal otoritesinden ve özgürlük anlayışından bir düşüş olarak anlaşılabilir. Ortaçağ hukuk anlayışına göre özgürlük; bir tüzel grubun gerekli özerkliği hak etmesiydi. Batı tarihinin tüm seyri bu sosyal tüzel kavramın birey kitlelerinin egemen olduğu bir kavrama doğru değişmesi olarak görülebilir. Bu dönemde devletin ve bireyin önemi artarken sosyal bağların önemi azalmıştır. Halbuki, Ortaçağda birey ve devletin değeri epey sınırlı kalmıştır. Ortaçağda otorite, toplumun bütün kesimlerinin ve birleşenlerinin ayırt edilemez bir yapı taşlarıydı; bu yapı taşları bireyde aileye, cemaate, kiliseye, devlete ve en nihayetinde Tanrıya kadar ulaşıyordu. Bu zincirleme

anlayış veya hiyerarşik düzen şeklindeki otorite algılaması muhafazakâr toplum anlayışında önemli bir yere sahipti (Nisbet, 2014, s. 66-67).

Eccleshall'ın ifadesiyle muhafazakârların, politikada rasyonalizmin hükümlerlik kurmasına dair negatif tutumlarının sadece rasyonalizmin kendisinden beslenmediğini dile getirmiştir. Muhafazakârların, rasyonalizm anlayışına getirdikleri diğer bir eleştiri ise mülkiyet ve güç eşitsizliğini eşitlemeyi hedefleyen sosyal mühendislik ürünü projeler ortaya atmalarıdır (Eccleshall, 1992, s. 57).

Muhafazakârlıkta, toplumsal koşulların eşitlenmesi benzeri bir çabaya hiçbir zaman rastlanmamaktadır. Eşitliği sosyal adaletle alakalı bir şekilde, toplumsal eşitlik biçiminde anlamayan muhafazakâr düşüncede eşitlik, sadece prosedürel (usuli) manada bahsetmek mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı eşitlik, hukukun ya da kanunların tarafsız, adil bir şekilde herkese eşit olarak uygulanması manasına gelmektedir (Quinton, 1978, s. 260). Muhafazakâr düşünürler eşitsizlik kavramından nefret etmedikleri gibi, onu eleştirmeyi ya da suçlamayı da akıllarının ucundan geçirmemektedirler. Zira muhafazakârlar bu eşitsizlik halini toplumun doğal bir hiyerarşiye sahip oluşunun sonucu olarak görürler (Heywood, 2013, s. 92). Muhafazakârlar kişisel özgürlüklerin tüm diğer sosyal ve politik değerlere üstün gelen veya gelmesi zorunlu bir değer olduğunu kabul etmemektedirler (Cahoone, 2002, s. 163).

Muhafazakâr düşünce akımı açısından otoritenin bulunmadığı yerlerde kargaşa hâkim olur. Kargaşanın olduğu yerlerde tahribkârlık hakim olur. Muhafazakar düşünce açısından her şeyden önce gerçek otorite, sadece insandan yüce bir varlık olan Tanrı'dan kaynaklıdır. Zaten bütün otoriteler en nihayetinden ilahi kökenlidir ve din zorunlu olarak her toplumsal durumun anayasasıdır (Beneton, 1991, s. 44). Muhafazakârlığın rasyonalizme (veya onun aşırılığına) tahammülsüzlüğü, onun sabit ve somut olması gereken bir otorite fikrini sarsmasındandır (Bora, 2003, s. 60). Oysa, otorite gerekli ve faydalı olup mutlaka korunup devam ettirilmelidir (Heywood, 2013, s. 93).

Muhafazakârların otoriteye karşı hissettikleri yıkılmaz inanç ve ona verdikleri vazgeçilmez önemin, kişinin ait olduğu toplumdan yabancılaşmasını ve onun ahlaki ve kültürel anlamda yabancılaşmasına mani olma endişesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenden ötürü otorite, muhafazakâr düşünürler tarafından bireye yol gösterici bir rehber olarak düşünülmektedir. Kişi bu sayede, duracağı yeri, hak ve yükümlülüklerini daha açık bir şekilde anlayabilecek, davranışlarını ona göre düzene sokacaktır. Ayrıca kişinin yokluğunu hissettiği güvenlik duygusunu sağlayarak, ona yalnız olmadığını duygusunu verecek ve bu sayede sorunların çözümünde kişiye yardım sağlayacaktır (Bora, 2003, s. 68).

Otoriteler bir yandan geleneksel değer ve kurumların içinde bulunurken, diğer yandan geleneksel değer ve kurumlar da otoriteler tarafından temsil edilmektedirler. Bu sayede otorite, bireye toplumun geçmiş kuşaklardan miras kalan gelenekler aracılığıyla rehberlik yapmaktadır. Birey, geleneklerce tasvip edilmeyen farklı ahlaki ve kültürel anlayışlardan muhafaza edilmiş olur. Kişinin ne yapacağı konusunda, rehberlik ederek, yani kişiye nasıl davranması gerektiğini ifade ederek onun farklı ahlaki ve kültürel kalıplardan muhafazasına yardımcı olmak, otoritenin meşruiyet sağlama yönünü anlatmaktadır (Özipek, 2017, s. 104-106).

Bonald'ın belirttiğine göre egemenlik sadece tanrıya aittir. O egemenliğini az ya da çok yahut eşit bir şekilde aileye, kiliseye ve siyasi hükümete aktarabilir. Otoriteni bu ilahi olarak taksim edilmiş her bölümü kendi alanında yüce olarak kabul edilmelidir. Ailenin otoritesi dokunulmazdır; ne devlet ne de kilise akrabalığa ait imtiyazları yasal olarak çiğneyebilir. Her biri kendi alanında haklı ve gerçek bir otoriteye sahiptir ve birinin diğerinin alanına müdahale etmesi tiranlıktır. Fransa'da yaşanan ihtilalin total gücü aile ve kilise kurumunu ahlaksız bir şekilde işgalinden kaynaklanmaktadır (Nisbet, 2014, s. 68-69). Muhafazakârlara göre bu tür kurumların yeni rejim tarafından aşağılanması en mühim sonucu, bu kurumlarda mevcut olan toplumsal otoritelerin devletin kontrolü altına girmesidir. Devrimle beraber, aile, kilise, cemaat, lonca ve diğer kurumların elinde bulunan bu otoriteyi, özgürlük ve toplumu zincirlerinden kurtarma adına bu kurumları ezerek, yeni rejim bizzat kendisi kullanmaya başlamıştır. Aciliyet gerektiren durumların ve salt siyasi zorunlulukların baskısının dışında, bu ilkeler daima muhafazakarlığın bir gereği olmuştur (Nisbet, 2014, s. 68-69).

Despotizmin her çeşidini reddeden muhafazakârlar açısından özellikle devletin despot olmaması mühim bir meseledir. Bu sebepten, devletin despotik bir yönetim tarzı benimsemesi muhafazakârlarca kesinlikle kabul görmeyen bir tavidir. Yine de devletin tamamiyle etkisiz kalması gerektiği düşüncesi de muhafazakârlarca kabul görmeyen diğer bir husustur. Kaldı ki, hem bazı muhafazakârlık çeşitlerinde devletin üstlenmesi gereken sorumlulukların çoğaltılması hususunda bir meyil vardır hem de muhafazakârlığın bütün çeşitleri devlet otoritesinin aşınmasını net bir şekilde kabul edilebilir bir şey olarak görmezler. Muhafazakârlar devletin güçlü olması gerektiğini düşünürler. Örnek vermek gerekirse, devletin daha çok etki alanını artırarak toplumsal alanda daha ön plana çıkmasını isteyen muhafazakârlık çeşidine en iyi örnek paternalist muhafazakârlık gösterilebilir (Vincent, 2005, s. 65). Son iki yüz yıldan beri siyasi uygulamalarda Avrupa'dakine benzer şekilde Amerikan muhafazakar siyaset anlayışının değişen tarafı, özel girişimcilere, kişilerin mülkiyet edinme hakkına, aileye ve bölgesel toplulukların haklarına önem gösterecek biçimde bir adem-i merkeziyetçiliğe doğru evrilmesi yönünde olmuştur (Nisbet, 2014, s. 69-70). Devlet barışı, adaleti, özgürlüğü ve mülkiyeti koruyup sürdüreceği bir kurallar bütünü, yani hukuk düzeni inşa etmekle görevlidir. Doğası gereği zayıf, sınırlı ve mükemmel olmayan insanı, bu yönlerinin kendisini sevk edebileceği gayri ahlaki tavırlarda bulunmaktan alıkoyacak en önemli etken, hiç kimseye ödün vermeden yürürlüğe konulacak hukuk düzenidir. Bu sebepten dolayı, muhafazakârlar devletin düzeni koruyup, onun sürekliliğini sağlamaya yetecek derecede güçlü olması gerektiğini söylerler (Vincent, 2005, s. 78).

2.4. Türk Muhafazakâr Kimliğinin İnşası ve Tarihi Gelişimi

Muhafazakâr düşünce, modern öncesi toplumun kaide ve kurumlarına dayanmasına rağmen, sonuç olarak modern zamanların bir ideolojisidir. Daha açık bir şekilde ifade edersek; muhafazakârlık gelenek savunuculuğu yapan modern zamanların bir düşünce tarzıdır. Bu sebepten muhafazakâr anlayışın düşünce dünyasına en mühim katkısı geleneksel yaşam tarzını, modernliğin imkanları dahilinde hayata geçirmesi ve dünle bugün arasında köprü kurmasıdır (Duman, 2008, s. 105).

Muhafazakârlık akımının ülkemizde savunucularının olup olmadığını araştırmak için, düşünce dünyamıza batılı felsefi düşünce akımlarının taşınmaya başlandığı Tanzimat sonrası döneme gitmek zorunluluğu hâsıl olmaktadır. Kısacası diğer batılı düşünce

akımları gibi muhafazakârlık da ÷lkemize 19.Yüzyılda girmeye başladığı ifade edilebilir. Bu anlamda muhafazakâr düşünce Tanzimat sonrası yenilik ve çağdaşlaşma hareketlerine karşı, geleneğin bir muhafazası olarak ifade şekli bulmuştur (Safi, 2004, s. 112). Türkiye’de muhafazakârlık fikriyatı, Avrupa ve Amerikan tecrübesinde olduğu şekliyle sınıf mücadelesinin ve devrimlerin neticesinde değil; Osmanlı devletinin son dönemlerine rastlayan ve cumhuriyete kadar süren modernleşme ve batılılaşma çabalarına yönelik kültürel düzeyde gelişen tepkilerin bir neticesi olarak vücut bulmuştur. Bunun yanı sıra Türk muhafazakâr düşüncesi yeterince gelişip sistemli bir düşünce biçimi olamadığı gibi siyasi mecrada da tam manasıyla icra alanı bulamamış, daha ziyade milliyetçi ve İslamcı fikir akımlarına dahil olarak ortaya çıkmıştır (Duman, 2008, s. 112). Safi’ye göre, tanzimat sonrası muhafazakâr düşünceyi sistematik biçimde savunan ilk kişi Said Halim Paşa’dır. Rasyonaliteye karşı getirdiği eleştirileri, muhafazakâr düşüncenin önemli gördüğu kurum ve prensibleri sistematik manada temele oturtmasıyla Sadi Halim Paşa, ondan önceki ve sonraki fikir adamlarına göre Türk tarihinde ilk kez sistemli bir halde muhafazakâr düşünceyi temsil edenlerdendir (Safi, 2004, s. 114).

Muhafazakâr düşünce sistematığının, Türk siyasi tarihi içerisinde gör÷n÷rlük kazandığı zaman, Cumhuriyet ile beraber köklü yenileşme çabalarının gerçekleştiği Cumhuriyet’in ilk yıllarıdır. Geçmişin hepten yok sayılarak, devletin ve toplumun yeniden şekillendirilmesi olarak tasvir edilen Cumhuriyet’in ilk yılları; Türk muhafazakâr düşüncesinin filizlenmeye başladığı yıllardır. Modern ulus anlayışına dayanan, laik, cumhuriyet değerlerine inanan ve iktidarın meşruluğunun kökenini halkta gören bir siyasi rejimin meydana gelmesi; sanayi kollarının kurulmasına, kentlerin yükselmesine ve kapitalist bir iktisadi anlayışın yanı sıra, dönemin Türkiye’inde muhafazakârlık anlayışının da doğmasına neden olmuştur. (İrem, 1997, s. 54-55). Batı’daki emsalleriyle kıyaslandığında, Türk muhafazakâr pratiğinin karşısına getireceğimiz olgu Cumhuriyet olacaktır. Türk muhafazakârlığının, Cumhuriyet ile münasebeti; Batı’daki modernite anlayışının, muhafazakârlıkla olan münasebet ve mücadelesine denk düşmektedir. Bir Cumhuriyet ideolojisi olarak Türk muhafazakâr düşünce pratiğinin gerçek anlamda şekillenmesi bu zamanda meydana gelmiştir (Çiğdem, 2001, s. 58).

Cumhuriyet inkılaplarının ilk döneminde modernlik ve gelenek kıskacında bir tenakuz yaşayan ve merkezden çevreye doğru atılan muhafazakâr düşünceye mensup aydınlar; bu zaman içerisinde sessiz kalmayı, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi ile doğrudan bir çatışma yaşamayı istememişlerdir. Bu aşamada siyasal faaliyetlerden ziyade rejimin icraatlarına karşı kültürel savunmalar getirerek dönemi geçirmeye çalışmışlardır (Dural, 2005, s. 210). Bu durumun neticesinde, Kemalist anlayışın değerler ve umdelerinin toplumda yer edinmesine yönelik iki farklı meyil meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi modernleşmeyi, Aydınlanma anlayışı üzerinden yorumlayarak, topluma bu ilkeleri uygulamaya çalışan ve fikirlerini *Kadro* dergisinde açıklayan düşünürler, ikincisi ise toplumun gelenek ve değerlerinin muhafaza edilerek Batı'nın teknolojik gelişmelerinin getirilmesine dayanan ve *Dergah*, *Türk Düşüncesi*, *Kültür Haftası* dergilerinde Kemalist devrimlere alternatif bir yol çizen düşünürler topluluğu oluşmuştur (Safi, 2004, s. 123-124).

1930'lı senelerin başında Cumhuriyeti kuran kadronun toplumsal değişim hedefleri, ilkeleri ve amaçlarına yönelik tartışmalar içerisinde filizlenen cumhuriyetçi muhafazakârlık, Kemalist modernleşme fikrine ilk sistemli eleştiri olmuştur. Cumhuriyetçi muhafazakârlık dönemin en bariz çatışması olan gelenek- modernlik arası çatışmanın bir sonucudur. Bu anlamda cumhuriyetçi muhafazakârlık Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken ve Peyami Safa gibi cumhuriyetçi muhafazakâr hareketin temsilcilerinin çalışmalarında yer bulmuştur (İrem, 2006, s. 106). Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber siyasal ve kültürel alanda hayata geçirilen yeniliklere yönelik gösterilen tepkiler neticesinde milliyetçi bir ortam içerisinde meydana gelen cumhuriyetçi muhafazakârlık, *Safa'nın Türk İnkılabı'na Bakışlar* kitabında bahsettiği şekliyle "Türk İnkılabı'nı Arap ve Frenk maymunluğuna çevirmeden" gerçekleştirilmesini sağlayacak şeylerin hayata geçirilmesi kaygısını ortaya koyan düşünce akımı olarak gelişmiştir (Akt. İrem, 2006, s. 108). Bu anlamda bir düşünce akımı olarak cumhuriyetçi muhafazakârlık, materyalizm, pozitivizm, akılcılık ve hümanizme karşı ruhçu ve romantik bir akım şeklinde gelişmiş, Osmanlıcı ve İslamcı düşünceyi savunanlar karşından cumhuriyetçi ve milli değerleri göğüsleyen bir düşünce tarzında kalmış hem de liberal ve sosyalist akımlar karşısında gerek düşünce sistematığı gerekse siyasi mecrada modern muhafazakâr bir vasatın cumhuriyet kadroları arasında zemin bulmasına olanak sağlamıştır (İrem, 2006, s. 108).

Kemalist modernleşme tarzına yönelik eleştiriler getiren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) Kasım 1924'te siyasi hayatına başladığında, parti üç yönden eleştiriye maruz kaldı: Bunlardan birincisi fırsatçı endişelerle kurulmuş olduğuydu. İddiaya göre Kurtuluş Savaşı esnasında etkin görev alan bazı komutan ve siyaset adamlarının, Cumhuriyet kurulduktan sonra bir köşeye itilmelerini içlerine sindirememişlerdi. TpCF'ye yöneltilen ikinci suçlama ise Terakkiperverlerin namuslu muhafazakârlar olmaktan ziyade, saltanat tarafgirliği yaptıklarıydı. Partiye yöneltilen üçüncü suçlama ise, irticai faaliyetlere zemin sağladıklarıydı. Nitekim Bu iddia, partinin 3 Kasım 1925'te kapatılmasının bir sebebi olmuştur (Zürcher, 2006, s. 42-47). Cumhuriyet'i kuran kadrolarla, TpCF'nin siyasi görüşlerindeki esas ayrışma noktası, nasıl modern olunacağına dair ayrışmadan doğmaktaydı. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Jakobenist devrimci bir anlayışla yapılacak yeniliklerin hayata geçirilmesini savunurken; TpFC yanlıları yapılacak yeniliklerin tedrici olarak yapılması taraftarıydılar. TpCF memleketin kültürel ve toplumsal bir devrim yaşadığının farkında olarak; CHF gibi yenilikleri tepeden inmece bir üslupla değil, bağımsızlığını kendi iradesiyle kazanmış bir milletin, kendisinin bu inkılapları hayata geçirecek olgunlukta olduğunu iddia ediyordu (Mollaer, 2005, s. 185). Yine benzer şekilde 12 Ağustos 1930 tarihinde Mustafa Kemal'in direktifleriyle Fethi Okyar tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) siyaset hayatının daha emekleme aşamasındayken, 17 Kasım 1930'da kendi kendisini kapatma durumunda kalmıştı. Cumhuriyet döneminin, bu ilk muhalefet girişimleri devlet elitlerini memnun etmemekle beraber, geniş halk kitlelerini arkasına toplamasının ve devlet tarafından bu kitlelerin devrimlere karşı bir tehdit olarak algılanmasının bu partilerin kapatılmasında büyük etkisi bulunmaktadır (Safi, 2004, s. 252-253).

Muhafazakâr düşüncenin, Türk aydınları arasında yeniden tartışıldığını görmek için 1940'lı yılların ortamını beklemek gerekti. Büyük Doğu, Serdengeçti gibi dergilerde ilk tartışmalar gerçekleştirildi. Türk Düşüncesi dergisinde alternatif modernlik anlayışları ortaya atıldı. Necip Fazıl ve Osman Yüksel Serdengeçti İslamcılık-milliyetçilik birlikteliğini yeniden gündeme dahil etti (Okutan, 2004, s. 6). Yine benzer şekilde Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi aydınlar, Ziya Gökalp tarafından savunulan sosyolojik bir milliyetçiliğe ve Kemalist ulus anlayışına yönelik, milli olmayı

“kendiliklerimizi” müdafaa ettiler. Modernizmin analitik aklına karşı, geleneğin hakikat anlayışının üstünlüğüne vurgu yapan bir tavır sergilediler (Safi, 2004, s. 159).

Cumhuriyet’in kurulmasında beri İslamcı ve muhafazakâr düşünceye sahip kimseler, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası sayesinde düşüncelerini dile getirmeyi başarabilmişlerdi. Lakin bu partiler uzun ömürlü olamadılar. Demokrat Parti’nin kurulmasıyla beraber devlete yeniden yakınlaşmaya başladılar (Ahmad, 1996, s. 463-465). 1946 yılında Demokrat Parti’nin (DP) kurulmasıyla beraber, Türkiye hayata geçişin ilk adımını atmış oldu. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde siyasi hayatına başlamış ve ilk genel başkanı Celal Bayar olmuştur (Karpas, 2010, s. 495).

Demokrat partiyle beraber sağlanan serbestlik alanı, yönetici kesimin laiklik savunucusu ve Kemalizm yanlısı çizgide olmasına rağmen, İslamcı fikirlerin serbestçe yayılmasına ve örgütlü bir hal almasına olanak sağlamıştı. Demokrat Parti bir süre sonra CHP destekli askeri bir darbe nedeniyle hükümetten el çektirilmesi, İslami kesimlerin sisteme daha fazla eleştirel bakmalarına yöneltmişti. Bu sebepten muhafazakâr kesim, bir süre sonra kurulacak Adalet Partisi (AP) çevresinde toplanmasına neden olacaktı (Yavuz, 2005, s. 592).

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra demokratik hayat dönme çabaları başladı. 13 Ocak 1961 tarihinde siyasal faaliyetler üzerindeki yasakların kaldırılmasıyla yeni siyasi partiler kuruldu. Kurulan on bir yeni siyasi partiden bir tanesi ve hiç şüphesiz en önemlisi emekli subay ve tutukluluk altındaki Demokrat Partililerin iade-i itibarını isteyen Adalet Partisiydi. Bu parti hem rakipleri hem de taraftarları bakımından Demokrat Parti geleneğinin bir devamı olarak görülmekteydi (Zürcher, 2000, s. 358).

Adalet Partisi 27 Mayıs sonrası 1960’lı yıllar boyunca liberal demokratik düzenin işler hale gelmesini kendisine görev edindi. 1970’li yıllara gelindiğinde ise 27 Mayıs taraftarlarının gücü kırılmıştı. Bu şartlar altında AP, kendisini 1960’lı dönelerdeki konumundan farklı şekilde konumlandırmaya çalışarak; cumhuriyeti ve serbest girişimciliği, komünizm tehlikesine karşı muhafaza etme özelliğini ön plana çıkardı ve

böylece parti, muhafazakâr-milliyetçi bir tarafı temsil ettiğini gösterdi. Muhafazakârlık-Milliyetçilik temasındaki muhafazakârlık; toplumun dini-geleneksel birikimine hürmetkâr olmayı ifade ederken, milliyetçilik ise, bu değerleri komünizme karşı koruma amacı taşıyordu (Demirel, 2005, s. 548).

Aslında milliyetçilik ile muhafazakârlığın kesiştiği dönem daha öncelere dayanmaktadır. 1940’larda milliyetçilik ile muhafazakârlık akımının kaynaşması yaşanmış durumdaydı. 1960’lı yıllarda komünizm tehdidine karşı ittifakla daha sıkı hale gelen birliktelik, Türkiye’de sağ düşünceye mensup aydınlar tarafından pekiştirilmiştir. Böylece devleti kutsal olarak gören “Türk Töresi” devlete itaat etmeyi emreden İslamcı anlayış arasında bir birliktelik oluştu Türk sağının fikri temalarının sınırlarını belirleyen muhafazakâr-milliyetçi söylem, giderek devletin resmi ideolojine daha da eklemlendi. Daha sonraları 1980’lerde bu anlayış, devletin resmi ideolojisinde belirgin bir hal aldı. Toplum nezdinde bu muhafazakâr-milliyetçi ideolojinin taşıyıcısı olarak 1970’lerin ortalarına doğru Aydınlar Ocağı bayraklık etmeye başladı. Aydınlar Ocağı “Türk-İslam-Batı Sentezi” anlayışını devlet ideolojisinin batıcı ve Kemalist tarafına yamamaya uğraştı. Nitekim 12 Eylül darbesi, bu birlikteliği gönüllü bir biçimde devletin resmi ideolojisinin ekseninde eritti. Daha sonraları ise Turgut Özal ile beraber gelen “devlet-millet barışması” dini öğelerin milli kültürde daha da görünürlük kazanmasını sağladı ve bu sayede dindarlar arasında siyasal ve toplumsal alanda rahatlama imkânı yarattı. Bu rahatlama ile beraberinde dünyada esen kapitalistleşme rüzgârına uygun bir şekilde, İslamcılığın kalkınmacılık anlayışı aynı noktada birleştirildi (Bora, 2003, s. 123-128). Türk siyasi tarihinde CHP’ye alternatif olarak çıkan sağ cenah partiler, genel olarak iktisadi alanda liberalizm yanlısı, ideolojik olarak ise kendilerini muhafazakâr olarak konumlandırmaya çalışmışlardır. TpCF, DP, AP ve ANAP benzer şekilde söylemlerde bulunmuşlardır. 1980’lerde Yeni sağ anlayışı, ABD’de Ronald Reagan, İngiltere’de Margareth Thatcher, Türkiye’de ise Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi tarafından uygulama alanı bulmuştur (Özçelik, 2016, s. 94).

Mert’e göre, Türkiye’de muhafazakârlık anlayışının milliyetçilik ile beraber hareket etmesi hayret edilecek bir şey değildir. Çünkü temelleri yeni atılmış bir ulus devleti kuranların Batıcı ve laik tavırlarına yönelik gelişen muhalefeti, Cumhuriyet’i kuran kadronun milli kimlik tanımına alternatif bir kimlik çerçevesi sunularak; devlete kişilerin sadakatle bağlı olmaya dönüştürmek için ortam sağlanmıştır. Bu noktada dini

bir söylem ortaya konularak, modernleşmeye yönelik geleneksel tavrı milliyetçiliğe rapt edilmiş ve bu da muhafazakârlıkla harmanlanmıştır. Bu amaçla Aydınlar Ocağı Türk-İslam Sentezi düşüncesine öncülük etmiş ve Türkçülük ve İslamcılığın bir sentezini ortaya koymuşlardır. Buna göre Türklük ve Müslümanlık bu anlayışın ayrılmaz iki temel parçasıdır ve devlet bekası her şeyin üzerinde tutulmuştur (Mert, 2007, s. 81). 12 Eylül sonrası Türk-İslam Sentezi anlayışı, toplum bütünlüğünü sağlamak amacıyla askeri yönetimle anlaşıma yoluna gidilmiştir. Darbeyi gerçekleştirenler, siyasal ideolojik bir temele dayanmayan, uzlaşmacı bir toplum inşa etmek için dini referansları kullanmışlardır. Bu doğrultuda, İslam ile Türklüğü aynı noktada birleştirerek ve yine aynı şekilde, aklı ön planda tutan ve laik Atatürkçü toplumun vecibeleriyle birleştirmeye çabalamışlardır. Bu çabalarındaki esas gaye, İslamcılık düşüncesinin akla verdiği önemi göstererek bu minvalde bir toplum inşa etmektir. Kısacası 12 Eylül yönetimi Türk-İslam Sentezine dayandırılan, halkın siyasetten uzak durduğu, politik olmayan bir toplum inşa etmeyi amaçlamıştır. Bu sayede zaman içerisinde muhafazakâr-milliyetçi hassasiyetleri yüksek olan bir toplum meydana getirilmiştir (Demirel, 2004, s. 76-78).

12 Eylül müdahalesi ardından Kenan Evren'in cumhurbaşkanı seçilmesi ve yeni anayasanın kabulü ile birlikte 6 Kasım 1983 tarihinde genel seçimler yapıldı. Seçimler neticesinde, Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) yüzde 45 oy ile 211 sandalye elde ederek kazandı (Kongar, 2006, s. 218-219). 12 Eylül sonrası yapılan seçimlerde, 1983 yılından iktidara gelmeyi başaran Anavatan Partisi Türk siyasi tarihine istisnai bir dönem olarak geçmiştir. Bu dönem iktisadi, siyasi ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimine denk gelmektedir. İktisadi sahada 24 Ocak kararları ile ihracata dayalı bir iktisadi büyüme modelini tercih ederek liberal politikaların hayata geçmesini sağlamış ve dünyada hâkim olan neo-liberal iktisadi anlayışla örtüştürmüştür. Siyaset sahasında ise muhafazakârlığın el verdiği ölçüde liberal bir yörüngede kalmış kültür siyaseti açısından Türk-İslam Sentezi anlayışına uygun politikalar gütmüştür (Akarçay, 2008, s. 116-117). Bu çerçeveden bakıldığında Özal'ın ifade ve icraatları, çağa uygun bir şekilde yeni muhafazakârlık düşüncesiyle örtüşmektedir. Özal, iktisadi sahada serbest pazar anlayışına dayalı, devletin ekonomik sahada etkisinin azaltıldığı ve bununla beraber; İslami değerlerin harman edildiği bir siyaset tarzını izlemiştir (Zürcher, 2000, s. 412). ANAP'ın serbest piyasa değerleri ile muhafazakâr değerler

arasında meydana getirmeye çalıştığı birleşim, partinin kimliğini ortaya koymaktadır. Kimliklerini “modern muhafazakârlar olarak ifade ANAP’lıları siyasi ideolojik anlayışlarının da ötesine götürerek, sosyolojik bir çıkarımla “İslamcı Mühendisler” şeklinde niteleyebiliriz. Bu nokta baktığımızda bilhassa birey-aile- toplum münasebetlerinde bir yandan İslami duruşlarından kaynaklanan muhafazakâr değerleri görürken, diğer yandan mühendislik eğitime uygun akılcı değerleri temsil etmektedirler. Bu sayede İslamcı mühendisler Batı’nın akılcı değerleriyle, yerel muhafazakâr kültürün değerlerini bir potada eritmeyi deneyebilmektedirler (Göle, 2011, s. 46).

Türk Siyasi tarihinde İslamcı siyasetin ağırlığının fark edilmesinin ardından, ANAP’ın sentezci anlayışında somut halini alan muhafazakârlık, 2000’li yılların başlarında Ak Parti’nin ifadelerinde “bağımsız” bir siyasal anlayışa doğru adımlarını attı (Okutan, 2004, s. 12). Bu noktada İslamcı siyasetin iktidara taşınan yüzlerinden biri olan Milli Görüş hareketinin, 28 Şubat sürecinde büyük yara alması ve bu sürecin mütedeyyin kimseleri kısıtlayıcı siyaset üreterek; bu kimseler üzerinde dayatması, din ve siyaset arasında ilişkinin ne şekilde inşa edilmesi gerektiği hususunda büyük bir sorgulamaya yol açtı ve yeni fikirlerin doğmasına ortam hazırladı. Bu aşamada Milli Görüş hareketinin kendi kendisiyle muhasebesi, hareket içerisinde “Gelenekçiler-Yenilikçiler” olarak ikiye ayrılan Fazilet Parti’sinin ikiye bölünmesine yol açtı. Yenilikçiler hareketinin ayrılarak Adalet ve Kalkınma Parti’sinin kurulmasıyla sonlandı. Ak Parti’nin 28 Şubat sürecine yönelik yaptığı muhasebe ideolojik anlamda “yeni muhafazakâr demokrasi” tasavvurunda temellendi (Yıldız, 2004, s. 5-6). Ancak Ak Parti’nin kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamasına rağmen, partinin gerçek kimliği üzerine hararetli tartışmalar sürmüştür. Kamuoyunda, bazı kesimlerce Ak Parti’nin “Siyasal İslam” ajandasını gizlemek amacıyla muhafazakâr demokrat bir retorik geliştirdiği iddia edilmiştir (Özcelik, 2016, s. 104).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla beraber, rasyonalist çizgide devleti ve toplumu modernleştirme çabaları; zamanla gelenekçi-muhafazakâr tepkilerin doğmasına yol açmıştır. Bu tepkiler Cumhuriyet’in ilk yıllarında belirli bir kuluçka dönemi geçirdikten sonra, düşüncelerini sistemli halde kurguladıkları yaygın organlarında yaymaya başlamışlardır. Bununla beraber gelenekçi-muhafazakâr siyasi partilerin kurulması da gerçekleşince; Türk siyasi yaşantısında gelenekçi-muhafazakâr değerleri temsil eden sağ

cenah partiler doğmuştur. Nitekim Cumhuriyet tarihinde bu hususta ilk muhalefet denemeleri TpCF, SCF olsa dahi bu partiler çok uzun ömürlü olamamıştır. Gerçek manada muhafazakâr düşüncenin ilk temsil edildiği parti, Demokrat Parti olmuş, bunu sırasıyla AP ve ANAP muhafazakârlığı dönemin şartlarına uygun şekilde yorumlayarak Türk siyasi hayatında temsil etmişlerdir. 2000’li yıllarda ise 28 Şubat sürecinin bir muhasebesini yaparak fazilet partisinden kopan Ak Parti’nin kurucuları “Muhafazakâr Demokrat” adıl atında bir siyasi kimlik oluşturmaya çabalamışlardır. Ancak muhafazakârlık düşüncesi hiçbir dönemde aynı kalmamış, farklı zamanlar farklı kaynaklardan beslenmiş ve çeşitli düşünce akımlarıyla ilişkide bulunmuştur. Muhafazakârlık Cumhuriyet Türkiye’inde, rasyonalist aklım modernleşme çabalarına yönelik alternatif bir modernlik anlayışı getirdiğinde beri; içinde bulunduğu her dönemin kendi şartları dahilinde, muhafazakârlık anlayışı değişime uğramıştır. Bu sebepten bir sonraki bölümde, kuruluşundan kısa bir süre sonra, 3 Kasım 2002’de iktidar olan Ak Parti’nin muhafazakâr kimlik inşası ve nihai noktada dönüşümü analiz edilecektir.

III. BÖLÜM

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ’NİN 3 KASIM 2002 VE 24 HAZİRAN 2018 GENEL SEÇİM BEYANNAMELERİNİN MUHAFAZAKÂR KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Ak Parti’nin 3 Kasım 2002 genel seçimleri ile yayınladığı seçim beyannamesindeki muhafazakâr kimlik inşa unsurlarını ve nasıl bir muhafazakârlık inşa etme gayreti içerisinde olduğunu ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde yayınladığı seçim beyannamesinde hareketle, başlangıcından günümüze muhafazakâr kimlik inşa etme sürecinde ne tür söylem değişimleri yaşadığının, nitel içerik analizi yönteminden yararlanılarak incelenmektedir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Ak Partinin siyasi hayatının başlaması ile birlikte yürüttüğü muhafazakâr siyaset çizgisinden başlayarak; günümüze kadar gelen siyaset evresinde, muhafazakârlık anlayışının inşa ve dönüşümünü ele almaktır. Çalışmada Ak Partinin 3 Kasım 2002 tarihli genel seçimleriyle ile başlayan seçim maratonunda kullandığı ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde ilan ettiği seçim beyannamesi içerik analizine tabi tutularak 2002’den günümüze değin muhafazakârlık anlayışını inşa ederken geçirdiği dönüşümler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma dahilinde uzun dönem iktidar tecrübesi yaşamış ve bir çok seçimden birinci parti olarak çıkmış olması nedeniyle Ak Parti araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Ak Parti siyaset ve toplum sahasında derinden etkiler yaratacak kadar uzun dönemli iktidar tecrübesi yaşamıştır.

Ak Partide muhafazakârlık anlayışının 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran genel seçim beyannamelerinde ne şekilde inşa edilmeye çalışıldığının tasvir etme amacıyla olan bu araştırma; muhafazakâr kimlik inşasının hem başlangıcındaki haline hem de son aşamasında yaşadığı dönüşümleri tespit etme olanağı sunmaktadır. Bir siyasi partinin ne tür bir siyaset şekli izleyeceği paydaşlarıyla yürüttüğü siyasal iletişim faaliyetlerinden ortaya çıkmaktadır. Zaman ve imkan kısıtlılığı göz önüne alınarak bu çalışmada sadece seçim beyannamelerini analize tabi tutulmuştur. Bu çalışma Ak Partinin Türk siyasi hayatında muhafazakâr kimliğinin inşa ve dönüşüm sürecini aydınlatma iddiasındadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel veri analizi yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre, "nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir" (2011, s. 39). Nitel çalışmalar istatistiki metodlar kullanmaktan ziyade verilerin biraraya getirilmesini ve konunun titizlikle incelenmesini olanak veren bir araştırma yöntemi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sayede verilerin daha kapsamlı ve anlamlı bir halde incelenmesine olanak sağladığı ifade edilmektedir (Strauss & Corbin, 1997, s. 57).

Nitel çalışma yöntemi, pek çok bilimsel sorgulamayı etrafında birleştiren çatı bir kavram şeklinde tanımlamak mümkündür. Araştırma probleminin kendi doğasında, bir müdahaleye uğramaksızın konunun anlaşılmasına imkân sağlayan çalışmadır. Dahası nitel çalışmada elde edilen neticeler, genelde daha doyurucu ve daha geniş yorumlamaya imkan veren niteliktedir. Bu sebepten ötürü verilerin daha kapsamlı bir şekilde araştırılmasına yardımcı olur ki bunu nicel bir çalışmada yapmak mümkün değildir. Özetle istatistiki yöntemlerle ve sayılar aracılığıyla bir konuyu araştırmaktansa, daha az veriyle kapsamlı bir şekilde problemi araştırarak konunun daha açık anlaşılmasına olanak sağlar (Merriam, 1998, s. 86).

Nitel araştırma, araştırma taslağının ortaya çıkarılmasında ve araştırmanın hayata geçirilmesinde çalışma yapısının esnek olmasından dolayı önemli kolaylıklar sağlar. Araştırmanın bütün evrelerinde şartlar gerektirdiğinde yeni yöntem ve yaklaşımlar

ortaya atma, araştırma planında farklılıklara gitme nitel yöntemin esas karakteristiğidir. Bu durum şu savunu ile temellendirilir: Toplumsal vakalar ve insanla alakalı olgular, bazı şartlardan bağımsız bir şekilde meydana gelmez. Araştırma esnasında dahi, tüm olay ve olgular devamlı bir akış durumundadır, olay ve olgular arası cereyanlar durmaz bir halde farklılaşmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 52)

Bu istikamette Ak Partinin katıldığı ilk genel seçim olan 3 kasım 2002 seçim beyannamesi ile yaşanan son genel seçim olan 24 haziran 2018 seçimlerinde paylaşılan beyannameleri nitel araştırma olanakları altında incelenecektir.

3.2.1. Veri Toplama Tekniği

Çalışmanın konusunu meydana getiren seçim beyannameleri internet yoluyla toplanmıştır. İkincil veri toplama tekniği kapsamında elde edilen beyannameler taranmış; AK Parti'nin 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesi ve 24 Haziran 2018 beyannamesi muhazakâr kimlik olgusunun inşası ve zaman içerisindeki dönüşümünü analiz edebilmek için dökümanlar toplanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre, dokümanlar, nitel çalışmalarla etkin bir tarzda işlenmesi gerekli olan dikkate değer bilgi depolarıdır. Bu tarz araştırma konularında, araştırmayı yapan kişi, gereksinim duyduğu veriyi, gözlem veya görüşme tekniklerine başvurmadan sahip olabilir. Bu açıdan doküman incelemesi, araştırmayı yürüten kişiye, zaman kazandırması ve maddi tasarruf yolunda imkan sağlaması (2011, s. 187) sebebiyle çalışmanın bu dönemi açısından elverişli bir tekniktir.

Resmi evraklar, devlet kurumlarının veya özel kuruluşların kurum içi, kurumlar arası ya da vatandaşlar ile gerçekleştirdikleri yazışmalar olup organizasyon çalışmalarında önemli bir kaynak olarak önümüze gelir. Bazı zaman araştırmanın sorusu bağlamında bu dokümanlar araştırmanın özünü meydana getirirken bazı durumlarda yardımcı veri olarak araştırmamızın destekleyici unsuru olur (Güler, Hacıoğlu, ve Taşkın, 2013, s. 127).

Niteliksel çalışmalarda doküman incelemesi, araştırmaya konu olan olgu veya olgulara dair bilgi bulunduran yazılı haldeki evrakların analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi başka veri

toplama teknikleri ile aynı anda kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187). Bu çalışmada döküman incelemesi tekniği kod oluşturma yöntemi ile birlikte tercih edilmiştir. Çünkü "nitel veri çalışmalarında fikirler, kavramlar ve temalar metin üzerinden tekrar tekrar gerçekleştirilen okumalar sonucunda yapılmaktadır" (Kümbetoğlu, 2005, s. 152). Kodlama aşaması sonucunda biraraya getirilen, belirlenen temalar içerisine indirgenir ve kodlar meydana getirilir. Bu aşama tamamen verilerin yeniden yeniden okunmasını ve veriler hakkında bir görüş kazanılmasını mümkün kılacak araştırmacının notlar almasını içerir (Güler, Hacıoğlu, ve Taşgın, 2013, s. 44). Nitel çalışmalarda veri analizi yapılması esnasında verinin temel kavramlar çerçevesinde sınıflandırmaya tabi tutulması gerekmektedir. Bu aşama yazıya dökülen verilerin araştırma problem veya problemleri doğrultusunda kelime kelime, satır satır, cümle cümle ya da paragraf paragraf okunup kapsamlı bir analizin yapılmasını içerir. Bu yolla kodlama oluşturma aşamasının ilk adımları atılmış olur. Bu kodlamalar esnasında ana kategoriler ve kavramlar belirginlik kazanmış olur. Burada araştırmayı yapan kişinin dikkat etmesi gereken nokta; veriden çıkan kodların araştırma konusunu kapsayacak biçimde yeterince geniş ve kapsamlı olması gerekliliğidir (Güler, Hacıoğlu, ve Taşgın, 2013, s. 136). Bu çalışmada analiz edilen dokümanlar çerçevesince oluşturan, Muhafazakârlık inşası taşıyan içeriklerin devlet idaresi, parti yönetimi ve vatandaşlar özelinde tek tek ne şekilde alakalandırıldığını tespit etmek gayesiyle verilerden çıkarılan temalara göre kodlama yapılarak analizin içeriği belirlenmiştir.

3.2.2. Veri Analiz Tekniği

Çalışmada veri analizi için nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bazı yöntem bilimi kitaplarında nitel içerik analizi, betimsel analiz şeklinde de anlatılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ole Holsti içerik analizini, "mesajların belirlenmiş karakterlerini nesnel ve tarafsızca tanımlayarak çıkarsamalar yapmakta kullanılan teknik" şeklinde tanımlamıştır (Akt. Erişen, Erişen, ve Taner, 2015, s. 61). İçerik analizi verileri yorumlayarak, veriler içerisinde saklı olan gerçekleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlar. İçerik analizlerinde temel gaye benzerlik gösteren verileri belirli çatı kavramlar ve temalar ölçüsünde toplayarak; okuyucunun anlayacağı şekle sokmak esastır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 227).

Nitel İçerik analizinde araştırmacı kelime sayımından daha çok şeyi inceler. Bu sebepten dolayı araştırmacı, veriyi analiz etmek için dokümanı dikkatlice ele alıp, veri girişi, analiz ve bulguların tartışılması için nesnel kılavuzlar yaratmalıdır. Niteliksel içerik analizlerinde dikkat edilmesi gereken, verinin nasıl kodlanacağı, sınıflandırılacağı ve kategorik hale getirileceğidir (Erişen, Erişen, ve Taner, 2015, s. 64).

Araştırma verileri dört aşamada analiz edilmektedir: (1) Verilerin kodlanması, (2) Temaların bulunması, (3) Kodların ve temaların düzenlenmesi, (4) Bulguların tanımlanması ve yorumlanması. İçerik analizinde verilerin kodlanması ilk safhayı oluşturur. Bu süreçte araştırmacı eldeki verileri, anlamlı bölümler haline getirmeye ve bu bölümlerin kavramsal olarak ne anlam ifade ettiğini bulmaya çalışır. Anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde tüm veriler belirli bir tanımlama dahilinde isim verilip kodlanır. Kodlama işlemi bittikten sonra bir kod listesi oluşturulur ve bu liste tüm verilerin incelenip tasnif edilmesinde rehberlik eder (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 228). Genel olarak, araştırmacı veriyi kodlarken mevcut iki yaklaşımdan birini tercih eder. Birinci yaklaşım –ardıl kodlama (*emergent coding*)- verinin okunup biraraya getirilmesiyle kategoriler oluşturulur. Araştırmacı daha öncesinde dokümanı inceleyip, bir takım özelliklere dayarak kontrol listesini meydana getirir ve devamında kodlamayı uygular. İkinci yaklaşımda –öncül (*a priori*)- kodlama kategoriler bir teori üzerine kurulmuştur ve önceden hazırlanmış haldedir. Bu doğrultuda araştırmacı kategoriler üzerinde karar kılar kodları veriye uygular. Gerekli görüldükçe tekrardan gözden geçirmeler yapılır ve kategoriler, karşılıklı birbirini dışlayıcılık (*exclusivity*) ve kapsamlılığın (*exhaustiveness*) en yüksek olduğu seviyeye değin getirilir (Stemler ve Weber'den Akt. Erişen, Erişen, ve Taner, 2015, s. 65).

Toplanan verilerin kodlanması ve kodlar aracılığıyla tasnif edilmesi yeterli değildir. İlk aşamada oluşan kodlardan yola çıkarak, verileri genel manada açıklayabilen ve kodları belirli kategoriler altında toplama kapsamına haiz temaların oluşturulması zaruridir. Temaların oluşturulması için ilk etapta kodlar toplanır ve analiz edilip kodlar arasındaki ortak yönler belirlenir. Tematik kodlama yapılırken bazı ilkelere dikkat edilmelidir. Bunlardan bir tanesi “iç tutarlılık”tır. Daha net bir ifadeyle oluşan temanın altındaki verilerin birbiriyle bağdaşan ve anlamlı bir bütün meydana getirmesidir. İkinci bir gereklilik ise, oluşturulan temaların hepsini araştırmada elde edilen verileri anlamlı bir

şekilde açıklayabilmesi gereklidir. Kısacası temaların birbirinden farklı olmasına rağmen, kendi içlerinde “dış tutarlılık” göstererek anlamlı bir bütün oluşturması zorunludur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 236-237). Araştırmacının dikkat etmesi gereken nokta veriden çıkardığı anlama dayalı olarak meydana getirdiği ana kategorilerin yeterli derecede geniş ve kapsayıcı olması gerekliliğidir. Kodlama yaparken bazen araştırmacı, araştırma sorusu ile ilgisi bulunmayan veya gereksiz bölümleri kodlayabilir. Bazen de benzer konular birden fazla farklı kodlar altında yer alabilir. Bu yanlış ya da gereksiz kodlamalar daha sonra genel kod listesinden kontrolü sağlanarak doğru kodlar altına yerleştirilir. Bu sayede araştırmadan ortaya çıkan verinin analiz edilmesi ile verinin belli kavramlar çerçevesinde kategorize edilmesi yapılmış olur (Güler, Hacıoğlu, ve Taşgın, 2013, s. 136). Kategoriler saptanmasının ardından verileri kategorilerle uyumlu hale gelecek şekilde yerleştirilmesine başlanmaktadır. Kategorileştirme tanımı gereği; bir bütünü meydana getiren unsurları parçalayarak belirli kurallar dahilinde sınıflara ayırmaktır (Bilgin, 2006, s. 14).

Tematik kodlama sürecinin ardından verilerin oluşturulan kodlara ve temalara bağlı olarak düzenlenmesi süreci gelir. Kodlama ve temalar meydana getirme safhasından sonra araştırmacının verileri düzenleme süreci başlar. Bu yolla verileri tanımlamak ve yorumlamak mümkün olur. İşin bu kısmında, elde edilen verileri, okuyucunun anlayacağı bir şekilde tanımlanması, açıklanması ve sunulması gereklidir. Bu aşamada verilerin el verdiği kadar tanımlayıcı olması gerekir ve araştırmacı bu safhada kendi görüş ve yorumlarına yer vermemelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 238). Araştırmanın iç geçerliliğinin sağlanması için bu aşamada araştırmacının yorumlardan kaçınması şarttır. Le Compte ve Goetz (1982) göre bu aşamada araştırmanın iç geçerliliğinin sağlanması için, elde edilen verilerin ilk başta betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunulmasına gereklidir. Yani araştırmacı; görüşme, gözlem ve dokümanlar yoluyla elde ettiği verileri herhangi bir yorum eklemekten okuyucuya sunmalı ve yorumunu daha sonraya bırakmalıdır. Doğrudan alıntılarla zenginleştirilebilecek bu tür betimlemeler, araştırmacının daha sonra yapacağı yorumlara ve açıklamalara temel oluşturacaktır (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 262).

Nitel araştırmalarda veri analizinde bir diğer aşama ise veriden ortaya çıkan kavramları birbiriyle olan ilişkisinin ortaya konmasıdır. Bu aşamada veri analizi yapan araştırmacı,

ortaya çıkan kavramalar dahilinde ilişkilendirmeyi yapmak amacıyla veri analizinin derinleştirilmesi gerekmektedir (Güler, Hacıoğlu, ve Taşgın, 2013, s. 136). Nitel bir araştırmada araştırmacı, incelenen olay yada olgulara yakın olduğundan dolayı ve gerekirse o olay veya olguya dair ilk elden deneyimler elde ettiği için konuyla alakalı fikirleri çok önemlidir fakat üçüncü safhada elde edilen verilerin tanımıyla tutarlılık göstermesi şarttır. Kısacası araştırmacı elde ettiği verilerle anlamlı bir bütün oluşturmak ve bulgular arası bağlantıları kurmak, neden sonuç ilişkilerine yer vermek, bulgulardan sonuçlar çıkarmak ve sonuçların önemine dair izahlarda bulunmak zorundadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 238-239). İçerik çözümlemesinde yorumlar elde edilen verilerden yola çıkılarak yapılır. Örneğin haber metninde en çok hangi konunun ne süre ile geçtiğine dair bir çözümlemede konu ve süre verileri elde edilebilir. Ancak çalışmanın değer kazanabilmesi için bu betimlemenin ilerisine geçmek gerekir. Bu noktada profesyonel haber ölçütlerinin ve ideolojinin belirlendiği, meşrulaştırıldığı sürece dair eleştirel bir yaklaşım sergilenebilir veya gazateler arasında mukayese yapılarak ekonomi politik bir yaklaşımla temellendirilebilir (Yıldırım B. , 2015, s. 147).

Nitel yöntem kullanılarak oluşturulmuş bu çalışmada, siyasal kimlik şeklindeki muhafazakâr düşüncenin inşa ve dönüşüm derecelerini ortaya koymak için nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma aşaması nitel içerik analizinin araştırmanın konusu ile alakalı içeriklerde ne söylendiğini belirlemek, içerikte doğrudan ifade edilmeyen şeylerin temaları kodlama ve kategorizasyon yoluyla tesbit etmek ve analiz edilen dökümanlarda gözlenen söylemlerin ne manaya geldiğini belirtmek aşamalarından geçmiş, ayrıntılı olarak ise Yıldırım ve Şimşek (2011, s. 228-238) tarafından önerilen; seçim beyannamelerindeki verilerin yazıya dökülmesi, düzenlenmesi, anlamlı birimlerin saptanması, muhafazakârlık inşası anlamlarının kodlanması, taslak temaların belirlenmesi, taslak temalara göre kodların oluşturulması, taslak tema ve kodlara göre içeriklerin düzenlenmesi, taslak temaların kontrol edilmesi ve kesinleştirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde bahsettiğimiz muhafazakârlığın temel ilkeleri kısmından yararlanarak “gelenek, otorite, tarih akılcılık, beşeri eksiklik, evrimcilik, devrim karşıtlığı, akılcılık karşıtlığı, güçlü devlet, hukuk devleti, serbest pazar” gibi alt kodlar oluşturmuş, bu alt kodlar doğrultusunda “muhafazakâr devlet kimliği inşası, muhafazakâr parti kimliği inşası ve muhafazakâr toplum kimliği inşası” temaları oluşturulmuştur ve kodlar arasındaki ilişkilerin saptanması, temaların araştırma

sorusu altında tasarlanmsı yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırma, kod ve temalara göre içeriğin analiz edilmesi, alıntıların yapılması, örnek verilmesi, açıklanıp yorumlanması, araştırma neticelerini raporlaştırılması safhalarından oluşmuştur.

3.2.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmanın kapsamını Türkiye Cumhuriyeti modern siyasal iletişimde tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisinin muhafazakârlığı bir siyasal kimlik olarak inşa edilmiş biçimleri ve kavramın dönüşümü oluşturmaktadır. Çalışmanın örneğini ise, AK Parti'nin 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen genel seçimler öncesinde seçmenlerle buluşturduğu seçim beyannameleri oluşturmaktadır. Seçim öncesi dönemde kamuoyuyla paylaşılan seçim beyannameleri evreni temsil etme özelliği olduğu varsayılmaktadır. Bu sebepten çalışmanın örneğini meydana getiren materyallerin arasında seçme yapılmamış, bir takım bölümler örnek dışı bırakılmamış, içeriğin tümü analize tabi tutulmuştur.

Bu çalışmanın temel sorusu Ak Parti hükümetinin 3 kasım 2002 genel seçimlerinde nasıl bir kimlik inşa etmeye çalıştığı ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde bu kimliğin unsurlarının söylem düzleminde hangisinin/ hangilerinin sabit kaldığı, hangisinin/ hangilerinin dönüşüme uğradıkları üzerine inşa edilmiştir. Modern siyasal iletişim çalışması olan seçim beyannameleri muhafazakâr kimliğin inşasını ve dönüşümünü temsil ve tasvir edebilecek doküman olarak belirlenmiştir. AK Parti'nin iktidar olduğu 2002 yılı çalışmanın başlangıç noktası olarak kabul edilerek inşa sürecinin başladığı varsayılmış, 24 Haziran 2018 genel seçimleri başlangıç noktasıyla dönüşümü açısnıdan incelemeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın sınırlılıklarını belirleyen konu ise, siyasal iletişim mecrasıyla inşa edilen ve dönüşen muhafazakârlığın, araştırmanın örneğini meydan geiren AK Parti'nin siyasal iletişim mecralarının tümünün ele alınmayışdır. Hükümet programları, mitingler, el ilanları, seçim şarkıları, afişler, broşürler gibi faaliyetler içeren seçim kampanyaları, zaman ve imkan kısıtlılığı, zaman zaman bu faaliyetlerin tutarlılıktan yoksun olması, devamlılık göstermeyebileceğinden dolayı örneklem dışı kalmıştır.

Nitel araştırmalarda olay ya da olguların parçalara bölünerek çalışılması yerine, olay ve olgulara bütüncül (holistic) bir yaklaşım geliştirilir. Bu manada nitel araştırma yapanlar, nedensellik ilkesini her araştırmada göz önünde bulundurulması şart olan bir ilke şeklinde görmezler. Nedensellik arayışı içinde olan bir nicel araştırmacı “ne” sorusu üzerine daha çok eğilirken (“A, B ve C değişkenleri arasında ne yönde bir ilişki vardır” gibi), nitel araştırmacı bir duruma hakim olan değişkenler arasındaki İlişkilerin “nasıl” ve “neden” boyutlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Böyle bir yaklaşım bir durum, olay veya olgunun derinlemesine çalışılmasını gerektirir. Bu anlamda, nicel araştırma bize yzeyssel fakat genellenebilir bir sonuç verirken, nitel araştırma derinlemesine ve açıklayıcı bir anlayış kazandırır (Yıldırım ve şimşek, 2011, s. 54-55). Bu doğrultuda araştırmanın güvenirliğini sağlayabilmek amacıyla kavramsal erveyi meydana getiren literatür ile seçim dönemi iletişim faaliyeti olan seçim beyannameleri ile "eşitleme" yapılmıştır. “eşitleme (triangulation) farklı veri kaynakların, farklı veri toplama ve analiz yöntemleri kullanarak araştırma sonuçlarının inandırıcılığını arttırmaya yönelik çabaların bütünüdür” (Yıldırım ve şimşek, 2011, s. 94). Çünkü daha önceden meydana getirilmiş ve detaylı şekilde tanımlanmış bir kavramsal erveye doğrultusunda gerçekleşen veri analizi de, i güvenirliği zenginleştiren bir etkidir. Bu nedenle araştırmacının varsa, böyle bir kavramsal erveyi nasıl oluşturduğunu ve bu erveye bağlı olarak veri analizini nasıl yaptığını okuyucuya açıklaması beklenir (Yıldırım ve şimşek, 2011, s. 283).

Araştırmanın i geçerliğinin gerçekleşmesi amacıyla, veri toplama araçlarının hazırlanmasında aynı zamanda verilerin toplanmasında kavramsal erve kılavuz alınmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bulgular, kavramsal erve ve incelenen seçim beyannamelerinden elde edilmiş, bu sayede kavramsal erve ve içerik arasında karşılaştırma yapılarak tutarlılık sağlanmıştır. Müphem ve karmaşık ifadeler tesbit edilerek bulgularda yer verilmemiştir.

Çalışmada i güvenilirliği sağlamak için, araştırma konusu net bir şekilde izah edilmiş ve diğer safhalarla uyumlu şekilde yer verilmiştir. Bu doğrultuda araştırma bulguları, seçim beyannamelerinden elde edilen verilerle uyumlu bir şekilde sunulması için veriler araştırmanın örneklemini meydan getiren içeriklerden sağlanmıştır. Analize tabi tutulan veriler birden çok araştırmacı aracılığıyla analiz edilmemesine rağmen, araştırma başka

araştırmacılar tarafında farklı zamanlarda aynı metodları kullandıklarında araştırmanın bulgularına benzer sonuçlara ulaşacakları şekilde tasarlanmıştır. Araştırmanın analiz bölümü içeriğini oluşturan örnekleme, içerik belirli zaman aralıklarıyla karşılaştırılarak çelişen kısımlar araştırma dışı bırakılmıştır. Araştırmanın dış geçerliliğini sağlamaya yönelik, kullanılan doküman inceleme metodları ve safhaları anlaşılır bir biçimde ifade edilmiştir. Yine bu doğrultuda seçim beyannameleri yoluyla veri elde etme ve bu verileri nitel içerik analiz metoduyla analize tabi tutma, bulguların yorumlanması ve sonuç bölümlerinde yapılan çalışmalar örnek verilerek anlatılmıştır. Ortaya çıkan neticeler, eldeki verilerle irtibatlandırılarak aktarılmıştır. Araştırmada varsayım odaklı bir yöntem tercih edilmediğinden yordama geçerliliği aranmamış ayrıca nitel yöntemin doğası gereği hipotez kurulmamış, araştırma sonucunda geçerlilik aranmamıştır.

3.3. Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri öncesi paylaştığı seçim beyannamelerine dair, nitel içerik analizi bulgularının farklı başlıklar halinde yer verilerek değerlendirme yapılmaktadır. Örneği meydana getiren dökümanlarda kimi zaman keskin ve net ifadelerle muhafazakârlık söylemlerine denk gelmek mümkün ise de, dolaylı yollardan muhafazakârlıkla alakalı konularda da içeriğe dahil edilmiştir. Bu doğrultuda 3 temalı kategorik analiz birimi oluşturulmuştur.

3.3.1. Kategoriler

Çalışmada oluşturulan kategorizasyon muhafazakârlık söylemlerinin görünürlük kazandığı temaları sınıflandırmak amacıyla; ikinci bölümde bahsettiğimiz muhafazakârlığın temel ilkeleri kısmından yararlanarak “gelenek, otorite, tarih, beşeri eksiklik, evrimcilik, devrim karşıtlığı, akılcılık karşıtlığı, güçlü devlet, hukuk devleti, serbest pazar” gibi alt kodlar üretilmiş, bu alt kodlar doğrultusunda “muhafazakâr devlet kimliği inşası, muhafazakâr parti kimliği inşası ve muhafazakâr toplum kimliği inşası” temaları oluşturularak veriler arasındaki ilişkilerin saptanması, temaların araştırma sorusu altında tasarlanması yapılmıştır.

3.3.1.1. Muhafazakâr Parti Kimliği İnşası

Parti kimliği inşası adını taşıyan kategori altında 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamelerinin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, muhafazakârlık söylemi doğrultusunda partiyi ne şekilde konumlandığı, hangi özellikleri ön plana çıkardığı, hangi özellikleri kendi kimliğinden dışlayarak bir muhafazakârlık anlayışı oluşturmaya çalıştığı analiz edilecektir.

3.3.1.2. Muhafazakâr Devlet Kimliği İnşası

Muhafazakâr devlet kimliği inşası adını taşıyan kategori altında 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamelerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, muhafazakârlık söylemi ekseninde devleti ne şekilde konumlandığı, hangi özellikleri ön plana çıkardığı, hangi özellikleri devlet kimliğinden dışarda tutarak bir muhafazakârlık anlayışı oluşturmaya çalıştığı analiz edilecektir.

3.3.1.3. Muhafazakâr Toplum Kimliği İnşası

Muhafazakâr Toplum kimliği inşası adını taşıyan kategori altında 3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamelerinin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, muhafazakârlık söylemi doğrultusunda toplumu ne şekilde konumlandığı, hangi özellikleri toplumda ön plana çıkarmak istediği, neleri dönüştürmek istediği analiz edilecektir.

3.3.2. 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri

2002 Genel Seçimleri hemen öncesinde iktidarı elinde bulunduran DSP, MHP ve ANAP'lı Koalisyon Hükümeti'nin çok hızlı bir şekilde erken seçime gitme kararı vermesi ile birlikte bütün partiler bir seçim yarışı içine girmişlerdir. Lakin ülke sathında derinden hissedilen *2001 Ekonomik Krizi* sonucunda varolan siyasetçilere güven azalmış, koalisyona yönelik tepkiler çığ gibi artmış, halk siyasette mevcut sıkıntıları çözecek yeni siyasi oluşumlar arayışı içine girmiştir. Bu koşullar altında seçimlere, *Tek Başına İş Başına* sloganıyla seçimlere giren Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nde %34,63'lük bir oy alarak ve tek başına iktidar olmuş Abdullah Gül Başbakanlığında 58. Hükümeti kurma fırsatı yakalamıştır.

3.3.2.1. Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık

Her Şey Türkiye İçin ana başlığı ile kamuoyuyla paylaşılan ve 94 sayfalık seçim beyannamesi, bir sunuş bölümüyle birlikte “ilkeli siyaset, temel hak ve özgürlükler, demokrasi ve sivil toplum, hukuk ve adalet reformu, yönetimin yeniden yapılandırılması, ekonomi politikaları, tarım ve hayvancılık, sosyal politikalar ve dış politika” şeklinde maddeler halinde sunulan 9 başlıktan meydana gelmektedir.

3.3.2.1.1. Muhafazakâr Parti Kimliği İnşası

AK Parti siyasi hayatına başlamasının hemen ardından erken seçim kararı alınmış, ve böylece Ak Parti seçim çalışmalarına başlamıştır. Parti ilk defa seçmenlerle paylaştığı 3 Kasım 2002 yılı genel seçim beyannamesi ile birlikte parti kendini siyasal düzlemde konumlandırma çabalarına girişmiş, seçmenlere ne tür bir parti olduğunu anlatmaya çabalamıştır. 3 Kasım 2002 genel seçimleri öncesi sunulan seçim beyannamesi ile Ak Parti’nin kimlik inşa etme faaliyetleri belirginlik kazanmıştır.

Beyannamenin “sunuş” bölümünde dünyadaki değişimlere dikkat çekilerek, dünyanın hızla değişim geçirdiğinden bahsedilmektedir. Bu doğrultuda yönetim anlayışının değişmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Sermayenin serbest dolaşımı ilkesine vurgu yapılmakta, içerikte muhafazakâr anlayışın izleri bu paragrafta gözlemlenebilmektedir. Ayrıca temel hak ve hürriyetlere yönelik vurguyla birlikte eşitlik ilkesi muhafazakârlığın temel prensiplerindendir. *“Dünya, 21. yüzyılın başında, geçmiş dönemlerden farklı bir dönüşüm geçirmektedir. Hızla gelişen bilgi ve teknoloji, insan hayatına yeni boyutlar katmaktadır. İletişim araçlarının, uzak coğrafyalarda yaşayan insanlar arasında kurduğu köprülerden akan bilgi, toplumsal kurumları ve siyasal ilkeleri yeniden şekillendirmektedir. İki kutuplu Dünya’nın çatışmaya dayalı siyasal anlayışları, yerini mal ve hizmetlerin, bilgi, emek ve sermayenin serbest dolaşımını öngören bölgesel ekonomik ve siyasal bütünleşme hareketlerine bırakmaktadır. Bu süreçlerin doğal bir sonucu olarak, totaliter ideolojik yaklaşımlar terk edilmekte, temel hak ve hürriyetlerin gözetildiği, ayrımcılığa karşı her alanda eşitliğin savunulduğu ve halk iradesinden güç alan katılımcı siyasal anlayışlar yerleşmektedir”* (Sf. 7).

Ak Parti kimliğini *“Süreklilik içinde değişimi arayan, birliktelik içinde farklılıkları koruyan, toplumun dinamizmine güvenen, Dünyadaki gelişmelere ve yemliklere açık bir siyaset anlayışını hakim kılmayı amaçlayan **AK PARTİ**, demokrat, muhafazakar, yenilikçi ve çağdaş bir partidir.*

PARTİMİZ, parti çıkarlarını ülke çıkarlarının üstünde tutan bir "negatif siyaset" değil, ülke çıkarlarını parti çıkarlarından önde tutan bir "pozitif siyaset" takip etmektedir" (Sf. 11) şeklinde ifade edilmektedir. Şüphe yok ki, muhafazakârlığın fikir alt yapısında güçlü bir muhafaza etme ve değişimden kaçınma anlayışı bulunmaktadır. Yine de, muhafazakârlık kesinlikle her şeyi muhafaza etme amaç ve iddiasında olmamıştır. Muhafazakârların mani olmaya uğraştıkları şeyin insan aklına atfedilen mutlak güç ve değer olduğu ve buradan yola çıkarak inşa edilmek istenen yeni toplumsal düzen ve ona uyan insan formunu çok büyük bir tehlike olarak anladıkları akla getirilirse, muhafazakârların şartsız koşulsuz değişime karşı olmadıkları farkına varılabilir. Muhafazakârlar da değişimin engel olunamaz bir gerçeklik olduğunun, değişim olmadan dünyanın var olamayacağını bilincindedirler. "Fırtınaya karşı en dirençli ağaçlar, eğilip bükülebilir olanlardır" ilkesini destekler biçimde, Edmund Burke tarafından söylenen şu söz, "Değişim araçlarından yoksun olan devlet, onu (kendisini) korumak için gereken araçlardan da yoksun demektir" cümlesi, muhafazakâr akımın değişime bakışlarını göstermeksi yönünden önemlidir (Akt. Cahoon, 2002).

Ak Parti kimlik oluşturma çabasında şu ifadeleri kullanarak : "*PARTİMİZ, ülkemizin genç ve dinamik nüfusu, eşsiz coğrafi konumu, zengin doğal kaynakları ve engin kültür birikimi ile yeni dünyanın etkin bir üyesi olma potansiyeline sahip olduğunu düşünmekte ve bütün bu olup bitenleri hak etmediğine inanmaktadır*" (Sf. 8), coğrafi, sosyal ve kültürel geçmişe dair referanslar vererek muhafazakârlığın temel prensiplerine vurgu yapmaktadır.

"Devlet halinde yaşamının zorunlu gereği olarak siyaset, toplumun genel ihtiyaçlarını görüşerek, tartışarak ve uzlaşarak karşılamının evrensel yoludur. Toplumu aktif olarak devreye sokan demokratik siyaset ise, uzun vadeli düşünmeyi, kamunun çıkarlarını kişisel çıkarlar üzerinde tutmayı gerektiren erdemli bir uğraştır" (Sf. 11). İfadeleriyle muhafazakârlığın organik toplum anlayışı ve otorite inşa edici yaklaşımına uygun bir söylem kullanmaktadır. Beneton'ın da ifade ettiği (1991, s. 44) muhafazakâr düşünce akımı açısından otoritenin bulunmadığı yerlerde kargaşa hâkim olur. Kargaşanın olduğu yerlerde tahribkârlık hakim olur

Tepeden inme ve toplumu elitlerden tarafından siyasi mühendislik ürünü haline getirilmesini reddeden parti, siyaset anlayışını şu cümlelerle tasvir etmektedir: "*Muhafazakâr demokrat siyaset felsefesinin gereği olarak PARTİMİZ, proje ve*

tekliflerini toplumla paylaşır, topluma dayanır, toplumun derdi ile dertlenir, sorunlarımızın birlikte daha kolay çözümleneceğine inanır”(Sf. 12). Beneton bu nalayışı şöyle açıklar: İdeolojik temelli değişim insanın bilişsel, psikolojik ve entelektüel eksikliğini dikkate alamayan bir fikri yapının çıktısı olmasından dolayı toplumsal düzene ve istikrara zarar verecek büyük toplumsal yıkımlara sebep olabilir. Bu nedenden ötürü, toplumsal düzen ve istikrarın teminatı olan toplumun geleneksel değerleri ile köklü kurumları değişim için değişim hevesine kurban edilmemelidir. Beneton’un da ifade ettiği gibi, reform ya da değişiklik gerekiyorsa bu, her şeyden önce durumu muhafaza etmek için olmalıdır (1991, s. 71).

Partinin, devletin sivil hayata müdahale etmemesi gerektiği yönündeki vurgusu muhafazakârlığın devletin sınırlandırılması konusundaki görüşleriyle örtüşmektedir. “*Demokratik rejimlerde, siyasi iktidarların ve bürokratik yapıların temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına müdahale edemeyeceğinin, uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin eksiksiz olarak hayata geçirilmesini savunan PARTİMİZ...*”(Sf.17). Siyaset alanının dışardan müdahalelerle şekillendirilemeyeceğini ifade eden Ak Parti: “**AK PARTİ**, demokratik rejimin işleyişine, sistem dışı her türlü müdahaleye karşıdır. PARTİMİZ, siyasi alanın daralmasına, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına, bürokrasinin siyasetin yerine ikame edilmesine, kamuda göreve alınmada eşitsizliklere, eğitim hakkının sınırlandırılmasına neden olan düzenlemeler ve uygulamaları değiştirecektir”(Sf. 12). Siyasetin kaynağını halk iradesine dayandırarak bir kutsiyet kazandırmak istenmektedir. Böylelikle muhafazakâr düşüncenin gelenek ve geçmiş tecrübelerin bilgeliğine saygı prensibi bu cümlede vücut bulmaktadır. “*Demokrasi, meşruiyetini, halkın özgür iradesinden ve hukuktan alır. Siyasi alanı düzenleyen yasalar, eksik de olsa geçerlidir ve değiştirilene kadar herkesi bağlar. Partileri demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak gören AK PARTİ, Anayasa ve yasalar çerçevesinde faaliyet gösteren siyasi partilerin kapatılmasına karşıdır*”(Sf. 12). Bu paragraflarda Ak Parti’nin Türk siyasi tarihinde siyaset kurumuna yapılan müdahalelerin farkında olarak, bunları kesin bir dille onaylamamaktadır. Keza Türkiye’de partiler darbeler ve muhtıralar yoluyla çok defa siyasetten el çektirilmiştir.

“**AK PARTİ MUHAFAZAKARDIR**” başlığıyla verdiği paragraflarla şu ifadeleri kullanarak: “*Milletimizin tarihsel tecrübe ve birikiminin geleceğimiz için sağlam bir zemin olarak gören AK PARTİ, muhafazakardır. Türk toplumu, bu coğrafyada ortak bir kaderi paylaşan, acı-tatlı hatıraların birleştirdiği büyük bir ailedir. Bu ailenin kimliğini oluşturan değerlerin, çağdaş*

gelişmeler ışığında yeniden üretilerek devam etmesine imkan hazırlanacaktır”(Sf. 13). Muhafazakârlığın tarihe ve geleneklere bağlılık ilkesine vurgu yapılmaktadır. Parti bu doğrultuda toplumu bir aile gibi gösterilmiş ve muhafazakâr düşünceyle örtüşen organik toplum anlayışına vurgu yapmıştır.

Yine devam eden paragrafta toplum anlayışı, daha net ifadelerle tasvir edilmiş, özellikle gelenek vurgusu yapılmıştır. Devletin, modern muhafazakâr anlayışla bağdaşan şekilde piyasadan ve sivil alandan çekilmesi vurgusu yapılmıştır: *“Toplumun uzun geçmişinde ürettiği sivil kültür ve kurumlar, devletin müdahale alanı dışında kalmalıdır. Çağdaş gelişmelerin de gereği olarak devlet ekonomiden çekildikçe, toplumun ürettiği sivil kültür üzerindeki denetim de zorunlu olarak azalacaktır. Toplum, aile, okul, mülkiyet, din, ahlak gibi köklü kurumların oluşturduğu kültür ortamında kendini yenileyerek varlığını sürdüren canlı bir organizmadır. Dışarıdan bir müdahale olmaksızın kendi doğal sürecinde üretilen ve toplumu bütünleştiren yerli kültür ve kurumlar evrensel değerlerle çelişmez”(Sf.13).* Parti gelenek ve tecrübe vurgusu yaparak devletin bu kurumlara yönelik yapacağı müdahalelerin kargaşa doğuracağını ifade etmiştir. Aynı zamanda insan eliyle topluma müdalenin yıkımlara sebep olacağını ifade ederek, muhafazakâr düşüncenin beşeri eksiklik ilkesine vurgu yapmıştır. *“PARTİMİZ, toplumun kendi tecrübesiyle oluşturduğu kurum ve değerlere devletin müdahale etmesinin kargaşa ve huzursuzluk doğuracağına inanır. Bu nedenle, AK PARTİ, maceraperest siyasetçilerin, toplum gerçeklerinden kopuk ideolojik projelerle sivil-demokratik kazanımların tahrip edilmesine yönelik girişimlerine karşı en büyük teminattır”(Sf.13).* Devam eden paragrafta katı muhafazakâr bir tutum kabul edilmemiş onun yerine liberal yönü daha ağır basan bir muhafazakârlık anlayışı benimsendiği ifade edilmiştir. *“PARTİMİZ, Türkiye'nin yerli değerlerim korumak adına, çağdaş dünyaya sırt dönülmesine karşıdır. Buna karşılık, Türkiye'nin küresel dünyaya açılması konusunda kararlı bir irade ortaya koyarken, yerli değerlerimizin tahrip edilmesini de uygun bulmamaktadır”(Sf. 13).* Heywood muhafazakârların toplum anlayışını ifade ettiği gibi: organizmaların hayatta kalmasını sağlayan, parçalar arasında oluşan kritik ilişkilerin bütünüdür. Organizmanın parçalarından birine bir şey olduğunda organizma yok olabilir. Organizmalar insan eliyle değil, doğal aşamalardan geçerek form kazanır. Organik bir toplum önünde sonunda mecburiyetler yoluyla şekil alır. Örnek vermek gerekirse, aile herhangi bir fikriyatçı veya siyasi bir kuramcı tarafından kurgulanmamıştır, sosyal açıdan çeşitli süreçlerin bir ürünüdür. Keza çocuklarda aileye dahil olmak için bir sözleşme imzalamazlar (2013, s. 91)

İçerikte parti siyaset kurumunun çeşitli sorunlarına dikkat çekmiş, “Ülkemizde, bazı siyasetçilerin kısa hedefli çıkarılara yönelik tutumları yüzünden, halkın siyaset kurumuna ve politikacılara güveni sarsılmıştır. Oysa, demokratik bir toplumda, halkın refah ve mutluluğunu sağlamanın meşru yolu olan siyaset, üstün bir değerdir. PARTİMİZİN uygulayacağı ilkeli siyasetle hem ülkemizin koklu sorunlarına çözüm üretilecek, hem de halkın siyaset kurumuna karşı sarsılan güven yeniden kazanılacaktır”(Sf. 11). Siyasete güvenin çeşitli nedenlerden dolayı azaldığını önen süren Ak Parti, siyasete yeniden ahlaki ilkelerle güven kazandıracağını ifade etmiştir. “Siyasette ilkeli yaklaşımların yerini günü birlik çıkar ilişkilerine bıraktığı bir dönemde "ahlak" en önemli değer olarak öne çıkmıştır. Devlet ve toplum hayatını tahrip eden rüşvet, yolsuzluk, usulsüzlük ve partizanlık gibi yozlaşmaların yaygınlaşması, siyasetin kurum olarak itibar kaybetmesine ve halkın siyaset kurumuna olan güveninin sarsılmasına sebep olmuştur. Siyasette kaliteye önem veren AK PARTİ, siyaseti ahlaki bir çizgiye yerleştirecektir. Böylece, toplumda siyaset kurumuna ve demokratik yöntemlere karşı oluşturulan kuşku ve şüphelerin giderilmesi de mümkün olacaktır”(Sf. 13). Partinin ahlak vurgusu yapması, muhafazakâr anlayıştaki kutsal değerlere saygı ilkesi ile örtüşen bir kimlik inşası olmuştur.

3.3.2.1.2. Muhafazakâr Devlet Kimliği İnşası

“Modernleşme döneminde Türkiye'nin çağdaşlaşması, öncelikle geleneksel kültür ve değerlerin terk edilmesi şeklinde anlaşılmıştır Oysa, çağdaşlaşma, toplumun kendi dinamikleriyle kendim yenilemesi ve değişen ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Bu anlayışa, 1980'li yıllarda teknolojik ve ekonomik alanlardaki yaklaşımlarla sınırlı da olsa ulaşılmıştır. Ülkemizin güçlü ülkeler arasında hak ettiği yeri almasını sağlayacak olan çağdaşlaşma, cesur siyasi ve ekonomik kararlarla toplumun önündeki engellerin kaldırılmasını gerektirmektedir”(Sf 13). Bu yaklaşımla üstü örtük bir modernleşme eleştirisi yapılmış, tepeden inmeci siyasetin toplumun değerleriyle uyuşmayacağı ifade edilmiştir. Toplumun değişen ihtiyaçlarının karşılanması için kendi bilgi ve birikimini kullanması gerektiği vurgusu yapılmış, muhafazakârlığın geleneklere ve tecrübeye saygı ilkesi ön plana çıkartılmıştır.

Partinin devlet anlayışı anlatılırken yine tarihi bir söze referans verilmiştir: “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” düşüncesinden hareket eden PARTİMİZ, bütün politikalarının merkezine insanı koymuştur. Demokrasinin nihai amacı, başta düşünce, inanç, eğitim, örgütlenme ve teşebbüs özgürlüğü olmak üzere, bütün sivil ve siyasi özgürlükleri güvenceye almak ve insanların korku ve endişeden uzak olarak yaşamalarını sağlamaktır”(Sf. 17). Yine devam eden paragrafta şu ifadeler kullanılarak: “Düşünce ve ifade özgürlüğünün tam olarak

sağlanması, teşebbüs özgürlüğünü sınırlayan engellerin kaldırılması, yönetimin şeffaf hale getirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yönünde atılacak cesur adımlar, toplumun kendi gücüyle çağdaşlaşmasının onunu açacaktır”(Sf. 17). Toplumun gelişmesine mani olan engellerin kaldırılmasıyla birlikte şeffaf bir yönetim anlayışının sağlanması gerekliliği vurgusu yapılmış ve tedrici bir değişim öngörülerek muhafazakâr anlayışla örtüştürülmüştür.

“Dünyada köklü dönüşümler yaşanırken, Türkiye, zamanını ve enerjisini iç meseleleriyle uğraşarak tüketmektedir. Elli yılı aşan çok partili siyaset tecrübesine rağmen, yeterince demokratikleşemeyen, temel hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanılamadığı ülkeler arasında yer almaktadır. Genç ve dinamik nüfusuna, zengin doğal kaynaklarına rağmen, refah düzeyini yükseltmemiş, uluslararası piyasalarda rekabet edecek üretim kapasitesine ulaşamamıştır”(sf. 7), paragrafta geçmiş hükümetlerin yanlış ekonomi politikaları uyguladığı eleştirisi yapılmış: “Koalisyon hükümetinin uyguladığı, halkı canından bezdiren ekonomik istikrar programları ve acı reçeteler, enflasyonu kontrol altına almaya yetmemiştir. Ağır vergi yükü ve yoğun bürokrasi, ekonominin üretim gücünü zayıflatmış, istihdamı azaltmış ve kaynakların üretim yerine rant gelirlerine yönelmesine yol açmıştır”(Sf. 7) ifadeleriyle dünyada yaşanan değişimleri, Türkiye’nin son yıllarda yakalayamadığına vurgu yapılmış ve uluslararası piyasalarda rekabet edemediği eleştirisi yapılarak cümle devamındaki paragfa bağlantılı halde nedenleri sayılmıştır: “Uygulanan yanlış politikalar yüzünden, sağlıklı bir özelleştirme gerçekleştirilmemiş, devletin ekonomideki rolü azaltılamamış, servetin toplum kesimleri arasındaki dağılımında adalet sağlanamamıştır. Kamu yönetiminde yolsuzluk ve siyasal çürüme bakımından ise ülkemiz ön sıralarda yer almaktadır”(Sf. 7). Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere, parti modern muhafazakâr anlayışın liberal piyasa uygulamaları ile örtüşen; devletin piyasalara müdahale etmediği ve piyasada kâr amacı güden şirketlerin faaliyet gösterdiği bir anlayış sergilemektedir.

İçerikte partinin eleştirisini yaptığı tepeden inmeci yönetim anlayışı ve devletin piyasaya müdahale konusuna karşı kendi tezleri öne sürülmektedir: “Kamu yönetiminde tepeden inmeci ve tek yönlü anlayışlar terk edilecek, yönetişimci bir anlayışla devlet-toplum diyaloguna ve eğitim, sağlık, çevre gibi sosyal boyutu olan hizmetlerde işbirliğine dayanan modeller geliştirilecektir. Devlet, piyasa ve toplum birbirlerinin alternatifi değil, tamamlayıcıdır. Bunların oluşturacağı sinerji ile sürdürülebilir ve hızlı bir kalkınma sağlanacaktır”(Sf. 22), “Demokratik ülkelerde, hukukun evrensel ilkelerine saygı, hak arama

yollarının açık tutulması, kanun önünde eşitlik, bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, idarenin hukuka bağlılığının sağlanması temel değerlerdir. Bu değerlerin hayata geçirilmesiyle otoriteyi meşrulaştırıcı bir güç olan hukuk devleti anlayışı yerleşir” (Sf. 22). Tepeden inmeci yaklaşımın karşısına toplumu önceleyen bir yaklaşım sunularak, toplumun ihtiyaç ve değerlerinin dikkate alınacağına dair bir tutum sergilenmiştir. Bu çerçevede muhafazakârlığın beşeri eksiklik ilkesinden ilham alındığı söylenebilir. Çünkü muhafazakârlığa göre beşer sınırlıdır ve toplum insan aklının ürünü olan tasarılarla şekillendirilemez. Yine devam eden paragrafta hukuka bağlı kalınarak otoritenin meşru hale geleceği vurgusu yapılmıştır ki bu da muhafazakârlığın otorite anlayışı ile uyushmaktadır.

Parti, içerikte yeni bir döneme girildiğini söyleyerek, geleneksel devlet mekanizmalarının geçersizliğine işaret etmekte, devletin ekonomiye olan müdahalesini reddederek özel sektör güdümlü bir ekonomi anlayışı benimsenmesi gerektiğini iddia etmektedir. “Küreselleşme ve bilgi toplumuna dönük gelişmeler, geleneksel devlet ve yönetim yaklaşımlarını büyük ölçüde geçersiz hale getirmektedir. Devletin toplum üzerindeki geleneksel kontrol ve müdahalesi azalmakta, yerel ve uluslar üstü düzeylerde çok aktörlü politikalar oluşturulmaktadır. **AK PARTİ**, bu yeni süreçte devletin, doğrudan müdahale ve üretim yapmasından çok, politika oluşturma, kaynak yaratma, standart koyma ve denetim yapmasından yanadır. 21. yüzyılın demokratik devletinde, yöneticilerin hesap verme sorumluluğu, katılımcılık, öngörülebilirlik ve şeffaflık, temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır”(Sf. 33). Dünyada yaşanan değişimleri sıraladıktan sonra devletin görevlerini şöyle sıralanmaktadır: “Adaleti tesis etmek, iç ve dış güvenliği sağlamak, Makro ekonomik dengeleri ve istikrarı sağlamak, Makro düzeyde, esnek ve katılımcı özelliklere sahip planlama yapmak, Sosyal ve bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik tedbirleri almak, eğitim ve sağlıkla ilgili temel hizmetleri yürütmek, Koyduğu standartlara göre denetim yapmakla sınırlı kalacaktır”(Sf. 33). Bu doğrultuda Ak Partinin ekonomi anlayışı modern muhafazakârlığın liberal ekonomi anlayışıyla uyumlu olduğu söylenebilir.

Devlet yapısının günün koşullarına ayak uyduramadığı bahsedilirken, devletin kamu yönetiminde yetersiz kaldığı söylenmektedir. “Türkiye'nin mevcut yönetim yapısı, küresel şartların ve toplumun gelişme iradesinin gerisinde kalmıştır. Demokratik kurallara göre işlemeyen verimsiz kamu yönetimi sistemimiz, devlet ile halk arasında güven bunalımı doğurmaktadır”(Sf. 33). Nitekim bu sorunların çözümü olarak demokratik bir devlet

yapısının yanında serbest piyasaya dayalı bir ekonomi anlayışı da öne sürülmektedir. *“Demokratik bir devlet anlayışı ile rekabetçi bir piyasa arasında tamamlayıcılık ilişkisi bulunmaktadır. Toplumların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında, devlet, piyasa ve sivil toplum işbirliği kaçınılmaz hale gelmiştir. Halkımızın temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan mevcut devlet yapımız, Merkeziyetçi ve katı hiyerarşik yapıdadır, Toplumsal denetim ve katılıma kapalıdır, Kırtasiyeci, şekilci ve verimsizdir, Hızla büyümekte ve hantallaşmaktadır, Yolsuzluğa açıktır ve siyaseti yozlaştırmaktadır”*(Sf. 34). Parti içerikte kamu yönetiminin mevcut sorunlarını dile getirerek aşağıdaki çözüm önerilerini sunmaktadır: *“Merkeziyetçi ve katı hiyerarşik yapıların aşılması için, Ulusal öncelikler ile yerel farklılıklar barıştırılarak kamu hizmetlerinin yerinden karşılanması temel ilke olacak, devlet tarafından yürütülmesi zorunlu olmayan hizmetler, kaynaklarıyla birlikte yerel yönetimlere devredilecektir. Yerel düzeyde demokratikleşmeye önem verilecek, seçimlerle oluşan yerel organlar üzerindeki merkezi idarenin denetimi hukuka uygunluk denetimi ile sınırlanacaktır”*(Sf. 34). İçerikten anlaşılacağı üzere denetleme ve düzenleme görevi gören, sınırlandırılmış bir devlet anlayışı ön plana çıkarılmaktadır. Bu da muhafazakâr düşüncenin sınırlı ama güçlü bir devlet anlayışına uygun düşmektedir. (Köker, 1989) göre muhafazakârlıktaki otorite anlayışının temellenişi, ahlaki kuralların çerçevesini oluşturan ve bireye davranışlarında itaat etmesini isteyen ve siyasal otoriteyi aşan üstün bir buyurma gücünün belirgin olarak kaynaklanmasından ileri gelmektedir. Otoriteye verilen bu büyük değer, devlet otoritesi olamasa dahi, gerekli hallerde bireyi ve toplum bir arada ve bir düzen içerisinde tutmayı sağlamasındandır

İçerikte yine dünyada yaşanan gelişmelerden bahsedilmekte ve hizmet anlayışının merkezden yerele doğru bir geçiş eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. *“Bilgi toplumuna geçiş sürecinde, teknolojiye gelişmeler ve toplumun değişen ihtiyaçları, hizmetlerin merkezden yerele doğru kaymasına sebep olmaktadır. Merkezi yönetim, mümkün olduğu ölçüde az sayıda bakanlık ve yine az sayıda personel ile dinamik bir yapıya kavuşturulurken, yerel yönetimler güçlendirilmiştir”*(Sf. 36-37). Devletin belirli sahalardan çekilmesini öngören parti bunu şu cümlelerle ifade etmektedir *“Merkezi idare reformuna Başbakanlıktan ve Devlet Bakanlıklarından başlanacaktır. Başbakanlığa bağlı kuruluşlar, ilgili icracı bakanlıklara devredilerek, Başbakanlık hizmet bakanlığı olmaktan çıkarılacaktır. Parlamenter sistemin ilkelerine uygun olarak Başbakanlığın koordinasyon işlevini yerine getirmesi kolaylaştırılacaktır. Hükümet kurma görevi PARTİMİZE tevdi edildiğinde, mevcut Hizmet Bakanlıklarına ilave olarak bir Ekonomi Bakanlığı kurulacaktır. Siyasi ve idari işlerde*

Başbakana yardımcı olacak, Devlet Bakanlarının sayısı azaltılacak ve böylece Bakanlar Kurulu nun 25 Bakandan az olması sağlanacaktır”(Sf. 36-37). Bu paragrafın devamında da Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı referans verilerek merkezi idarenin sınırları belirleneceğinden ve bunların dışında kalan yetki ve sorumlulukların yerel yönetimlere verileceğinden bahsedilmiştir. “Merkezi idare ile yerel idareler arasında görev, yetki ve kaynak paylaşımı etkinlik, verimlilik ve çağdaş yönetim ilkelerine göre belirleyecek yeni bir düzenleme yapılacaktır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda belirtildiği gibi, "yerel yönetimler, kanun tarafından belirlenen yetki sınırları içinde kalan tüm konularda faaliyette bulunmak açısından takdir hakkına sahip" olacaktır. Merkezi idarenin görev ve yetkileri tek tek sayılacak ve bunun dışında kalan tüm görevler yerel yönetimlere bırakılacaktır”(Sf. 37-38). Yukarıda bahsedilen devletin sınırlandırılması ve küçültülmesi görüşü muhafazakârlığın sivil sahandan çekilmiş ve yetkileri sınırlandırılmış devlet anlayışı ile örtüşmektedir.

Parti ekonomik manada devletin piyasalara müdahalesini kabul etmemekle birlikte, serbest piyasa ekonomisinin tam manasıyla hayata geçirilmesi taraftarıdır. Serbest piyasalarla birlikte hukukun üstünlüğü şeffaf bir yönetim anlayışı öngörülmektedir. *“Cumhuriyet döneminde, devlet öncülüğünde sanayileşme, planlı kalkınma, liberal ve dışa açık büyüme gibi çeşitli ekonomik kalkınma modelleri uygulanmıştır. Yaşanan tecrübeler, serbest piyasa sistemi içinde işleyen, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve şeffaflığın hakim olduğu ekonomilerde daha sıhhatli bir gelişme ve kalkınmanın sağlandığını göstermektedir”(Sf. 43). Ekonomik faaliyetlerin nihai hedefinin “insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi olduğuna” inanan Ak Parti devleti piyasada serbest rekabet şartlarını sağlamakla yükümlü bulunmaktadır. “Milletimizin teşebbüs gücü, ekonomik gelişmenin en önemli kaynağıdır. Devletin ekonomideki temel rolü, piyasalarda serbest rekabet koşullarını sağlamak ve teşebbüs gücünün önündeki engelleri kaldırmaktır”(Sf. 43). İçerikten anlaşılacağı üzere serbest piyasa koşullarını savunan Ak Parti modern muhafazakârlığın piyasa anlayışıyla uyuşmaktadır.*

“Küreselleşme ile birlikte artan rekabet ve oluşan yeni normlar, gelişmekte olan ülkeler için yeni tehditler olduğu kadar fırsatlar da oluşturmaktadır. Bu süreçte, evrensel standartlara uygun, açık ve net olarak tanımlanmış bir hukuk düzeni, güvenilir ve işleyen bir adalet mekanizması, garanti altına alınmış mülkiyet hakları ülkemize önemli üstünlükler sağlayacaktır”(Sf. 43). Küreselleşmeyle birlikte dünyada yeni bir döneme girildiği ifade eden Ak Parti en önemli amacının “...devlete olan güveni yeniden inşa etmektir. Devlet,

yapacağı düzenleme ve denetimlerle, serbest piyasa sisteminin işleyişindeki aksaklıkları giderecek, verimliliği artıracak, sistemin kötüye kullanılmasını önleyecektir”(Sf. 43). Yine bu doğrultuda serbest piyasanın işleminde sorun oluşturan aksaklıkları gidererek yapılacağı söylenmektedir. Akkaş’ın ifade ettiği gibi, (2004, s. 23) modern muhafazakârlık açısından devlet küçülmeye gitmeli, serbest piyasa koşullarına müdahale etmemeli, ayrıca toplumun ahlaki değerlerinin ve düzenin bir kollayıcısı gibi hareket etmelidir. Liberallerin ahlaki değerlere önem vermeye başlamaları ve muhafazakâr düşünürlerin de serbest piyasa ekonomisine yönelik güvenlerinde artış meydana gelmesi sonucunda; bu şartlar liberaller ile muhafazakârlar arasında bir yakınlaşma doğurmuş ve bu yakınlaşma, modern muhafazakârlık düşüncesinin temellerinin atılmasına imkân sağlamıştır.

Parti Türkiye ekonomisinin son yıllardaki piyasalara uyum politikasını onaylamakta, ancak sermaye alanından yapılan icraatları yeterli görmemektedir. *“Türkiye, son 20 yıllık dönemde, ticarete ve sermaye hareketlerinde uluslararası sistemle bütünleşme yönünde önemli adımlar atmıştır. Ticari alandaki bütünleşmenin refah artırıcı etkileri vardır. Ancak, sermaye hareketleri alanında yapılan bütünleşme, ekonomik ve finansal istikrar sağlanamadığı için, önemli sorunlara yol açmaktadır”*(Sf. 43). Bu doğrultuda parti piyasa konusunda yasakçı bir tavır almamayı öngörmektedir: *“PARTİMİZİN sermaye hareketleri konusundaki temel yaklaşımı, yasaklayıcı ve süreci tersine çevirici yönde olmayıp, piyasa mekanizması içinde olumsuz etkileri en aza indirmek şeklinde olacaktır”* (Sf. 43).

Parti Türkiye’nin temel ekonomik sorunlarını sıralayarak, bu sorunlara çözüm önerileri getirmektedir. Burada önemli olan husus serbest piyasa ekonomisi anlayışı çerçevesinde özelleştirme hareketlerine devam edilmesi gerekliliği ifadesidir. Çünkü modern muhafazakâr anlayış devleti piyasada sadece bir düzenleyici ve denetleyici olarak görmektedir. *“AK PARTİ’ye göre Türkiye’nin temel ekonomik sorunlarından biri, "borç-faiz kısır döngüsü"dür. Bu döngü kırılmalı, kamu borç stoku kabul edilebilir ve sürdürülebilir seviyelere indirilmelidir. Bunu sağlamak için; reel faiz oranlarının hızla makul düzeylere gerilemesi, faiz dışı dengede fazla verilmeye devam edilmesi, özelleştirmenin hızlandırılması ve ilave gelirler sağlanması, ekonomide kalıcı bir büyüme ortamına ulaşılması gerekmektedir”*(Sf. 51).

İçerikte, TMSF'ye devredilen işletmelerin serbest piyasa mekanizmalarına kazandırılacağı ifade edilerek bu işletmelerin devlet elinde bulundurulması reddedilmektedir. *“TMSF'nin yeni bir KİT'e dönüşmesi önlenecek, Fona devredilen alacakların tahsilatı hızlandırılacaktır”* (Sf. 53) ve *“Fon bünyesindeki gayri menkul ve iştirakler süratle satılacaktır. Kamu iktisadi Teşebbüsleri (KİT), faaliyette bulundukları sektörlerde tekel veya belirleyici konumdadır. Kamu mülkiyetinin avantajlarını kullanarak riski olmayan bir ortamda çalışmaları piyasa mekanizmasının işleyişini bozmaktadır. Siyasi müdahaleler sonucu ekonomik rasyonelliğini yitirerek kamuya yük haline gelen KİT'lerin özelleştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir”* (Sf. 54). Kamu İktisadi Teşebbüslerinin günümüz serbest piyasa koşullarına uymadığı ifade edilerek özelleştirmelerin temel nedeni şöyle açıklanan içerikte: *“Özelleştirmenin temel amacı, ekonomide serbest piyasanın daha iyi işlemesi için gerekli koşulların oluşumunu sağlamak, etkinlik ve verimliliği artırmaktır. Piyasa ekonomisinde Kamu iktisadi Teşebbüsleri (KİT), faaliyette bulundukları sektörlerde tekel veya belirleyici konumdadır. Kamu mülkiyetinin avantajlarını kullanarak riski olmayan bir ortamda çalışmaları piyasa mekanizmasının işleyişini bozmaktadır. Siyasi müdahaleler sonucu ekonomik rasyonelliğini yitirerek kamuya yük haline gelen KİT'lerin özelleştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir”* (Sf. 54), *“Esasen hukuk devleti ilkesi tam anlamıyla hayata geçirildiğinde ve devlet asli görevlerine döndüğünde kamu kesimi rant dağıtma mekanizması olmaktan çıkacaktır. Üretimden çekilen devletin, rekabetçi piyasa koşullarında düzenleyici ve denetleyici işlevinin ön plana geçmesi ile kamudaki rant kapıları kendiliğinden kapanacaktır”* (Sf. 77). Devlet teşebbüslerinin serbest piyasa işleyişine aykırı olduğu öne sürülerek, bu teşebbüslerin siyasi müdahaleler sonucunda ekonomik fayda sağlamak yerine piyasaya yük olduğu ifade edilmiş ve özelleştirmenin kaçınılmaz bir hal aldığı vurgulanmıştır. Partiye göre devlet serbest piyasada düzenleyici ve denetleyici görevi üstlenmelidir. Bu söylemler modern muhafazakâr anlayışın liberal piyasa ilkeleri ile uyumludur.

İçerikten anlaşılacağı üzere gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele ahlak referans verilerek meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Muhafazakâr düşüncede süreklilik halinde devam eden bir ahlak anlayışı vardır. Ahlaki düzen anlayışı insanlar yaratıldığı için vardır ve bu anlayışa göre insan tabiatı değişmediği gibi ahlaki temel normlar da değişmez. *“AK PARTİ'ye göre, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele politikalarının başarılı olabilmesi için "insan"ı ekonomik kalkınmanın merkezine oturtmak "ahlaki" bir zorunluluktur”* (Sf.75). Yine yolsuzluk ahlaki çöküntü ve çürümüşlüğün sebebi olarak gösterilmiş, yolsuzluk muhafazakârlığın ahlak anlayışı referans verilerek

reddedilmiştir. “Yolsuzluk, “kamu imkanlarının kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması”dır. Sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve her şeyden önemlisi ahlaki çöküntü ve çürümüşlüğü ürün ve göstergesi olan yolsuzluk, halkın bürokrasiye, siyaset kuruntuna ve genel olarak devlete ve adalete güven duygusunu zayıflatmaktadır”(Sf. 77). Yolsuzluğun ana sebepleri sayılırken, bu sebebler arasında ahlaki bir yozlaşmadan da bahsedilerek muhafazakârlığın ahlak ilkesine vurgu yapılmıştır. “Hızlı ve çarpık şehirleşme, gelir dağılımındaki adaletsizlik, kamu yönetiminin aksaklıkları, hukuk ve adalet sisteminde yaşanan sorunlar ile genel olarak ahlaki yozlaşma yolsuzlukların temel sebepleri arasında sayılabilir”(Sf. 77).

Partinin dış politika anlayışının anlatıldığı paragraflarda muhafazakâr öğeler ön plana çıkmaktadır. “PARTİMİZ, Türkiye'nin tarihine ve coğrafi konumuna yaraşır, önyargılardan ve saplantılardan arınmış, karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı, gerçekçi bir dış politika izleyecektir. Diğer ülkelerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygılı olan Türkiye, başka ülkelerin ve uluslararası kuruluşların da kendi toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygılı olmalarını hak olarak görmektedir”(Sf. 91). İçerikte Ak Parti, dış politika anlayışını ifade ederken tarih ve coğrafyaya vurgusu muhafazakâr düşünceyle örtüşmektedir. Zira muhafazakâr anlayışta tarih, geçmiş tecrübelerin birikimini yansıtmaktadır; coğrafya ise o birikimin vücut bulduğu yerdir. Yine Avrupa ve Balkanlar ile olan ilişkilerde de tarihi ve coğrafi referanslar kullanılmaktadır. “Türkiye'nin gerek coğrafi, gerekse tarihi açıdan Avrupa ile yakın ilişkileri vardır Avrupa ülkeleriyle ilişkiler Türkiye'nin dış politika gündeminde en üst sıralarda yer almaya bundan sonra da devam edecektir”(Sf. 92), “Balkan politikamız, bölgedeki ülkelerle tarihi, kültürel ve ekonomik ilişkilerimiz ışığında geliştirilecek, gerekirse yeniden şekillendirilecektir”(Sf. 93). Parti içerikten de anlaşılacağı üzere dış politika anlayışından devlet olarak tarihten beri kültürel ilişkilerin olduğu yerlere önem verileceği görülmektedir. Bu muhafazakârlığın tarihe ve geleneklere olan saygı ilkesi ile açıklanabilir bir durumdur.

3.3.2.1.3. Muhafazakâr Toplum Kimliği İnşası

Parti sivil toplum yapısının güçlenmesini devletin sivil alandan etkisini azaltarak ve serbest piyasanın yerleşmesi şartlarıyla olacağını öngörmektedir. “Türkiye’de demokrasi ve piyasa ekonomisinin yerleşmesine bağlı olarak sivil toplum güçlenmektedir. Toplum çoğu alanlarda devletin önüne geçmekte, kamu kesiminden daha kaliteli mal ve hizmetler

üretmektedir”(Sf. 21). İçerik modern muhafazakârlığın liberal piyasa anlayışı ile uygun düşmektedir.

Muhafazakâr anlayışta geleneksel ve kültürel değerler her zaman ön planda tutulmuştur. Nitekim geleneğin aktarıcısı olarak dilde böyle bir öneme haizdir. *“Eğitimin temel hedeflerinden biri Türkçe'nin çok iyi öğretilmesidir. Yabancı dil bilmenin öneminin giderek arttığı günümüzde, yabancı dil ile eğitim yerine, okullarda en az bir yabancı dilin iyi bir şekilde öğretilmesi hedeflenecektir”* (Sf. 80). Türkçe'nin öğretilmesi geleneksel değerleri korumak açısından önemlidir yine bu doğrultuda yabancı dilde eğitim yapmak yerine en az bir yabancı dilin öğretilmesi amaçlanmıştır. Denilebilir ki geleneğin taşıyıcısı olarak dilin korunması önplandadır.

Muhafazakâr düşüncede aile, geleneğin devamı, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için bir toplum açısından olmazsa olmazlardandır. *“Yaşanan derin ekonomik sıkıntılara rağmen, toplum olarak ayakta kalmamızı büyük ölçüde sağlam aile yapımıza borçluyuz. Aynı zamanda güçlü bir sosyal güvenlik kurumu olan aile yapımızın sürdürülebilmesi içinde yaşadığımız değişim sürecinde daha da önemli hale gelmiştir. PARTİMİZ, toplumun temeli olan ailenin korunmasına yönelik çabaları destekleyecektir”*(Sf. 83). Parti içerikte muhafazakâr düşünceyle uyumlu bir şekilde aileyi toplumun en küçük birimi olarak görmüş ve devam eden söylemlerinde de ailenin korunmasına yönelik önlemlerin alınacağını ifade etmiştir. *“Anne ve çocuk sağlığına özel bir önem verilecek, aile hekimliği uygulamasına geçilerek, sağlam bir hasta sevk zinciri sistemi kurulacaktır”*(Sf. 82). Aile yapısı, özellikleri, durum ve sorunlarının tespiti ile ilgili araştırmalar desteklenecek, ailelerle ilgili istatistiki verilerin alınabileceği veri tabanları oluşturulacak, bu alanda görev yapan kurumlar arasında iletişim ağı tesis edilecektir”(Sf. 84). Görsel, yazılı medya ve internet yoluyla yapılan ve özellikle genç nüfusa yönelik olan yayınların Türk aile yapısını koruyucu özellikte olması özendirilecektir”(Sf.84). *“PARTİMİZ, sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ve ailede mutluluğun sağlanması için kadın sorunlarının giderilmesine önem vermektedir”*(Sf.84). İçerikteki söylemlere dikkat edilirse muhafazakârlığın aile anlayışı ile uyuşan söylemler çok açıkça ifade edilmiştir. Bu manâda partinin toplumun temel yapısı olarak gördüğü aileye büyük önem verdiği gözlerden kaçmamaktadır. Aile içinde de kadına büyük önem verilmektedir çünkü muhafazakâr anlayışa göre yeni nesillerin yetiştiricisi kadın olarak görülmektedir. Bu manâda kadın geleneğin korunmasında ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

“Geleneksel dayanışma kültürünün kaybolmaya yüz tuttuğu çağımız toplumlarında, insanların günlerini ve geleceklerini güvencede hissetmelerini sağlayacak bir sosyal güvenlik sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizdeki sosyal sigorta kurumları kendi kaynaklarıyla varlığını sürdüremediği için bütçeden büyük kaynak aktarılmaktadır”(Sf. 83). Sosyal sigorta sistemleri anlatılırken içerikte, geleneksel dayanışmanın yok olmaya başladığı için bu tür sigorta sistemlerine ihtiyaç duyulduğu söylenmektedir. Bu manada partinin sosyal sigorta sistemini meşrulaştırırken geleneksel toplum yapısını ortaya koyması ve bunu önceliyor olması partinin toplum anlayışının muhafazakâr değerler ile örtüştüğünü göstermektedir.

3.3.3. 24 Haziran 2018 Genel Seçimleri

Normal şartlar altında 3 Kasım 2019 yapılacak olan seçim, erken seçim kararının alınmasıyla birlikte seçim tarihi 25 Haziran 2018 olarak belirlenmiştir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği referandumundaki hükümlerin yürürlüğe girdiği seçimdir. Ak Parti seçimlere MHP ile birlikte ittifak yaparak katılmıştır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle girilecek ilk seçim olmasından dolayı “Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye” ve “Yaparsa Yine Ak Parti Yapar” temasıyla seçimlere girilmiştir. Seçimde yeni yönetim modeli gereğince milletvekili ve başkanlık seçimi ayrı ayrı oylanmıştır. Seçim sonuçları neticesinde Recep Tayyip Erdoğan %52.59’luk oy oranıyla ilk turda başkanlık seçimini kazanarak yeni hükümet sisteminin ilk başkanı olmuştur. Ak parti parlamento seçimlerinde ise % 42,56’lık oy oranıyla 295 sandalye kazanarak meclise en çok milletvekili gönderen parti olmuştur.

3.3.3.1. Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık

24 Haziran 2018 Genel Seçim beyannamesi, “Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye” ve “Yaparsa Yine Ak Parti Yapar” ana sloganlarıyla kamu oyuna paylaşılan 360 sayfalık seçim beyannamesi bir “ Sunuş ” bölümüyle birlikte, “Gelecek vizyonumuz, Yeni yönetim modeli, Güçlü demokrasi, İnsan ve toplum, İstikrarlı ve güçlü ekonomi, Stratejik sektörler ve yenilikçi üretim, Çevre, şehircilik ve yerel yönetimler, Dış politika ve milli güvenlik” adlarıyla 8 temel başlık ile “ 24 Haziran seçimlerine doğru ” ve “ Ek: Önemli kalkınma projlerimiz “ adını taşıyan iki ek kısımdan meydana gelmektedir.

3.3.3.1.1. Muhafazakâr Parti Kimliği İnşası

Parti dünyada değişimler yaşandığına dikkat çekerek değişme uyum sağlamanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır. *“Bugün tüm dünyada her alanda baş döndürücü hızla bir değişim yaşanıyor. Bir yandan teknolojik dönüşümler yaşanırken, diğer yandan sosyal ve kültürel alanda yeni eğilimler gözlenmektedir. Değişimi iyi algılayarak uyum sağlayanlar kazanmakta, değişim sürecinde geri kalanlar ise eskisinden çok daha fazla bedeller ödemektedir”*(Sf. 10). Burada muhafazakârların değişime karşı oldukları düşüncesi öne sürülebilir ancak muhafazakârlar değişime karşı değildir. Bu noktada değişim konusunu Oakeshott şöyle açıklar: Muhafazakârların değişim anlayışında belli koşullar olmazsa; yani kısacası değişim için şartlar olgunlaşmaz ve değişim zorunlu bir hal almazsa değişim gerekli görülmez. Değişim sadece şartlar gerektirdiğinde, yani değişimden kaçınılmaz bir durum meydana geldiğinde değişim gerçekleştirilmelidir (1991, s. 413). Muhafazakârlara göre değişim, büyük, ansızın ve devrimci özellikle gerçekleştirilmemeli, yavaş yavaş ve zamana bırakılarak aşamalı bir şekilde yapılmalıdır (Oakeshott, 1991, s. 410).

Parti içerikte kendisinde, ülkenin tarihi birikiminden aldığı misyonla güçlü bir şekilde geleceğe yürüme iradesinde olduğunu ifade etmektedir. Tarihi misyon vurgusu muhafazakârlığın geleneklere bağlılık ilkesi ile bağdaşmaktadır. *“Dünyada değişimin hızlandığı ve rekabetin arttığı, bölgemizde değişik güç odaklarının müdahale çabalarına şahit olduğumuz bir dönemde, ülkemizin tarihinden aldığı misyonla güçlü bir şekilde geleceğe yürütmesi için gerekli iradeyi ortaya koyduk. Başkalarını taklit eden değil, kendi ihtiyaçlarını özgün bir şekilde karşılayan yeni bir yönetim modeliyle, 21. Yüzyılda milletimizin çok daha büyük hedeflere ulaşma azmini sağlam bir zemine kavuşturduk”*(Sf. 7).

Parti gelecek planlaması yaparken “2023 vizyonu” ifadesiyle cumhuriyetin 100. Yılına atıf yapmakta ve böylece geçmiş deneyimleri bir meşruiyet kaynağı olarak inşa etmektedir. *“Ülkemizi, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılına daha güçlü bir biçimde taşımak için 2023 vizyonumuzu ortaya koymuştuk. Yeni hükümet sistemiyle bu vizyonumuzu daha da güçlendirerek, iş dünyamızın, genç girişimcilerimizin, iş kadınlarımızın küresel ölçekte söz sahibi olduğu bir ülkeye dönüştüreceğiz”*(Sf. 10). Nisbet’in de (2014, s. 51) vurguladığı gibi muhafazakâr siyasetin temelinde, onun tarihin rolü hakkındaki düşünceleri yatar. Esas itibarıyla tarih, tecrübeyle edinilen birikimden başka bir anlamı yoktur. Muhafakarlık tarihi birikime yönelik inançları ve onun insan münasebetler hususunda

soyut olana ve tümdengelimci zihniyete yönelik tarihi birikime olan güveni temelinde kurulmuştur

Yine benzer şekilde 2023 hedefine çok az bir zaman kaldığını ifade ederken, daha uzun vadeli 2053 ve 2071 hedeflerini işaret etmesi önemlidir.      2053 tarihi İstanbul'un fethinin 600.yılına denk gelirken, 2071 tarihi Malazgirt savaşının 1000. yılına denk gelmesi tarihi sembolik bir öneme sahiptir. Bu açıdan tarihe ve geleneklere bağlı bir parti kimliği ortaya konulmaktadır. *“2023'e beş kala artık daha uzun soluklu hedefleri benimsemi, ortaya koyma aşamasındayız. Kendimize ufuk çizgisi olarak belirlediğimiz 2053 ve 2071'e doğru emin adımlarla yürürken artık vizyonumuzu uzun vadeli bir perspektifle geleceğe taşıyacağız”*(Sf. 10). Muhafazakârlar genelde geleneğe kutsal bir özellik atfederler ve geleneğin tarihsel bilgeliği ve deneyimi temsil ettiğine inanırlar. Ayrıca insanlara kimlik duygusu kazandırdığını ve geçmişe bir bağ kurarak önemli bir işlevi yerine getirdiğine inanırlar (Vural, 2003, s. 71).

Parti bireysel hak ve özgürlükleri evrensel bir miras olarak düşünmekte ve bu özgürlükleri sağlamayı ahlaki bir görev olarak görmektedir. Bu açıdan bakıldığında muhafazakârlığın tarihe ve geleneklere saygı ilkesiyle içerik örtüşmekte ayrıca anayasal düzene vurgu ve bahsedilen özgürlüklerin anayasal bir kaynağı olduğu düşünülmesi, muhafazakârlığın ahlak anlayışı ile örtüşmektedir. *“AK Parti olarak hukukun üstünlüğü prensibi çerçevesinde bireysel hakları ve özgürlükleri evrensel bir miras ve anayasal düzenimizin temel ahlaki referansı olarak kabul etmekteyiz. Bu referansla, h k metlerimiz döneminde vatandaşlarımızın temel hak ve özgürlüklerini garanti altına almayı ve bunların kullanımını kısıtlayan engelleri ortadan kaldırmayı temel bir vazife olarak gördük, bundan sonra da bu vazifeyi sürdüreceğiz”*(Sf. 24).

Parti içerikte milletin temel değerlerine bağlılık ifadesiyle topluma aykırı, mühendislik anlayışını redderek, milletin değerlerinden beslenen bir parti kimliği inşası ortaya koymaktadır. *“Tüm toplumsal kesimlere eşit mesafede durma anlayışımızla, milletimizin temel değerlerine dayalı birlikteliğimizi ve vatandaşlık bağını benimsiyoruz. Devlet ile vatandaş ilişkilerinin adalet  l s nde ve demokratik bir temelde sağlanması gerektiğini düşünüyor ve tüm vatandaşlarımızı çoğulcu bir yaklaşımla kucaklamaya devam ediyoruz”*(Sf. 24). Parti geçmiş deneyim ve gelenekelere vurgu yaparak hak ve özgürlükleri sağlam bir zemine oturttuğunu ifade etmektedir. *“Medeniyet birikimimiz, insanı yücelten manevi değerlerimiz*

*geçmişte olduğu gibi bugünün dünyasında da hakları ve özgürlükleri sağlam bir zeminde inşa etmemizin güvencesidir. Bu güvence ile önümüzdeki dönemde haklar ve özgürlüklerin, adalet ve demokrasi temelinde daha da geliştirilmesi ve bu yolla insanımızın sosyal refahının artırılması en önemli önceliklerimiz arasında yer alacaktır”(Sf. 24). Parti milletin değer ve inançlarına saygılı olduğunu ifade etmekte ve bu manada muhafazakârlığın geleneklere saygı ilkesi ile örtüşmektedir. “**Kronik sorunların üzerine cesaretle giderek toplumsal ve siyasal hayatı normalleştirdik**, toplumun kendi değer ve inançlarını yaşayabilmesini, farklı yaşam biçimlerine saygı gösterilmesini garanti altına aldık”(Sf. 24-25).*

Parti bir hadisi referans vererek çalışan hakları konusunda görüşünü açıklamaktadır. Bu açıdan bakıldığında verdiği referans dini bir yönü olması sebebiyle muhafazakâr anlayışla örtüşmektedir. “*AK Parti olarak çalışma hayatında, çalışanın teri kurumadan hakkının verilmesi temel prensibiyle hareket ediyoruz”(Sf. 121).*

Haklar ve özgürlüklerin müdafa edilmesi ve hukukun kurum ve kuruluşlarının piyasa ekonomisi için olmazsa olmazı ifadesi, modern muhafazakârlık anlayışıyla örtüşmektedir. “*Parti olarak başından beri sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın ancak iyi işleyen bir demokrasi ile mümkün olabileceği anlayışıyla hareket ettik. Bunun için haklar ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin, hukukun tüm kurum ve kurallarıyla işlemesinin piyasa ekonomisi için vazgeçilmez olduğu bilinciyle politikalarımızı oluşturduk”(Sf. 139).*

3.3.3.1.2. Muhafazakâr Devlet Kimliği İnşası

İçerikte tarihe ve geleneğe gönderme yapılarak dünya ile uyum içerisinde bir kalkınma hamlesi yapılacağı ifade edilmektedir. Bu açıdan muhafazakârlık ile uyumludur. “*Geçmişte önemli medeniyetlere merkez olmuş, kültürlere ev sahipliği yapmış olan ülkemizin, bu zengin coğrafyada dünya ile entegrasyonunu artırarak komşularıyla birlikte kalkınma sürecini hızlandırma çabasında olacağız”(Sf. 13).* Muhafazakâr teoride gelenek, geçmişin bilgeliğini yansıtır, genel manada gelenekleri değerli yapan şey , geleneklerde içkin olduğuna inanılan bilgelik ve bununla alakalı olan zamanın dayanıklılık sınavından yüzlerinin akıyla geçmiş olamalarıdır. Gelenek, ataların bilgilerinin toplandığı, ortak aklın bir ürünüdür (Heywood, 2013, s. 87)

Yeni yönetim modeliyle beraber, değişimlerin olacağı ifade edilmekte ve yeni dönemde güçlü meclis ve güçlü hükümet ifadelerine yer verilmektedir. Muhafazakârlığın devlet

anlayışına baktığımızda devletin sınırlı ama güçlü olması öngörülmektedir. Dolayısıyla içerik muhafazakâr düşüncenin devlet anlayışıyla örtüşmektedir. “24 Haziran seçimleri, yeni yönetim sistemini hayata geçireceğimiz ilk seçim olacaktır. Vatandaşlarımız bir taraftan cumhurbaşkanını yani Hükümeti sandıkta seçecek, diğer taraftan milletvekillerini belirleyecektir. Yeni dönem güçlü Meclis ve güçlü Hükümet dönemi olacaktır. Bu iki temel kurumun kendi alanlarına yoğunlaşmalarının yanı sıra ahenk içinde çalışmaları milli hedeflerimizin gerçekleşmesine hizmet edecektir. Bu iki kuvveti, bağımsız ve tarafsız yargı tamamlamış olacaktır”(Sf. 14).

Parlamento deneyiminin tarihi hakkında içerikte Meşrutiyet ile başladığını ancak 1950 yılında demokrasiye geçildiğine vurgu yapılmıştır. “Ülkemizde her ne kadar ilk parlamento Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmışsa da, gerçek anlamda 1950 yılında çok partili hayata geçişle birlikte demokratik bir yasama sürecinin temelleri atılmıştır”(Sf. 14). Milli iradenin zaman zaman kesintiye uğratılmak istendiğini, bazı güçler tarafından millet iradesinin yok sayılmaya çalışıldığını, yine de milletin tek iktidar sahibi olarak meclisi ayakta tuttuğunu ifade edilmiştir. “1960 sonrasında askeri darbeler ve muhtıralar nedeniyle zaman zaman özgür iradesi kesintiye uğratılmak istense de halkımızın dirayeti ile milli irade her defasında Milletin Meclisini ayakta tutmuş ancak Meclis'in tek başına irade göstermesinin önüne engeller çıkarılmaya devam edilmiştir” (Sf. 14).

Meclisin savaş şartları altında bile kapatılmadığı ifade edilerek “Bundan yüzyıl önce, rahmetle andığımız dedelerimiz, Gazi Mustafa Kemal önderliğinde, Yunan askeri Polatlı'ya dayandığında bile Meclis'i kapatmamış, savaş şartlarında dahi Meclis'in iradesiyle kararlar almış ve İstiklal Harbimizi Büyük Millet Meclisimizin önderliğinde kazanmıştır”(Sf. 15). İçerikte 15 Temmuz darbe girişimine meclisin bombalandığı hatırlatılmış, meclisin güçlü tarihi geleneği ifadesi kullanılmıştır. Bu bağlamda paragraf muhafazakârlığın gelenek ve tarih ilkesi ile örtüşmektedir. “15 Temmuz hain darbe girişimi sürecinde tarihimizde ilk defa olmak üzere Meclis'imiz bombalanmış, millet iradesi yok edilmeye çalışılmıştır. Tarihi geleneği güçlü olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli iradenin üzerinde herhangi bir güç kabul etmeyeceğini 15 Temmuz'da tüm dünyaya göstermiştir”(Sf. 15).

Yeni yönetim sistemi hayata geçirilirken 2023 hedefleri vurgusu yapılarak tarihe referans verilmiştir. “24 Haziran Seçimleri ile birlikte en öncelikli meselemiz; halkoylaması sonuçlarının tüm unsurlarıyla hayata geçirilmesi, "milli iradeye dayalı etkin işleyen bir

yönetim" yapısı tesis edilmesidir. Yeni yönetim sistemine yasal ve kurumsal uyum süreci, 2023 hedeflerimiz çerçevesinde "reformcu" bir anlayışla hayata geçirilecektir”(Sf. 17).

İçerikte toplumsal huzurun teminatı olacak güçlü bir hükümet sistemi öngörülmüştür. Bu açıdan baktığımızda güçlü hükümet anlayışı muhafazakâr düşüncenin devlet anlayışı ile örtüşmektedir. *“Güçlü bir hükümetle, huzurun, güvenliğin ve özgürlüğün teminatı olacağız. Kurumsal yenilenme sayesinde güvenlik politikalarımızı daha etkin şekilde işletileceğiz. İnsanımıza özgürlüklerini güvenli bir ortamda yaşama imkânı sunacağız”* (Sf. 18). Yine içeriğin devamında güçlü hükümetle beraber güçlü bir ülke olunacağının vurgusu yapılmıştır. *“Güçlü hükümet sistemi ile aynı zamanda ülkemizi bölgesinde ve küresel siyasette daha etkili bir konuma yükselteceğiz. Böylece bölgesel ve küresel barış ile istikrara katkımızı artıracacağız. Fırat Kalkanı ve Zeytinalı Operasyonlarında görüldüğü gibi, uluslararası işbirliği ve terörle mücadelede imkânlarımızı genişleteceğiz. Uluslararası sorunların çözümünde söz ve hak sahibi olmak konusunda elimiz güçlenecek. Öncü ülke olma hedefimiz, yeni yönetim sistemimizle birlikte daha kısa sürede gerçekleşecek. Sorun çözen, güçlü bir ülke olarak bölgede etkinliğimiz artacak”* (Sf. 18). Despotizmin her çeşidini reddeden muhafazakârlar açısından özellikle devletin despot olmaması mühim bir meseledir. Bu sebepten, devletin despotik bir yönetim tarzı benimsemesi muhafazakârlarca kesinlikle kabul görmeyen bir tavidir. Yine de devletin tamamıyla etkisiz kalması gerektiği düşüncesi de muhafazakârlarca kabul görmeyen diğer bir husustur. Muhafazakârlığın bütün çeşitleri devlet otoritesinin aşınmasını net bir şekilde kabul edilebilir bir şey olarak görmezler. Muhafazakârlar devletin güçlü olması gerektiğini düşünürler (Vincent, 2005, s. 65).

Tarih ve gelenek vurgusu yapılan içerikte güçlü ve hızlı karar alacak bir devlet yapılanması öngörülmüştür. *“Tarihi tecrübeleri ve içerisinde bulunduğu coğrafyayı da dikkate alarak devletin ortaya çıkabilecek krizleri hızlı müdahale edebilecek kapasitede ve etkin bir şekilde yönetebilecek bir yapıda olması gerekmektedir. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde kamu yönetiminde mümkün olduğunca sade bir yapı tesis ederek, işlevsel, görev çatışma ve çakışmalarından arınmış, güçlü ve hızlı karar alınmasını sağlayacak bir kamu yönetimi çatısının oluşturulmasını sağlayacağız”* (Sf. 20). Akabinde tecrübe vurgusu yapılarak yargının güçlü bir hükümet ve etkili bir meclis beraber olabileceği söylenmiştir. *“Geçmiş tecrübelerimiz göstermektedir ki güçlü bir hükümet ve etkili bir meclis olmayınca yargı, çeşitli kesimlerin etkisi altına girebilmekte ve demokratik işleyişi aksatabilmektedir. Tarihimiz bunun çeşitli örnekleriyle doludur”* (Sf. 21). (Vincent, 2005, s.

78) göre, devlet barışı, adaleti, özgürlüğü ve mülkiyeti koruyup sürdürecektir bir kurallar bütünü, yani hukuk düzeni inşa etmekle görevlidir. Doğası gereği zayıf, sınırlı ve mükemmel olmayan insanı, bu yönlerinin kendisini sevk edebileceği gayri ahlaki tavırlarda bulunmaktan alıkoyacak en önemli etken, hiç kimseye ödün vermeden yürürlüğe konulacak hukuk düzenidir. Bu sebepten dolayı, muhafazakârlar devletin düzeni koruyup, onun sürekliliğini sağlamaya yetecek derecede güçlü olması gerektiğini söylerler.

Kürt vatandaşlarla alakalı konuları ortak tarih ve medeniyet birikimi bağlamında sorunları ele alındığı ifade edilmiştir. Muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe saygı ilkesiyle içerik uyuşmaktadır. *“İktidara gelir gelmez, ülkemizin demokratik yapısını ortadan kaldırmaya yönelik terör odaklarıyla daha etkili mücadeleye başladık. Vatandaşla teröristi birbirinden ayırmayan OHAL uygulaması ile red, inkar ve asimilasyon politikalarına son verdik. Kürt vatandaşlarımızın her türlü insani meselesini demokrasi ve refah sorunu olarak gördük. Ortak tarih ve medeniyet birikimiz ile kardeşlik bağlarımızı ön plana çıkardık”*(Sf. 27).

İçerikte vatandaşlık anlayışı yapılırken tarihi tecrübe vurgusu yapılmaktadır. Bu doğrultuda muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ön plana çıkmaktadır. *“Milletimizin temel değerlerinin yoğrulduğu tarihi yolculuktaki birlikteliğimizi ve eşit vatandaşlık anlayışını benimsiyoruz. Bu anlayışla, devletin, bütün toplumsal kesimlerle hakkaniyet ölçüsünde, eşitlik temelinde ve demokratik bir ilişki geliştirmesini sağlayacak; toplumsal zenginliğimizin tüm unsurlarını çoğulcu bir yaklaşımla kucaklamaya devam edeceğiz”* (Sf.28).

İçerikte partinin laiklik anlayışına yer verilmiş *“AK Parti laikliği; dini özgürlüklerin ve farklı hayat tarzlarının, hukuk devletinin teminatı altına alınması ve devletin bütün inanç gruplarına eşit mesafede durması olarak kabul eder”* (Sf. 30). Geçmiş yönetimlerin baskıcı laiklik anlayışları eleştirilerek, laikliğin inanç özgürlüğü olduğu vurgulanmıştır. *“Laiklik, demokrasi tarihimizde tek parti dönemi uygulamaları ve darbe dönemlerinin gölgesi altında katı ve baskıcı bir mahiyet kazanmıştır. Bir iktidar aygıtı olarak kullanılan laiklik, inanç özgürlüğünü güvence altına almak yerine, devlet içerisindeki vesayet odakları tarafından inançlı kesimlere dönük bir baskı aracı haline getirilmiştir”*(Sf. 30). Akabinde milletin zaten kısmi de olsa laiklik anlayışına sahip olduğu söylenerek tarih ve gelenekten örnekler verilip laiklik anlayışı açıklanmıştır. *“Unutulmamalıdır ki köklü bir geçmişe ve engin*

tecrübeye sahip milletimiz, laikliğin bazı kazanımlarına öteden beri sahipti. Anadolu'nun İslam ve İrfan kültürü kadim bir birlikte yaşama tecrübesinin zengin örnekleriyle doludur. Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana, Yunus Emre, Sarı Saltuk gibi etkileri günümüze kadar devam eden büyük düşünürler yolumuzu aydınlatmıştır. Anadolu, Balkanlar ve Orta Doğu'da farklı dinlere mensup insanlar barış ve güvenlik içerisinde yaşayabilmiştir. AK Parti, bu engin tarihsel tecrübeyi dikkate alarak Türkiye gerçeklerine uygun bir laiklik yorumu ve uygulamasını ilke edinmiştir”(Sf. 30). İçerikte tarihe ve geleneksel dini değerlere yer verilerek laikliğin konumlandırılması muhafazakârlıkla örtüşür hale getirilmiştir.

Beyannamenin devamında laiklik anlayışı açıklanmaya devam edilmiş, devletin vatandaşların inançlarına doğrudan müdahale etmemesi gerektiği vurgulanarak özgürlükçü bir laiklik anlayışı ortaya konulmuştur. “Devlet, herhangi bir inancı veya ideolojiyi öteki inançlara dayatmayacağı gibi insanların inançlarına ve ideolojilerine de doğrudan müdahale edemez. Devlet, toplumdaki farklı inançlara karşı adil ve eşit bir tutum takınır”(Sf. 31). “Devlet vatandaşlarının dinlerini ve inançlarını öğrenmek maksadıyla teşkil ettikleri kurumları ve örgütlenmeleri destekler. Dini özgürlükleri koruyan hukuk bu özgürlüklerin istismarına imkân tanımaz. Devlet dine müdahale etmeyeceği gibi, dinin ve inanç guruplarının birbirleri üzerinde ve devlet sistemi üzerinde tahakküm kurmasına da izin vermez. İnsanların inançlarını istismar ederek toplumda örgütlenen veya devlete ve sivil siyasete tasallut eden paralel yapılarla mücadele etmek ana ilkelerimizden birisidir”(Sf. 31). “AK Parti öncülüğünde gerçekleşen demokratikleşme ve milli iradenin üstünlüğünün sağlanmasıyla birlikte baskıcı laiklik yerini inançlara eşit mesafede duran bir laiklik anlayışına bırakmaya başlamıştır. Bu süreçte laiklik ileri demokrasilerde olduğu gibi gerçek anlamına kavuşmaktadır” (Sf.31).

İçerikte tarihe ve geleneğe vurgu yapılarak farklı inançlara mensup kimselerin önündeki yasakların kaldırıldığı bahsedilerek özgürlükçü bir laiklik anlayışı resmedilmiştir. “Anadolu, tarih boyunca, farklı din ve kültürlerin de yaşadığı bir yerdir. Başta Hristiyanlar ve Museviler olmak üzere pek çok inanç mensubu bu kültür içinde varlığını sürdürmüş, milletimizin değerlerinden gelen kadim birlikte yaşama kültürü bunun en güzel delili olmuştur. Bu amaçla farklı dinlere mensup vatandaşlarımızın sorunlarının çözümü, onların vakıf veya başka burumlarına ait haklarının iade edilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda dini cemaat vakıfları ve onların yapılanmaları üzerindeki kısıtlamalar ve baskılar kaldırılmıştır, ibadete kapalı mabetler tekrar ibadete açılmış, bu vakıfların mülkleri sahiplerine iade edilmiştir”(Sf. 31). İçeriğin devamında bu özgürlükçü laiklik anlayışının aynen

devam edeceği vurugulanarak dini değerlere saygılı muhafazakâr bir devlet anlayışı ortaya konulmaktadır. *“Yeni dönemde de AK Parti, tüm inanç kesimlerinin hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın özgür bir şekilde inançlarının ve kimliklerinin gereğini yaşamalarının teminatı olmaya devam edecektir”*(Sf. 31-32).

Güvenlik anlayışı sadece bir asayiş meselesi olarak görülmemiş sağlıklı bir toplumun gerekliliği olarak ifade edilmiştir. Bu açıdan baktığımızda muhafazakârlığın toplumun ve değerlerinin korunması anlayışı ile örtüşmektedir. *“Güvenlik bizim için sadece asayişin sağlanması değil, vatandaşımızın ruhen ve bedenlen kendisini güvende hissedeceği sağlıklı bir toplumsal ortamın oluşturulması anlamına gelmektedir”*(Sf. 43). İçerikte özgürlük ve güvenlik dengesinin sağlanması için temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda içerik, muhafazakârlığın sınırlı devlet anlayışı ile örtüşmektedir. *“İnsanı merkez kabul eden siyaset anlayışımızın gereği özgürlük ve güvenlik dengesinin toplumsal hayatın her alanında birbirlerini bütünleyecek şekilde tesis edilmesi temel amacımızdır”*(Sf. 43). *Bu yaklaşımla güvenlik hizmetlerini, güçlü bir demokrasi hedefine ulaşmak amacıyla temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınabilmesi ve eksiksiz bir biçimde kullanılabilmesi için ihtiyaç duyulan temel kamu hizmeti olarak tanımlamaktayız”*(Sf. 43).

İçerikte devletin sadece özel sektörün yüklenemeyeceği yatırımları üstlenmesi gerektiği vurgulanmış devletin artık işletmeci olmaktan çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu minvalde içerik modern muhafazakârlığın iktisadi anlayışı ile örtüşmektedir. *“AK Parti olarak devletin, asli görevleri olan temel kamu hizmetlerine ve özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesini, işletmecilik rolünün sonlandırılarak ekonominin piyasa mekanizmaları tarafından yönlendirilmesini hedefliyoruz”*(Sf. 166).

Turizm sektöründeki icraatler anlatılırken tarih vurgusu yapılmıştır. İçerik muhafazakâr düşüncenin tarihe ve geleneğe bağlılık anlayışı ile örtüştürülmüştür. *“Hükümetlerimiz döneminde doğal ve tarihi değerlerin yanı sıra çok zengin bir tarihi mirasımız ve eşsiz coğrafi konumumuzu değerlendirerek turizm sektörümüzün uluslararası düzeyde güçlenmesini, turist sayısı ve gelirlerin önemli ölçüde artmasını sağladık”*(Sf. 190). Yine içeriğin devamında turizm bölgelerinin tarihi adları anılarak tarihe atıfta bulunulmuştur. *“Frigya, Kapadokya, Hitit, Troya, Aphrodisias, Söğüt, Göller Bölgesi ve GAP turizm bölgeleri başta olmak üzere kültür, termal ve doğa temalı turizm gelişim bölgeleri oluşturacağız”*(Sf. 193).

İçerikte şehircilik anlayışı medeniyet birikimine sahip çıkan bir anlayışla ifade edilmektedir. *“AK Parti olarak, çevre, şehir ve şehir yönetimini birbirini tamamlayan unsurlar olarak görüyoruz. İnsanın ve çevrenin ihtiyaçlarının merkeze alındığı, kültürün, sanatın hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak kurgulandığı, medeniyet birikimine sahip çıkan, geliştiren ve yaşatan şehirler olarak görüyoruz”* (Sf. 256). Paragrafın akabinde dünya ile yarışan ve medeniyet birikimini yaşatan şehirler inşa etmek hedeflenmektedir. Bu doğrultuda içerik muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ile örtüşmektedir. *“Şimdi önümüzdeki yeni ve büyük hedef, “Dünyayla Yarışan Ve Medeniyetimizi Yaşatan Şehirler” inşa etmektir. Küreselleşen dünyada artık şehirler birbiriyle rekabet etmektedir. İstanbul ile Londra, Pekin ile Ankara, Antalya ile Barcelona bu yarıştadır. Biz şehirlerimizi dünyanın şehirleri ile yarışabilir şehirler haline getirmeyi ve şehirlerimizin değerlerini küresel ölçüğe taşımayı hedefliyoruz. Şehirlerimizi küresel ölçekte birer cazibe merkezi haline getirmeyi amaçlıyoruz. Çünkü şehirlerimiz güçlenirse Türkiye güçlenecek, ekonomimiz güçlenecektir”*(Sf. 258-259).

Paragrafta şehircilik anlayışı anlatılırken şehrin tarihi yapısının ve kimliğinin korunacağı ifade edilmektedir. Muhafazakârlık açısından mimari de tarihi birikimi yaşattığı için mimarinin korunması tarihi birikimin korunması anlamına gelmektedir. *“Şehir estetiği ve şehir silüeti kavramlarını önceleyen anlayışımızı devam ettirerek, insan şehir, şehir tabiat arasındaki dengeyi gözetmeyi sürdüreceğiz. Temel amacımız daha temiz, daha yeşil, daha huzurlu, kimlikli şehirler inşa etmektir. Şehrin hafızasını korumak, şehrin kurulduğu merkezi ve tarihi dokuyu korumak, aslında şehrin medeniyet birikimini korumak ve yaşatmaktır. Tarihi dokuları şehrin planlama alanları dışında tutarak, şehirlerin gelişim alanlarını çevreye doğru yayılmasını sağlayacağız.”*(Sf. 259). Bu amaçla şehirlerin tarihi yapısının tespit edilip korunacağı ifade edilmektedir. *“Bunun için şehirlerimizin tarihi, kültürel mirasını tespit etmek ve şehirlerimizin doğal dokusunu koruyarak medeniyet mirasını ihya ederek dünya şehirleri ile rekabete hazırlamak öncelikli hedeflerimizdir”*(Sf. 259). Dünya şehirleri ile rekabet edebilir hale getirilirken şehirlerin medeniyet birikiminden ve değerlerden yararlanılacağı ifade edilmektedir. *“Ancak şehirlerimizi küresel rekabetin aktörleri haline getirirken temel dayanağımız medeniyet mirasımıza ve değerlerimize uygun bir şehircilik anlayışıdır. Bu çerçevede şehirlerimizi kimlikli şehirler haline getirmek, ruhu olan, huzurlu ve güvenli mekânlar yapmak, içinde huzurla yaşanacak mekânlar haline getirmek, sokaklarında, caddelerinde güvenle gezilen huzur kentleri yapmak temel kalkış noktamız olacaktır”*(Sf. 259). İçerikte şehirlerin kimlikli, medeniyet birikiminden faydalanan ve huzurlu şehirler için gerekli düzenlemelerin yapılacağı ifade

edilmekte, bunu da büyük medeniyet yolu olarak nitelenmektedir. “*Bunun için yapılacak temel yasal düzenlemeler önümüzdeki dönemin inşası açısından önem taşımaktadır. Nasıl şehirlerimizin kalkınması, markalaşması ve Büyük Medeniyet Yolunda yeniden ihya ve inşası için bugüne kadar birçok düzenleme yapıldıysa şimdi de şehirlerimizi dünyayla rekabet edebilir hale getirmek için çalışmalar yapılacaktır*”(Sf. 259).

İçerikte Rusya ile ilişkiler ortak tarih ve coğrafya kapsamından değerlendirilmektedir. Tarih vurgusunun yapılması muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ile uyumaktadır. “*Asırlardır ortak tarih ve coğrafyayı paylaştığımız **Rusya**'yla işbirliğimize özel önem veriyor ve ilişkilerimizi geliştiriyoruz. Özellikle son iki yıldır bölgemizde yaşanan gelişmeleri karşılıklı güven ve diyalog esasıyla birlikte ele alıp bölgede istikrarın sağlanması, ikili ticaret ve turizmin gelişmesi için ortak bir yaklaşım geliştiriyoruz*”(Sf. 289). Balkanlar ile ilişkiler de tarihi ve kültürel bağlar açısından değerlendirilmektedir. “***Balkanlara** öncelik veriyor, bu bölgede üçlü işbirliği mekanizmalarını ve Güney Doğu Avrupa işbirliği Sürecini sürdürüyoruz. Balkanlarla tarihi ve kültürel bağlarımızı güçlendirmeyi ve ekonomik kalkınma ve siyasi istikrarına katkı sağlamayı hedefliyoruz*”(Sf. 289). “***Balkan** ülkeleri ile tarihi beraberliğimiz ve coğrafi yakınlığımız çerçevesinde iyi ilişkilerimizi sürdürmeye devam edecek, ikili işbirlikleri ile ticari ve turizme yönelik ortaklıkları daha da sıkılaştıracacağız*”(Sf. 296). Kırım bölgesi ile ilişkiler de tarihi bağlar referans verilerek konumlandırılmaktadır. “*Kuvvetli tarihi bağlarımızın halen sürdüğü **Kırım** Türkleri'nin güvenlik ve refahı için gerekli diplomatik çaba içerisinde olduk. Bölgedeki hassas dengeleri gözetenek Kırım Türkleri'nin tarihten gelen haklarının korunması çabalarına destek olduk*”(Sf. 290).

Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleriyle tarihi ve kültürel bağlara vurgu yapılmakta bununla yetinilmeyip siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirildiği ifade edilmektedir. “***Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetlerle** sadece tarihi ve kültürel bağlarımıza dayalı bir ilişki değil, ekonomik ve siyasi olarak da yakın ilişkiler geliştirdik*”(Sf. 290). Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgeleriyle ilişkilerde tarihi, dini ve kültürel bağlar kapsamında ilişkiler yürütüldüğü ifade edilmektedir. “*Sarsılmaz tarihi, dini ve kültürel bağlara sahip olduğumuz **Kuzey Afrika ve Ortadoğu** coğrafyasının barış, güvenlik, istikrar ve refahına atfettiğimiz büyük önem çerçevesinde, dostluk ve kardeşlik ilişkilerimiz ile işbirliğimiz bölge ülkelerinin siyasi birliklerine, toprak bütünlüklerine ve egemenliklerine saygı temelinde her alanda geliştirerek güçlendirdik*”(Sf. 290). Afganistan ve Pakistan devletleriyle ilişkiler sürdürülürken tarihi

dostluk ve kardeşlik bağlamında sürdürüleceği ifade edilmiştir. *“Afganistan ve Pakistan’la tarihi dostluk ve kardeşlik ilişkilerimiz bulunmaktadır. Bu ülkelerin istikrarına katkıda bulunmak ve aralarındaki karşılıklı güven ve işbirliğinin tesisi bakımından önemli rol oynayan “Türkiye-Afganistan-Pakistan Üçlü Zirve Süreci” tesis edilmiştir. Üçlü Zirve Süreci toplantılarına ev sahipliği yapılmaya devam edilecektir”*(Sf. 291).

İçerikte Suriye ile olan ilişkiler Suriye halkıyla tarihi, kültürel ve beşeri bağlar ölçeğinde değerlendirilmektedir. *“Şimdiye dek olduğu gibi, bundan böyle de, toprak bütünlüğünü ve siyasi birliğini muhafaza eden, barış ve istikrar içinde, demokratik ve meşru bir yönetime kavuşmuş, ihtilaf dönemi süresince yerlerinden edilmiş milyonlarca insanıyla yeniden buluşmuş yeni bir Suriye hedefi için çalışacağız. Arzumuz, yeni Suriye’yle komşuluk ilişkilerimizi ve işbirliğimizi yeniden tesis etmek ve Suriye halkıyla tarihi, kültürel ve beşeri bağlarımız temelinde ilişkilerimizde yeni bir dönem başlatmak olacaktır”*(Sf. 297).

İçerikte ülkenin tarihi, dini, kültürel ve siyasi değerlerine atıfta bulunularak bu değerleri paylaştıran topluluklara yönelik çalışmalar sürdürüldüğü ifade edilmektedir. *“Geniş bir coğrafyada ülkemiz ile kader ortaklığı bulunan ve ülkemizin temsil ettiği tarihi, dini, kültürel ve siyasi değerleri paylaşan Kardeş Topluluklara yönelik çalışmalarımız devam etmektedir”*(Sf. 303). Bu kardeş topluluklar ifade edilen değerlerin korunması ve yeni nesillere aktarılması ifade edilmektedir. İçerik muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ile örtüşmektedir. Ayrıca bu değerlerin yeni nesillere aktarılması düşüncesi de muhafazakârlığın toplum anlayışıyla uyumludur. *“Bu kapsamda, insan kaynağının yetiştirilmesi, ülkemiz ile kardeş toplulukların ortak tarihi ve kültürel mirasını temsil eden fıkri, edebi, felsefi, ilmi, kültürel birikimin korunması ve geliştirilmesi, genç kuşaklara ortak kimlik şuurunun ve kültürel değerlerin aktarılması, Türkçe’nin ve Türk kültürünün yaygınlaştırılması, kardeş toplulukların siyasi, içtimai ve kültürel teşkilatlanmalarının desteklenmesi, bu bölgelere ve topluluklara yönelik akademik araştırmaların desteklenmesine yönelik çalışmaktayız”*(Sf.303-304). İçerikte yukarıda bahsedilen değerlerin korunmasına yönelik faaliyetler ifade edilmiştir. Tarihi Osmanlı coğrafyası vurgusu özellikle dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında muhafazakârlığın geçmişe saygı anlayışı ile örtüşmektedir. *“Kardeş topluluklar bağlamında halen, Osmanlı Arşivlerinde Filistin Belgeleri Projesi, Kırım Çalışmaları, Somali Diaspora Çalışmaları, Türk Konseyi Diaspora İşbirliği Programı, Suriyelilere Yönelik Türkçe Eğitimi ve Ahıska Türkleri Çalışmaları sürmektedir”*(Sf.304). Yine adı geçen coğrafyalarda ortak tarihi ve kültürel miras

vurugusu yapılarak bir çok eserin korunduğu ifade edilmiştir. “*Komşu coğrafyalarımız Balkanlar'da, Orta Doğu'da, Kafkaslar ve Orta Asya'da tarihi kültürel ortak mirasımıza sahip çıkmak adına yüzlerce eseri ihya ettik ve gelecek nesillere kazandırdık*” (Sf.304).

Filistin meselesi ele alınırken ortak mirasa sahip çıkma vurgusu yapılmıştır. Bu meyanda muhafazakârlığın tarihe geleneğe bağlılık ilkesi içerikle uyumludur. “*Ortak mirasımıza sahip çıkma ve halklarımız arasında barış köprüleri inşa etme amacıyla Başta Filistinli kardeşlerimiz olmak üzere tüm gönül coğrafyamıza her alanda destek olmaya devam edecek, hak ettikleri yaşama kavuşmaları ve barış içinde yaşamaları adına her zaman yanlarında olacağız*”(Sf.307). Yine Orta Asya'daki ülkeler ile ilişkiler ortak tarih ve kültürel miras açısından değerlendirilmektedir. “*Ata yurdumuz Orta Asya'da yer alan kardeş ülkelerle ilişkilerimizi geliştirme, ülkemiz tecrübesini oralara aktarma ve ortak tarihi ve kültürel mirasımıza sahip çıkma alanlarında projelerimize devam edeceğiz*” (Sf. 307).

İçerikte yurtdışında yaşayan vatandaşların dil ve kültür birikimini geliştirmek dış politikanın ana unsurlarından olduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ile içerik örtüşmektedir. “*AK Parti olarak, insanımız dünyanın neresinde olursa olsun devlet olarak onlara gerekli hizmeti sunacak kapasiteyi oluşturmayı temel vazifelerimizden biri olarak görüyoruz. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın bütün farklılıklarını sahiplenerek menfaatlerini koruyabilmek, dil ve kültür birikimini geliştirmek, yurtdışına hizmetlerimizi kalıcı ve sağlıklı bir şekilde götürebilmek dış politikamızın ana unsurlarından biridir*”(Sf. 311). Yine devam eden paragrafta bu anlayış ile bağlantılı olarak, yurt dışında ikamet eden vatandaşların anavatan ile bağlarının devam ettirilmesi anayasal bir görev olarak ifade edilmektedir. “*Yurtdışındaki vatandaşlarımızın yaşadıkları ülkede haklarını elde etmeleri ve anavatan ile bağlarını devam ettirmeleri bizim anayasal görevimiz ve diaspora politikamızın esasıdır. Türk diaspora varlığının muhafazasını ve toplumlararası ilişkilerin gelişimine katkı sağlamasını aynı zamanda dış politikamızın önemli sorumluluk alanlarından biri olarak görüyoruz*” (Sf. 311).

İçerikte tarihi bir şahsiyet olan Yunus Emre adıyla bir enstitü kurulduğu ifade edilerek, bu enstitünün Türkçe'yi ve Türk kültürünü yurt dışında öğretir hale geldiği ifade edilmektedir. Muhafazakâr düşünce açısından değerlendirdiğimizde dilin ve kültürün muhafazası sağlıklı bir toplum için gerekli olarak görülmektedir. “*2009 yılında kurduğumuz Yunus Emre Enstitüsü'nü 40'ın üzerindeki ülkede yer alan kültür merkezlerinde Türkçe öğretir hale getirdik, Türk kültür ve sanat dünyasını çeşitli faaliyetlerle*

tanıttık”(Sf.313). Yine bu kültür ve birikiminin devamını sağlamak ve başka ülkelerin genç kuşaklarına aktarmak amacıyla faaliyetlerde bulunulduğu ifade edilmektedir. Bu tür faaliyet ve programlar geçmişte yaşamış ve kültürün önemli öğeleri haline gelmiş şahsiyetlerin isimleriyle adlandırılmaktadır. “Mevlana ve Farabi programlarının ardından, Yükseköğretim Kurulu bünyesinde İbn Haldun Küresel Öğrenci Değişim programını hayata geçirerek, dünyanın tüm ülkelerinden öğrencilerin belirli dönemde ülkemizde eğitim almasını sağlayacak, ülkemizin tüm dünyada tanınmasını sağlayacağız”(Sf. 90).

Muhafazakârlık açısından sağlıklı bir toplumun sürdürülebilmesi için ailenin ve sosyal yapının korunması gerekmektedir. Bu açıdan içerik muhafazakârlığın toplum anlayışı ile örtüşmektedir. Ayrıca yurt dışında Türk topluluklarına yönelik teşkilatların olması, Türk kültür ve geleneğinin korunması demektir. *“Almanya başta olmak üzere Türk nüfusunun yoğun olduğu ülkelerdeki vatandaşlarımıza hizmet vermek için Köln ve Düsseldorf’da Aile ve Sosyal Politikalar yurtdışı teşkilatlarını kurduk”(Sf. 313).*

3.3.3.1.3. Muhafazakâr Toplum Kimliği İnşası

Muhafazakâr anlayışın dini ve kültürel değerlere saygı anlayışı, içerikte belirgin şekilde ifade edilmektedir. *“Kız öğrenciler, kadın kamu çalışanları ile milletvekillerinin kıyafetlerine ilişkin kısıtlamaları kaldırdık. Bu çerçevede, başörtüsü ile sair kısıtlayıcı düzenlemeler artık tarihe karışmıştır. Böylece, yıllardır süregelen ve toplumumuzda gereksiz yere gerilim oluşturan bir sorunu, temel haklar ve milletimizin beklentileri doğrultusunda köklü bir çözüme kavuşturduk”(Sf. 26). Bu çerçevede Alevi inanç esasları da göz ardı edilmemekte; hukuki bir statü kazandırılacağı vadedilmektedir. “Cemevleri, eğitim sisteminde sağlıklı bilgilendirme, üniversitelerde araştırma ve uygulama merkezleri oluşturma gibi çeşitli konularda Alevi kanaat önderleri ile diyalog içinde demokratik uzlaşa temelinde gerekli adımları atacağız. Bu noktada, geleneksel irfan merkezleri ve cemevlerine hukuki statü tanıyacağız”(Sf. 29).*

Şeyh Edebali’ye ait olduğu söylenen bir söze atıfta bulunularak içerikte devlet ve toplum anlayışı meşru bir zemine oturtulmaktadır. *“Kurulduğu günden bugüne, "insanı yaşat ki devlet yaşasın" şiarı çerçevesinde, Partimizin lideri, teşkilatları ve gönüldaşları, tüm düşünce ve uygulamalarında insan için siyaset üretmeyi, insana dokunmayı, insanı en güzel biçimde yaşatmayı hedeflemiştir”(Sf. 52.). İçerikte eğitimin kültürel ve toplumsal varlığı ihya etmek için gerekli görüldüğü ifade edilmektedir. “Bu bilinçle, iktidarlarımız*

döneminde eğitim olgusunu, yalnızca ülkemizin maddi refahını artıracak zaruri bir yatırım alanı olarak değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal varlığımızın ihyasını sağlayacak dinamik ve sürekli bir öğrenme süreci olarak da tanımladık”(Sf. 52). Eğitimin anlayışı ifade edilirken muhafazakâr anlayışla örtüşen bir şekilde aile yapısını koruma vurgusu yapılmaktadır. “Bu anlayışla eğitim ve sağlık kalitesini üst seviyelere taşıyan, dinamik nüfusunu nitelikli işlerle buluşturan, ailenin yapısını koruyarak kadınına, gencine, çocuğuna ve çalışanına hak ettiği yeri, önemi ve desteği veren bir iktidar olmayı sürdüreceğiz”(Sf. 52.) Ve bunlar doğrultusunda hedef olarak tarihi birikime, toplumsal değerlere ve kültüre uyumlu bir eğitim anlayışı resmedilmektedir. “Nihai hedefimiz; tarihsel, toplumsal ve kültürel gerçeğimize dayalı potansiyelimizin tüm boyutlarıyla açığa çıkarılması ve bireyden topluma, yerelden evrensele ve geçmişten geleceğe uzanan bir özgürlük alanının oluşturulmasıdır”(Sf.53). Muhafazakarlar geleneğe inançlarının özünde, insanın sınırlı aklı ile olayların tamamını kavramasının mümkün olamayacağına dair inançları yatmaktadır. Gelenek ve adet biçimine gelmiş pratikler, düzenin ve tutarlılığın hem bir çıktısı hem de onu muhafaza edicileridir. Akıl yoluyla geleneğin oluşturulması mümkün değildir. Geleneği oluşturan şey tarih boyu toplumun tecrübelerinden çıkan, kuşaklara boyu devam eden bir süreçtir (Vural, 2003, s. 71).

Yukarıda bahsedilen nihai hedefler doğrultusunda şu zamana kadar yapılan icraatlardan bahsedilmektedir. İçerikte değerlere sahip çıkma vurgusu muhafazakârlık açısından önemlidir. “**Eğitimde adalet temel düsturumuz oldu.** Zorunlu eğitimi, 3 kademeli olmak üzere 12 yıla çıkardık ve müfredatı bu doğrultuda değiştirdik. Değerlerimize sahip çıkan, demokrasi hukuk devleti ve adalet gibi değerlere vurgu yapan yepyeni bir müfredat hazırladık. Müfredat içerisinde ayrıştırıcı ötekileştirici unsurları, açık ve örtük mesajları kaldırdık”(Sf. 53).

İçerikte dini değerlere vurgu ön plana çıkarılmaktadır. “Gençlerimizin İslam dinini doğru kaynaklardan öğrenebilmeleri için "Kur'an-ı Kerim" ve "Siyer" derslerinin de seçmeli ders olarak verilmesini sağladık”(Sf. 53). Öğretim elemanları, öğretmenler ile yükseköğretim ve ortaöğretim öğrencileri için başörtüsü serbestisi getirdik”(Sf. 53). Meslek ve imam hatip liselerine uygulanan katsayı adaletsizliğini kaldırdık” (Sf. 53).

Evrensel değerlerle beraber milli kültür değerlerin özümsemişi eğitimin amaçlarından birisi olarak bahsedilmektedir. “Eğitim-öğretimde ana hedefimiz düşünme, anlama, fark etme, sorun çözme, analiz ve sentez yeteneği ve yetkinliği gelişmiş, bilgi toplumunun gerektirdiği

temel bilgi ve becerilerle donanmış; hak ve adalet sorumluluğunu, millî kültür ve değerlerini özümsemiş; insanlığın ve demokrasinin evrensel değerlerini içselleştirmiş; iletişime ve paylaşıma açık; estetik ve sanat becerisi gelişmiş bireylerin yetişmesine imkân ve ortam sağlamaktır” (Sf. 58).

İçerikte okul mimarisine dair muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ile örtüşen ifadeler yer almaktadır. *“Okul binalarımızı yerel mimariye uygun, tarihsel ve kültürel mirasımızı yansıtan 4E kriteri (ekonomik, estetik, emniyetli, erişilebilir) çerçevesinde yapacak; yeterli oyun, spor ve kültürel alanlara sahip olmalarını sağlayacağız” (Sf. 60).* Safi’nin (2004, s. 84) de ifade ettiği gibi, muhafazakâr düşünce sistematığında de aile, din, devlet gibi kurumlarla beraber dini, milli ve mimari boyutlardaki sembollere büyük önem atfedilmektedir.

Kültür ve sanat alanında toplumun değerleri ile uyumlu medeniyet mirasını muhafaza eden bir toplum kimliği inşası ön planda tutulmaktadır. *“Köklü bir medeniyetin mirasçısı olan milletimizin engin bir kültür ve sanat birikimi bulunmaktadır. Kültür ve sanat alanında hedefimiz; derin bir tarih şuuru perspektifinde oluşan değerlerini muhafaza eden, yeniden üreten ve gelecek nesillere aktaran, kültürel farklılıkları zenginlik olarak gören, herkesin kültür ve sanat faaliyetlerine katkıda bulunduğu ve erişebildiği, estetik duygusu güçlü bir toplum oluşturmaktır”(Sf. 63).* Bu amaçla mevcut kültürel ve tarihi birikimleri muhafaza ederek, modern dünyanın gerekleri doğrultusunda bu birikimleri yeniden anlamlandırarak geçmiş ile bağın korunması hedeflenmektedir. *“Kültürümüzü, yaşadığımız yüzyıl ve sonrasında diri kılmak, söylemini ve pratiklerini güncelleyerek sonraki nesillere ve çağlara aktarabilmek kültür politikalarımızın temel amacıdır. Bu topraklarda yaşamış, var olmuş tüm medeniyetlerin, maruf olan, güzel olan tüm tahayyül ve tasavvurlarını, modern dünyada yeniden anlamlandırmak, modern dünyaya hitap eden bir yaklaşımla yeniden üretmek, geçmişimizle, sahip olduklarımızla bağını koparmadan çağımıza aktarmak kültür politikalarımızın temelini oluşturmaktadır”(Sf. 64).* Kültür ve sanatta toplum değerleriyle uyumlu, yerelden evrensele bir anlayış inşa edilmeye çalışılmaktadır. *“Kültür ve sanat anlayışımız, toplumsal değerlerimizi dikkate alan, estetik hassasiyetlerini öne çıkaran ve evrensel medeniyete katkıda bulunan bir yaklaşımı esas almaktadır”(Sf. 64).* *“Kültürel etkinliklerimizin miktar ve kalitesini artırarak ülkemizin medeniyet birikiminin sunduğu imkânların uluslararası düzeyde tanıtılarak evrensel kültüre, düşünce ve sanat üretimine aktif olarak katkıda bulunmasını sağlayacağız”(Sf. 67).* Bu anlayışla beraber toplumsal medeniyet ve kültür birikimini uluslararası ilişkilerde bir

güç unsuru olarak görülmektedir. “Önümüzdeki dönemde toplumumuzun birikimini geleceğe taşıyan medeniyet ve kültür mirasımızın başta gönül coğrafyamız olmak üzere, tüm ikili ilişkilerimizde ve çok taraflı diplomasi alanında bir yumuşak güç olarak kullanılması temel öncelikler arasındadır”(Sf. 64).

Kültür ve sanat alanında yapılan icraatlar anlatılırken muhafazakâr anlayışla bağdaşan bir şekilde geleneksel sanatlara vurgu yapılmaktadır. “**Geleneksel sanatları canlandırdık.** “Islık Dili” ve Makedonya ile birlikte çokuluslu dosya olarak hazırlanan “Bahar Kutlaması: Hidrellez” adlı unsurlarımız UNESCO Listelerine kaydedilmiştir. Böylelikle UNESCO Listelerinde Türkiye adına 16 unsur kayıt ettirilmiştir”(Sf. 65).

Muhafazakârlıkla örtüşen bir şekilde sivil alanın genişletilip devletin kültür alanını sadece destekleyici bir rol üstlenmesi öngörülmektedir. “Kültürün daha fazla sivil toplum alanından beslenmesini sağlayarak, sivil toplumun kültür ve sanat faaliyetlerine aktif katılabileceği mekanizmaları artıracamız” (Sf. 67).

Geçmişin bilgelik ve birikimlerini taşıdığına inanılan kurum ve değerleri ihya etme arzusu içerikte vurgulanmaktadır. “Medeniyet değerlerimizin kurumsal taşıyıcısı olan vakıf geleneğimizi geliştirerek yaşatmaya ve yaygınlaştırmaya devam edeceğiz”(Sf. 67), “**Milli kültür endüstrisini geliştireceğiz.** Tarihimizin önemli şahsiyetleri ve olayları ile masal kahramanlarının; belgesel, dizi ve çizgi filmlere dönüştürülerek tanıtımının yapılmasını destekleyeceğiz. Çocuklarımızın sevebilecekleri ve sorumlu birer birey olarak yetişmelerini sağlayacak içeriğe sahip bilgisayar oyunlarının ve animasyonların üretilmesini teşvik edeceğiz”(Sf. 68). “Görsel sanatlara verilen destekleri artırıyoruz. Sinemada kültürümüzün temel öğeleri olan milli, dini, ahlaki ve folklorik değerlerin işlenmesine yönelik etkin çalışan bir teşvik mekanizması oluşturacağız”(Sf. 68).

Muhafazakârlık açısından mimari, geçmişin bilgi ve birikimini yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Atatürk Kültür Merkezi’nin, İstanbul’un Tarihi dokusuna uygun bir şekilde yeniden inşa edileceği ifade edilmektedir. “Atatürk Kültür Merkezi’ni çağa ve şehre uygun bir mimari ile yeniden inşa ediyoruz. Böylelikle İstanbul’u, hem şehrin tarihi dokusuna uyumlu, hem modern, hem de çok daha kullanışlı ve işlevsel bir kültür merkezine kavuşturuyoruz”(Sf. 69). Yine tarihi değeri olan yapıların korunacağı ifade edilmektedir. “Cami, kütüphane, medrese, saray, tarihi kamu binaları gibi bütün kültür varlıklarımızın mimari çizimleri ve projelerinin oluşturulmasını ve eserlerin hasar görmesi

durumunda tekrar inşa edilecek şekilde bu tasarım ve projelerin arşivlenmesini sağlayacağız”(Sf.70),“Kültürel mirasımızın restorasyonu ve korunması ile ilgili araştırma ve uygulama laboratuvarları kurarak bu alanda uluslararası standartlarda alt yapımızı geliştirmeye devam edecek, yurt içi ve yurt dışı araştırmalarla kaliteyi artıracaktır”(Sf. 70). 2023 gibi sembolik bir tarihe atıfta bulunularak 2023 eserin yeniden kazandırılıcağı ifade edilmektedir. “Kültürel mirasımızın korunması amacıyla, 2023 yılına kadar 2023 taşınmaz kültür varlığının restorasyonunu ve günlük yaşama kazandırılmasını hedefliyoruz”(Sf. 70).

İçerikte muhafazakârlık açısından geçmişin birikim ve bilgeliğini taşıdığına inanılan değerlere yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi ifade edilmektedir. “Arkeoloji eğitimine önem verip, Anadolu'nun kadim medeniyetlerini de kapsayan, Selçuklu, Osmanlı ve Orta Asya arkeoloji anabilim dallarını geliştireceğiz. Arkeoloji ve sanat tarihi bölümlerini birbirlerini besleyen ve destekleyen bölümler olarak düzenleyeceğiz”(Sf. 70). Yine bu doğrultuda **“Müzecilik alanında yapılacak yatırımlarla, turizmde atılım yapmayı hedefliyoruz. İnsani değerlerimiz ve kültürel hafızamızın şehir ve medeniyet ilişkisi üzerinden yeniden canlandırılması amacıyla henüz müzesi olmayan 13 ilimizde açılacak yeni müzeler ile müzesi olmayan şehrimiz kalmayacak. Ayrıca mevcut müzelerimizin teşhir tanzimini günümüz modern müzecilik anlayışına uygun olarak yenileyeceğiz”(Sf. 70),“İstanbul'un önemli mimari ve kültürel eserlerinden biri olan Kuleli Askeri Lisesi'nin restore ederek Türkiye'nin yüz akı bir milli müze haline getireceğiz”(Sf. 71),Geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan ülkemizde ören yerlerimizden 23 tanesini daha ziyaretçi karşılama merkezleri ve çevre düzenlemelerini yaparak turizme kazandırıyoruz”(Sf. 71),“Geleneksel ve çağdaş sanatçılarımızın envanterinin çıkarılması, eserlerinin bir program dahilinde toplanması ve bu eserlerin sergilendiği müzelerin oluşturulmasını sağlayacağız”(Sf. 71).**

Muhafazakârlık açısından geçmişin bilgi ve birikiminin yeni nesillere aktarılması yüksek öneme haizdir. İçerikte bu birikimin aktarılmasına yönelik faaliyetlerin yapılacağı ifade edilmektedir. **“Dijital arşivler oluşturacağız. Kültürel mirasımızın gelecek nesillere doğru aktarılması için Dijital Kültür Arşivi'ni tamamlayarak, ulusal ve uluslararası erişime açacağız”(Sf. 71), “Medeniyet birikimimizin gelecek nesillere aktarılmasını teminen şehirlerimizin, kültür ve sanat varlıklarımızın ve toplum kesimlerinin zaman içindeki değişimlerini izleyecek şekilde Dijital Fotoğraf Arşivleri oluşturacağız”(Sf. 71).**

Geçmişin bilgi ve birikiminin korunması sadece yurt içinde kalmayarak, tarihi birikiminden ilham alınan Osmanlı Devleti'nin geçmişte hüküm sürdüğü yerlerde de bu birikimin muhafazasının sağlanacağı ifade edilmektedir. *“Uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek geniş katılımlı etkinlikler ile kültürümüzün zenginliklerini çok daha geniş kitlelere ulaştırmaya devam edeceğiz”*(Sf. 72), *“Yurt dışında (Osmanlı coğrafyasında) ise imkanların elverdiği ölçüde vakıf medeniyetine ait en az 100 adet kültür varlığının projelerinin hazırlanması, restorasyon veya onarımını gerçekleştireceğiz”*(Sf. 72), *“Osmanlı coğrafyasında bulunan 10 (Mısır, Suriye, Irak, Lübnan, Karadağ, Arnavutluk, Sırbistan ve Gürcistan'da olmak üzere) ülkedeki vakıf kültür varlığının envanterini tamamlayacağız”*(Sf. 72).

Muhafazakâr düşüncede aile hem geçmişin bilgi ve birikimini taşıdığı için hem de otoriteyi meşrulaştırıcı bir görev yaptığı için sosyal hayatta toplumun temel yapı taşı olarak görülmektedir. Bu açıdan içerik muhafazakârlığın bahsi geçen anlayışı ile uyum içerisindedir. *“Aile birleşiminde yaşanan sıkıntıları gidermek amacıyla, toplumlar arası ilişkilerin artırılması ve aile değerlerinin yaşatılması için ilgili ülkeler nezdinde girişimlerde bulunmaya devam edeceğiz”*(Sf. 315). Muhafazkârlık toplumun temel yapısını aile olarak görür. Bu açıdan içerikte ailenin korunması için kadının toplumda hak ettiği yeri verilmesine bağlanmıştır. *“Kadınlarımız, toplumsal hayatın olduğu kadar ailelerimizin de temel direğidir. Güçlü toplum hedefimiz ve kalkınmamız için vazgeçilmez olan kadınlarımızın hakları, refahı ve sosyal hayatta karşılaştığı engellerin ortadan kaldırılması partimizin temel öncelikleri arasında yer almaktadır”*(Sf. 93). Yine muhafazakârlığın toplum anlayışı ile örtüşen şekilde aile yapısının muhafaza edilip güçlü tutulması vurgusu yapılmaktadır. *“Toplumumuzun yapı taşı olarak gördüğümüz aile kurumunu güçlendirmeyi, çocuklarımızın sayısını artırarak nitelikli bir biçimde yetişmelerini sağlamayı kalkınma sosyal politikalarımızın ana eksenini olarak kabul ediyoruz”* (Sf. 98). Ailenin toplumun bilgi ve birikiminin taşıyıcıları olduğu açıkça ifade edilmektedir. *“Sahip olduğumuz aile yapımızı pek çok gelişmiş topluma göre çok güçlü toplumsal bir yönümüz olarak görüyoruz. Tarihi süreç içerisinde güçlüklerle karşı ayakta kalışımızı ve sosyal dayanışma düzeyimizin yüksekliğini güçlü aile yapımıza borçluyuz. Ailelerimizi; bizi biz yapan değerlerimizin taşıyıcıları ve bireyi topluma, toplumu bireye bağlayan önemli birer köprü olarak değerlendiriyoruz”*(Sf. 98). Dünya genelinde aile kurumunun bozulmaya yüz tuttuğu ifade edilerek toplumun ve değerlerinin korunması açısından ailenin muhafaza edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. *“AK Parti olarak tüm dünyada gücü ve değeri aşınmakta olan aile*

kurumunun korunması ve güçlendirilmesini, milletimizin bekası ve toplumsal geleceğimiz açısından önemli bir politika alanı olarak ele almaktayız”(Sf. 98).

Toplumun temel yapısı olarak görülen aile konusunda toplumun bilgi ve birikimini gelecek nesillere aktarmayı sağlayacak önlemler alınacağı ifade edilmektedir. **“Aile kurumunu güçlendirecek politikalarımızı sürekli güncelleyerek hayata geçirdik.** AK Parti olarak güçlü toplumun esasının sağlam ve mutlu bir aile olduğu şiarımızla, toplumsal değerlerimizin nesiller arasında sağlıklı bir biçimde aktarılmasını sağlayan aileyi ilk ve en önemli eğitim kurumu olarak görüyoruz”(Sf.99), **“Geleceğimizin teminatı çocuklarımızın, kaliteli bir aile ortamında büyümeleri, ruhen ve bedenen sağlıklı bir biçimde yetişmeleri ve topluma dinamizm kazandırmaları hayati önemdedir”(Sf. 99), “Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği içerisinde çocuklarımızın milli ve manevi değerleri kazanmaları amacıyla değerler eğitimini başlattık” (Sf.102).**

Geleneğin gelecek nesillere aktarılması konusunda yaşlı kimselere aktarıcı olarak görülmektedir. **“Dünümüz ile bugünümüz arasında köprü vazifesi gören yaşlılarımız toplumumuzu zenginleştiren, kültür aktarımı sağlayan en önemli değerlerimizdir. Bu yaklaşımla, AK Parti olarak yaşlılarımıza kaliteli bir yaşam sunmayı asli bir vazife olarak görüyoruz”(Sf. 112).**

İçerikte toplumun dini değerlerine yönelik serbestlik anlayışına geçildiği ifade edilmektedir, bu açıdan muhafazakârlığın kutsala olan saygı ilkesiyle örtüşmektedir. **“Kamuda özgürlüklerin alanını genişlettik. Bir dönem toplumu kamplara ayıran en önemli sorun olan kamuda başörtüsü yasağını kaldırdık. 28 Şubat sürecinin olumsuzluklarını gidermek amacıyla kamu çalışanlarına disiplin affı getirdik”(Sf. 124), “Cuma Namazının mesai saatine denk gelmesi halinde, kamu çalışanlarına izin verilmesini sağladık. Kamu çalışanlarına Hac ibadeti için ücretsiz izin verilmesini sağladık”(Sf. 124).**

Milli bilinç aşılama amacıyla Çanakkale Ruhu’nun gelecek kuşaklara aktarılması hedeflendiği ifade edilmektedir. **“10 milyon ziyaretçiyi şüheda topraklarında Çanakkale Ruhu’yla buluşturduk. Millî birlik ve beraberliğimizin sembolü olan Çanakkale Ruhunu gelecek kuşaklara en iyi şekilde aktarabilmek amacıyla bütün şehitliklerimizi ve savaş alanını ihyâ ederek açık hava müzesine dönüştürüyoruz. Bu alandaki düzenleme ve faaliyetlerine etkin koordinasyonu için Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığını kurduk”(Sf.192-193).**

Muhafazakârlık açısından mimari, geçmişin bilgeliğini ve birikimini yansıttığı için her zaman önemli görülmüştür. Nitekim 24 Haziran 2018 seçim beyannamesinde de muhafazakâr öğelerle birlikte mimari ve şehir anlayışına büyük yer verilmektedir.

“Medeniyetimizin üzerinde yükseleceği şehirlerimizi; yalnızca fiziksel yapıların biraradalığından oluşan mekânlar bütünü olarak tanımlamak yerine insanın ve tabiatın merkeze alındığı, kültürün ve sanatın hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak kurgulandığı, medeniyet birikimine sahip çıkan, geliştiren ve yaşatan şehirler olarak tanımlıyoruz. Kültürümüzün renklerini yansıtan ve yaşadığımız zamanın çizgilerini barındıran, altyapısı sağlam, afetlere dayanıklı ve çevreye duyarlı bir biçimde gelişmesini hedefliyoruz”(Sf. 242).

Nitekim bu doğrultuda tarihi olayların yaşandığı coğrafyaların miili park olarak ilan edilerek bu birikim ve şuurun gelecek nesillere aktarılacağı ifade edilmektedir. *“Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı ve Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parklarını ilan ettik. Tarihi Milli Parklarımızda (Sakarya Meydan Muharebesi, Nenehatun, Sarıkamış ve Başkomutan Tarihi Milli Parkları) tanıtım merkezleri ve yönetim merkezleri kurarak şanlı tarihimizi gelecek nesillere aktarıyoruz”*(Sf. 245).

Muhafazakâr üslup ile uygun şekilde medeniyet vurgusu yapılarak şehircilik anlayışı içerikte ortaya konmaktadır. *“AK Parti olarak insanın şehrin, şehrin de insanın aynası olduğu ilkesinden hareketle, medeniyetimize uygun, ruhu olan şehirler inşa etmek ve bu şehirler başta olmak üzere yerel düzeyde yeni bir anlayışla vatandaşlarımıza daha huzurlu, daha güvenli güzel bir yaşam ortamı sunmayı amaçlıyoruz”*(Sf.255). İnşa edilecek şehirlerin geçmişin bilgi ve birikimi göz önünde tutularak inşa edileceği vurgulanmaktadır. *“Şehirler, medeniyetlerin vitrinleridir. Milletlerin medeniyet tasavvurları şehirlerde vücut bulur. Tarihin en köklü medeniyetini kurmuş bir millet olarak mazimizin ve medeniyet tasavvurumuzun ışığında şehirlerimizi gelecek vizyonu ile buluşturmak en önemli hedeflerimizdendir”*(Sf. 255). İçerikte şehirlerde tarihi dokuyu koruma vurgusu özellikle vurgulanmaktadır. *“Yeni Şehircilik Vizyonu'muz; insan odaklı, doğal kaynaklarını koruyan, iklime duyarlı, enerji etkin, tarihi ve kültürel mirasını gözetken, yöresel ve yatay mimari esaslı, dönüşüm fırsatını değerlendirerek şehirlerimizi afetlere hazır hale getiren, katılımcı, şeffaf, çözüm odaklı, akıllı şehir konseptli, yenilikçi ve özgün ilkeler üzerine inşa edilmiştir”*(Sf. 255)., *“Yeni Şehircilik Vizyonu'muzda; şehirlerimizin planlama ve tasarımı gerçekleştirilirken tarihimizde iz bırakan medeniyetlerin miraslarına, milli ve manevi değerlerimize ve kültürel kodlarımıza sahip çıkacağız”*(Sf. 255). *“Büyük Medeniyet Yolu”* ifadesiyle geçmişin bilgi ve birikiminden ilham alan şehirlerin ihya ve inşası vurgulanmaktadır. *“2014'te Alt ve*

üstyapı sorunlarını çözümlemiş, marka şehir olma yolunda büyük bir dönüşüm yaşamış şehirlerimizin önüne yeni bir hedef koyduk. Şehirlerimizi, medeniyetimizin özüyle şekillendirmek, insanımızı ve şehirlerimizi medeniyet değerlerimizle yeniden inşa ve ihya etmek. Bunun için 2014'te "Büyük Medeniyet Yolunda İnsan-Demokrasi-Şehir" dedik”(Sf. 257), “2004'te "Yerel Kalkınma Başlıyor" 2009'da "Marka Şehirler" 2014'te "Büyük Medeniyet Yolunda İnsan-Demokrasi-Şehir" derken temel dayanağımız yerel yönetimlerin kalkınmanın motoru olduğu ve demokrasinin yerelde başladığı inancı oldu”(Sf. 257).

İçerikte muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe saygı ilkesiyle örtüşür bir şekilde şehrin tarihi dokusunun korunacağı ifade edilmektedir. “Şehir merkezlerinde ve tarihi dokusu bulunan mekanlarda tasarımının ve kullanılacak malzemelerinin şehirlerimizin tarihi ve doğal dokusuna uygunluğu plan notları ile zorunlu hale getirilecektir”(Sf. 261). Ve yine devamında şehirlerin tarihi kimliğinin korunacağı ifade edilmektedir. “Taklitten ve tekrardan uzak, geleneksel mimarimizin, geçmişten gelen birikimimizin koruyarak yaşatıldığı tarihi şehir merkezlerimizin yanında yeni yaşam alanları oluştururken de şehrin kimliğini ön plana çıkaracak özgün tasarımlara büyük önem vereceğiz. Şehri yalnızca yapılar bütünü olarak değil açık ve yeşil alan kullanımlarının, kamusal alanların bütünlüğü ve çeşitliliği ile ifade eden dolayısıyla ortak yaşam alanlarımızı önceleyen bir anlayışa sahibiz. Bu doğrultuda Daha Temiz, Daha Yeşil, Daha erişilebilir Daha Huzurlu "Kimlikli şehirler" hedefimize ulaşmak için çalışmalarımıza hız kesmeden devam edeceğiz”(Sf. 262).

Şehircilik anlayışının medeniyet birikimiyle eş değer görüldüğü ifade edilmektedir. “Şehir tasavvurumuz, aynı zamanda medeniyet tasavvurumuzdur. Şehir mirasımız, aynı zamanda medeniyet birikimimizdir. AK Parti olarak şehirlerimizin bu anlayışla imar edilmesine özel önem veriyoruz”(Sf. 262). Bu doğrultuda şehrin kimliğinin ve geçmişinin korunacağı ifade edilmektedir. “Estetik kurulları aktif hale getirerek, şehir kimliği çalışmaları yönündeki koordinasyonu genişleteceğiz”(Sf. 265), “Her şehrin; iklimine, coğrafi özelliklerine, tarihine, özgün mimari dokusu ile estetiğine uygun "Kentsel Tasarım Rehberleri" hazırlayacağız”(Sf. 265). Şehircilik anlayışı ile beraber geleneksel mahalle kültürünün de muhafaza edileceği vurgulanmaktadır. “Şehre aidiyet duygularının artırılmasına yönelik faaliyetler yürüteceğiz. Mahalle, aile ve komşuluk kültürü ile toplumsal değerlerimizi odağımıza alacağız”(Sf. 265), “Mahalle ve sokak kavramını öne çıkaran, kültürel ve sosyal dokuyu dikkate alan plan ve projeler hazırlanması için yerel yönetimlerimize destek olacağız; şehirlerimizin kimliğini yeniden canlandıracağız”(Sf. 265), “Mahalle ölçeğinde kültür ve sanat alanlarının oluşturulmasını, tarihi yapıların bu tip yeni fonksiyonlar üstlenerek

yaşama kazandırılmasını amaçlayan projeleri destekleyeceğiz”(Sf. 265), ”Geleneksel mahalle kültürünü yaşatan sivil mimari örneklerinin restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilerek yaşama kazandırılmasını sağlamak için vatandaşlarımızı teşvik edecek yöntemleri hayata geçireceğiz”(Sf. 265).

Muhafazakârlıkla örtüşen bir şekilde geçmişin bilgi ve birikiminin şehircilik anlayışında da korunacağı ifade edilmektedir. *“Şehir merkezlerindeki tarihi dokunun üzerinde baskı oluşturacak mimari uygulamalara izin vermeyeceğiz”(Sf. 265), “AK Parti olarak her bir şehrimiz için uzun vadeli vizyonlar belirleyerek; şehirlerimizin ekonomisiyle, kültürüyle, tarihi mirasıyla, turizmiyle ve tarımıyla ülkenin kalkınmasına kaliteli bir biçimde hizmet etmesini sağlamayı amaçlıyor, kentsel dönüşümü kalkınmanın estetikle birleştiği medeniyete açılan bir yol olarak görüyoruz”(Sf.268).*

Doğu Anadolu Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki şehirlerden bahsedilirken şehirlerin tarihi maddi ve manevi birikimlerine vurgu yapılarak tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesi ifade edilmektedir. *“Yapılan ve devam eden yatırımlarla bu bölgenin terörle değil; ekonomik kalkınma, turizm, tarımsal üretim ve taşıdığı kadim şehir birikimiyle anılmasını sağlıyoruz”(Sf. 269), “Kadim şehirlerin ana karakterlerini kaybetmeden yeni gelişmeleri hayata geçirmelerine ve yeni yaşam alanlarının bu hassasiyetle oluşturulmasına özel önem vereceğiz”(Sf. 269), “Saklı tarihi ve asırlık tecrübeyi yok saymayan, köklü değerlerimize sahip çıkan, estetik kaygısını taşıyan, insanı ve tabiatı merkeze alan projeleri teşvik edeceğiz”(Sf. 269), “Kadim şehirlerin ana karakterlerini kaybetmeden yeni gelişmeleri hayata geçirmelerine ve yeni yaşam alanlarının bu hassasiyetle oluşturulmasına özel önem vereceğiz” (Sf. 269). “Saklı tarihi ve asırlık tecrübeyi yok saymayan, köklü değerlerimize sahip çıkan, estetik kaygısını taşıyan, insanı ve tabiatı merkeze alan projeleri teşvik edeceğiz” (Sf. 269).*

İçerikte mimari yapılarda geleneksel değerlerin muhafaza edileceği vurgusu yapılmaktadır. *“Yöresel malzeme seçimi ve Geleneksel Mimari uygulamalarını destekleyeceğiz”(Sf. 270), “Kentsel Dönüşüm sürecinde; insan, zaman ve mekâna dair tüm değerlerimizi koruyacak ve tasarıma yansıtacağız”(Sf. 271).*

Muhafazakârlık açısından mimari geçmişin bilgi ve birikimini taşımasından dolayı bu birikimin korunması önemlidir. İçerikte Diyarbakır Suriçi’ndeki yapıların muhafaza

edileceği ifade edilmektedir. “Diyarbakır Suriçi'nde yürüttüğümüz çalışmalar ile bölgenin tarihi ve kültürel değerini ön plana çıkararak yöresel mimariye uygun inşa edilen yapılarla birlikte Suriçi'ni hakettiği değere kavuşturuyoruz”(Sf.271).

Muhafazakâr anlayışta geçmiş bilgi ve birikimin aktarılması önem arz etmektedir. Bu açıdan kullanılan dil de bu bilgi ve birikimin bir aktarım aracıdır. İçerikte Türkçe'nin bilim dili olmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirileceği ifade edilmektedir. “Akademik Araştırmalar ve Sivil Toplum İşbirliği Programları ile kardeş toplulukların ve ülkemizin entelektüel kadrolarının yetiştirilmesi, ortak ilmi ve kültürel birikimin zenginleştirilmesini, dünyayı Türkçe anlayan, Türkçe düşünen, Türkçe fikir üreten merkezinde ülkemizin yer aldığı küresel bir ağ oluşturulmasını hedefliyoruz”(Sf. 306), “Bu kapsamda gerçekleştirilen projeler ile sözlü ve yazılı ortak tarihi mirasın arşivlenmesi, dünyanın dört bir yanında kardeş toplulukların ürettiği düşünce zenginliğinin doğrudan Türkçe olarak ilim dünyamıza kazandırılması ve Türkçe düşünce eserlerinin başka dillere tercüme edilmesi çalışmalarını sürdüreceğiz”(Sf. 306), “Kültürel Hareketlilik ve Eğitim İşbirliği Programları ile kardeş topluluklara mensup genç kuşaklara ortak kimlik şuurunun ve kültürel değerlerin aktarılması için müfredat ve temel eserler çalışmaları ve kültürel eğitim-gezi programları düzenleneceğiz”(Sf. 306), “**Gençlerimizin farklı kültürleri tanıyıp, farklı bakış açıları geliştirmelerini sağlayacağız.** Ülkemizin gönül coğrafyasının büyüklüğünü ve köklü tarihimizin bizlere yüklediği misyonu, gençlerimizin daha rahat görebilmesi adına Yurtdışı Kültür Gezilerini organize edeceğiz”(Sf. 90).

İçerikte muhafazakârlığın tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesiyle bağdaşan ifadeler yer almaktadır. Bu doğrultuda yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının kimliklerini ve değerlerini koruyacakları faaliyetlerin yapıldığı ifade edilmektedir. “Yurt dışındaki gençlerimizin, insanlarımızın anadilini, kültürünü ve dinini yaşatmak için 2 binden fazla öğretmen ve din görevlisini yurt dışında görevlendirdik”(Sf.312), “Binlerce gencimizi tarihi ile buluşması ve kültürü ile kaynaşması için Kökler ve Köprüler Hareketlilik programlarıyla Türkiye'ye getirdik”(Sf. 312). “AK Parti olarak, yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın kimliklerini ve kültürlerini koruyarak içinde bulundukları topluma entegre olmalarını; ekonomik, sosyal ve siyasi yaşama aktif katılımlarını destekliyoruz. Bununla birlikte, asimilasyon politikalarına karşı, kültürel kimliklerinin korunmasına azami önem gösterecek ve gerekli desteği vermeye devam edeceğiz”(Sf. 313), “Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın; kültürel aidiyetlerinin korunmasını, STK'larının daha etkin hale getirilmesini, topluma aktif katılım kapasitelerinin geliştirilmesini ve vatandaşlık haklarının güçlendirilmesini

destekleyeceğiz”(Sf. 314), “Yurtdışında yaşayan gençlerimizin Türkiye'nin engin tarih ve kültürünü bizatihi tecrübe etmeleri için kültürel gezi ve kamp programlarının kapsamını genişleterek devam ettireceğiz. Gençlere yönelik kültürel hareketlilik programlarını çeşitlendirip artıracacağız. 100 bin gencimizi ülkemize getirerek tarih ve kültürü ile buluşturacağız”(Sf. 314-315), “Bilhassa yeni nesillerin Türkçe ve kültürümüzü korumaları noktasında mevcut hizmetlerimizi geliştirecek yeni adımlar atacağız. Yurtdışındaki çocuk ve gençlerimize Türkçe ve Türk kültürünü öğretecek ve sanatını tanıtacak yayınları ve etkinlikleri çeşitlendireceğiz”(Sf. 315), “Yaz tatillerini ülkemizde geçiren çocuk ve gençlerimize yönelik dil, kültür ve değerler eğitimi programları düzenleyeceğiz”(Sf.315).

Muhafazakâr düşüncede tarihsel olarak geçmişin sınamasından geçtiği için kurum ve kuruluşlar, gelenekler, geleneksel sanat eserleri önemlidir. Bu tür yapı ve kültür öğelerinin geçmişin bilgi ve birikimini taşıdıklarına inandıkları için saygı duyarlar. İçerikte de bu tür değerleri korumaya yönelik faaliyetlerin yapılacağına dair ifadeler yer almaktadır. “Kültür ve sanat alanında medeniyetimizin birikimlerini en üst seviyeye taşıyacağız”(Sf. 318), “Ahilik kültürünün yaşatılmasına yönelik çalışmaları destekledik ve esnaf ahilik sandığını kurduk”(Sf.186), “Geleneksel ve yeni spor mesleklerini tanımlayarak, sertifikalandırma ve bu alanlarda nitelikli eğitim imkânlarını artırma konusunda gerekli programlar oluşturacağız”(Sf. 120), “Geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ve kaybolmaya yüz tutan bazı meslek kollarında faaliyette bulunanları vergiden muaf esnaf kapsamına aldık”(Sf. 110), “Vakıf kayıtlar arşivindeki Selçuklu ve Osmanlı dönemi belgelerin konservasyonunun yapılması amacıyla bir patoloji ünitesi kuracağız” (Sf. 72), “Ülkemizde üretilen ebru, hat, tezhip, minyatür, ahşap oymacılığı, çini, halıcılık, bakırcılık, telkâri gibi süsleme ve el sanatlarının farklı sunumlarla ticari ürüne dönüştürülmesini sağlayacağız” (Sf. 72).

Tablo 1:Seçim Beyannamelerinin Karşılaştırmalı Analizi

	3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesinde Muhafazkârlık Anlayışı	24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık Anlayışı
Ekonomi	Serbest pazar anlayışına dayalı liberal ekonomi anlayışı mevcuttur. Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele ahlaki bir gereklilik olarak görülmektedir.	Serbest pazar anlayışına dayalı liberal ekonomi anlayışı mevcuttur.
Toplum	Organik ve hiyerarşik toplum anlayışı. Siyasal ideolojilerin toplum mühendisliğine karşı tavrı. Vatandaşlık tanımında tarih ve medeniyet vurgusu Topluma müdahale etmeyen liberal renkli bir muhafazakâr duruş.	Organik ve hiyerarşik toplum anlayışı. Siyasal ideolojilerin toplum mühendisliğine karşı tavrı. Vatandaşlık tanımında tarih ve medeniyet vurgusu. Toplumun geleneksel ve dini değerlerini kısıtlamayan bilakis bunların gelişmesine imkan sağlayan bir tavrı.
Kültür ve Sanat	Beyannamede muhafazakârlıkla ilişkilendirilecek ifadelere rastlanmamıştır.	Kültür ve sanat alanında geleneksel değerlerin ve sanat anlayışının muhafaza edilmesi. Geleneği ilham kaynağı olarak günümüz sanatına yorumlanması ifade edilmektedir.
Mimari	Beyannamede muhafazakârlıkla ilişkilendirilecek ifadelere rastlanmamıştır.	Tarihe ve geleneğe saygılı, medeniyet birikimine sahip çıkan bir mimari anlayışı sergilenmektedir.

	3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesinde Muhafazkârlık Anlayışı	24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık Anlayışı
Uluslararası İlişkiler	• Karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı, realizm eksenli bir dış politika anlayışı. • Balkan ülkeleri ile ortak tarihi ve kültürel mirasa dayalı ilişkiler. • Avrupa ile ilişkiler tarihi münasebetler ve coğrafi yakınlık açısından ele alınmaktadır.	• Tarihi ve kültürel ilişkilerin bulunduğu coğrafyalara ağırlık: Orta Asya, Kırım, Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Afganistan, Pakistan, Suriye, Filistin, Somali, • Ülkenin temsil ettiği tarihi, dini,kültürel ve siyasi değerli paylaşılan kardeş toplumlarla değerler eksenli bir dış politika anlayışı.
Devlet	• Hukuk devleti ve demokratik devlet ilkelerini sıklıkla vurgulayan, bireysel özgürlükleri genişletilmesi taraftarı bir anlayış. • Devlet yetksini yerele doğru aktararak merkezîyetçi yapının gevşetilmesi anlayışı.	• Hukuk devleti ve demokratik devlet ilkelerini sıklıkla vurgulayan, bireysel özgürlükleri genişletilmesi <i>ahlaki</i> bir ilke olarak gören anlayış. • Hızlı karar alabilen, güçlü bir devlet anlayışı. • Taklitçi değil kendi ihtiyaçlarına cevap verebilen bir devlet mekanizması. • Dini özgürlüklerin hukuki teminatı ve devletin bütün inanç gruplarına aynı eşit mesafede olması gerektiğine inanan bir laiklik anlayışı.

	3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesinde Muhafazkârlık Anlayışı	24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesinde Muhafazakârlık Anlayışı
Eğitim	Türkçe'nin eğitim dili olarak yüksek kalitede öğretilmesi ve bunun yanı sıra yabancı dilin öğretilmesi.	- Tarihi birikime, toplumsal değerlere, kültüre uyumlu bir eğitim anlayışı vurgusu. - İslam dininin doğru öğretilmesi amacıyla buna yönelik derslerin seçmeli verilmesi.
Aile ve Birey	- Aile, geleneğin devamı ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için bir toplum açısından olmazsa olmazdandır anlayışı. - Aileyi toplumun temel yapı taşı olarak ifade edilmesi ve ailede de kadının ön plana çıkarılması .	- Aile, geleneğin devamı ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için bir toplum açısından olmazsa olmazdandır anlayışı. - Aileyi toplumun temel yapı taşı olarak ifade edilmesi ve ailede de kadının ön plana çıkarılması. - Ailenin bir sosyal güvenlik kurumu gibi görülmesi ve sosyal yapının bu sayede çeşitli badireleri atladığı vurgusu. - Ailenin toplumun gelenek ve değerlerini gelecek nesillere aktarmadaki öneminin vurgulanması.

3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 genel seçim beyannameleri tablo doğrultusunda karşılaştırıldığında, iki seçim beyannamesinde de serbest pazar anlayışına dayalı bir ekonomi modelinin benimsendiği görülmektedir. Ekonomi görüşü anlamında beyannamelerin farklı yönü; belki de günün şartlarına uygun olarak, 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesinde gelir dağılımındaki eşitsizliği giderme ve yoksullukla mücadele ahlaki bir zorunluluk olarak görülmüştür.

Beyannamelerdeki toplum anlayışını ele aldığımızda, iki beyannamenin de benzeşen tarafları organik ve hiyerarşik şekilde anlaşılan bir toplum tasavvuru bulunması, ideolojik temelli ve toplumla uyuşmayan toplum mühendisliklerine karşı bir tavır bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, vatandaşlık tanımı yapılırken ortak tarih ve medeniyet çerçevesinde bir vatandaşlık anlayışı iki beyannamede ortaktır. Toplum anlayışı noktasında 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesinde daha ziyade liberal çizgide bir muhafazakârlık benimsenmişken; 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesinde toplumun geleneksel ve dini değerlerini kısıtlamayan, bilakis bunlara önem veren ve bu değerlerin gelişmesi hususunda imkan sağlayan bir duruş sergilenilmektedir. Yine bu noktayla bağlantılı olarak, kültür boyutunda 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesinde muhafazakâr üslup ile ilişkilendirilecek ifadelerden kaçınılırken; 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesinde kültür ve sanat, geleneksel değerlerin muhafazası paydasında temellendirilmiş ve gelenek günümüz sanatına ilham kaynağı olarak görülmüştür. Bu doğrultuda mimari anlayış hususunda, 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesi muhafazakârlık inşası adına söz söylemezken; 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesi tarihe ve geleneğe itibar eden, medeniyet birikimine sahip çıkan bir anlayış serdedilmiştir.

3 Kasım 2002 ve 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamelerini uluslararası ilişkiler anlayışları ile karşılaştırıldığında, 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesi genel itibariyle karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı realizm eksenli bir dış politika anlayışı ortaya konmaya çalışıldığı görülmektedir. Yine uluslararası ilişkiler bağlamında belki de günün koşullarından etkilenerek Avrupa Birliği ile ilişkilere özel bir önem atfedilmiştir. Beyannamede dikkate çeken diğer bir husus da Balkan ülkeleri ile ilişkileri tarihi ve kültürel münasebet ve coğrafi yakınlık esasında ele alınmasıdır. 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesi ile birlikte realizm eksenli anlayıştan ziyade ülkenin temsil ettiği

tarihi, dini, kültürel ve siyasi değerleri paylaşan kardeş toplumlarla değerler eksenli bir dış politika söylemi ortaya konulmuştur. Yine 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesinde Balkanlar ile sınırlı kalan tarihi ve kültürel ilişkilerin bulunduğu coğrafyaların muhtevası genişletilmiştir.

İki seçim beyannamesi arasındaki devlet anlayışlarını karşılaştırdığımızda, 2 Kasım 2002 genel seçim beyannamesi hukuk devleti ve demokratik devlet ilkelerine sıklıkla vurgu yapan merkez teşkilatın yetkilerini yasalar dahilinde belirleyerek bunun dışında kalan yetkileri yerele aktarılması gerektiğini ifade eden bir söylem ön planda tutulmaktadır. 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesinde ise hukuk devleti ve demokratik devlet ilkelerine vurgu yapılmakla beraber bunun ahlaki bir ilke olduğu söylenmiştir. Bunun yanında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle beraber, hızlı alabilen, kendi yönetim geleneklerinden esinlenmiş, taklitçi olmayan ve günün ihtiyaçlarına cevap verebilen güçlü bir devlet mekanizması fikri ifade edilmiştir. Bunu yanı sıra 24 Haziran genel seçim beyannamesinde dini özgürlüklere oldukça geniş şekilde ve laiklik tanımlaması yaparak; dini özgürlüklerin hukuki teminatı ve devletin bütün inanç gruplarına aynı mesafede olması şekliyle ifade edilmiştir.

Seçim beyannamelerini eğitim kıstasında ele aldığımızda 3 Kasım 2002 genel seçim beyannamesi Türkçe'nin eğitim dili olmasına önem vermiş ve bunun ötesine geçerek muhafazakârlık ile alakalandırılabilir bir söylem geliştirmemiştir. 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesinde ise tarihi birikim ve toplumsal değerler ile uyumlu bir eğitim anlayışının gerekliliği vurgulanmıştır. Benzer şekilde İslam dininin öğretilmesi amacıyla buna yönelik derslerin seçmeli olarak verilmesi ifade edilmiştir.

Seçim beyannamelerini aile ve birey noktasında baktığımızda ise iki beyannamede de aile geleneğinin sürdürülmesi ve sağlıklı nesillerin topluma kazandırılması açısından bir zorunluluk olarak görülmüş ve aile toplumun temel yapı taşı olarak ifade edilerek, kadına ayrıca önem atfedilmiştir. 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamesinde küçük bir farklılıkla aile bir sosyal güvenlik kurumuna benzetilerek, toplumun bu sağlam aile yapısı sayesinde bozulmadan süregeldiğine dikkat çekilmiş ve ailenin gelenek ve değerleri nesiller boyunca aktarmadaki önemine vurgu yapılmıştır.

SONUÇ

Muhafazakârlık, sosyal bilimlerin birçok alanında çalışma yapan kimseler için ilgi noktası olan, hakkında çalışma yapılan bir konu olma özelliğine sahip olmasına rağmen sınırları, ilke ve düşünce sistematığı net sınırlarla çizilememektedir. Bilhassa Türkiye'deki muhafazakârlığın oluşma safhaları dikkate alındığında başlangıcı ve sınırlarını net bir şekilde ifade etmek şu an için mümkün gözükmemektedir.

Çalışmaya konu olan Ak Parti dönemi muhafazakârlığının inşa ve dönüşüm safhalarını inceleyebilmek için ilk başta muhafazakârlığın ne olduğu bilmek, düşünce arka planını kavrayabilmek ve muhafazakârlık düşüncesinin ihtiva ettiği unsurları ortaya koymak gerekmektedir. Yine bununla birlikte muhafazakâr bir kimlik inşasından dem vurabilmek için de kimliğin ne olduğu açıklığa kavuşturabilmemiz gerekmektedir. Bahsedilen kavramları tafsilatlı ve gerçeğe uygun bir şekilde tasvir edebilmek için kendi tarihi süreçleri içerisindeki gelişim ve dönüşümlerine vakıf olunması gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında muhafazakârlık düşüncesinin Türkiye'deki seyrini ortaya koyduğu iddiasında olmamakla beraber; muhafazakârlık, kimlik, muhafazakârlığın temel prensipleri gibi unsurlar dahilinde Ak Parti'nin Türk siyasetinde oluşturmaya çalıştığı muhafazakâr kimliğin inşa ve dönüşüm çabalarının açıklanmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Tez çalışmasının ilk iki bölümü kimlik ve muhafazakârlık alakalı bir zemin sathına konumlandırılmış, ilk bölümde kimlik, bireysel kimlik, kolektif kimlik gibi kavramları literatürden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde muhafazakârlığın kavramsal ve tarihi geçmişine yer verilmiş, Fransız İhtilali ile başlayan muhafazakâr düşünce geleneğinin Fransız, Alman ve İngiliz yorumları üzerinden açıklanmaya çalışılmış daha sonra ise modern muhafazakârlığın gelişim süreci ele alınmıştır. Bahsi geçen muhafazakârlık yorumları açıklanmaya çalışılırken amaç; muhafazakârlığın farklarını anlatmaktan ziyade, farklı coğrafyalarda farklı yorumlarının ortaya çıktığını ifade etmektir. Muhafazakârlık ortaya çıktığı her toplumda görünürlük sağladığı dört temel ilke çerçevesinde vücut bulmuştur: Beşeri eksiklik ilkesi başlığı altında insanın mükemmelleşemeyeceği düşüncesi serd edilmiş ve insan aklının dünyayı anlamlandırmada yetersiz kalacağı öne sürülmüştür. Bu sebep dolayısıyla insan aklının yetersiz kaldığı yerlerde tarihe ve geleneğe bağlılık ilkesine

başvurulmuştur. Hiyerarşik bir yapıyla otorite ile bir arada tutulan toplum, aile ile zemine oturtulup, bireyin eksiklikleri bu sayede tazmin edilmeye çalışmış ve toplumun temel yapı taşının aile olduğu söylenmiştir. Muhafazakâr düşüncede aile bu manâda otoritenin temel meşruluk noktası hem de geleneğin ve neslin korunduğu ilk yapı olarak görülmüştür. Toplum da bir organizma olarak anlaşılmış ve ailenin bu organizmaya hizmet ettiği dile getirilmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmanın temel konusu olan Ak Parti'nin muhafazakâr kimliği inşa ve dönüşüm süreçleri partinin girdiği ilk genel seçim olan 3 Kasım 2002 ve yarıştığı son seçim olan 24 Haziran 2018 genel seçim beyannamelerinin içerikleriyle analiz yapılmıştır.

Ak Parti, 2002 senesinde siyaset hayatına atılmasıyla beraber genel olarak Milli Görüş geleneğinin bir bakiyesi olarak görülmekteydi. Kamuoyundaki bu görüşü kırmak ve yeni bir siyasi kimlikle merkez sağa konumlanmak için “*Muhafazakâr Demokrat Kimliği*” parti tarafından ortaya atılmıştı. Ak Parti hem yeni tasarladığı kimliği kamuoyuna anlatmaya çalışırken hem de laik kesimlerin eleştirilerini göğüslemek zorunda kalmıştı. Bu manada müesses nizama aykırı düşmemeye çalışan hukuk düzenine ve demokrasiye vurgu yapan liberal eğilimli bir muhafazakârlık söylemi kullanmıştır. Ak Parti beyannamede dünyada bir değişim yaşandığından bahsederek, Türkiye'nin bu değişim rüzgarını yakalayamadığından iddia etmiş, ülkede siyaset tarzında yeni bir anlayışın hakim olması gerektiğini vurgulamıştır.

Ak Parti yayınlarında ve beyanatlarında kendini merkez sağ siyasette konumlandırmış ve bu kimliğini de “*Muhafazakâr Demokrat*” şeklinde tanımlamıştır. Bu sayede parti Türk siyasi tarihinde muğlak bir kavram olarak kalan muhafazakârlık düşüncesini bir siyasi kimlik ifadesi olarak inşa etme çabasına girişmiştir. Ak Parti 3 Kasım 2002 Genel Seçim beyannamesinde muhafazakâr demokrat kimliğini şöyle açıklamıştı: “*Süreklilik içinde değişimi arayan, birliktelik içinde farklılıkları koruyan, toplumun dinamizmine güvenen, Dünyadaki gelişmelere ve yeniliklere açık bir siyaset anlayışını hakim kılmayı amaçlayan AK PARTİ, demokrat, muhafazakar, yenilikçi ve çağdaş bir partidir*” Buradan da anlaşılacağı üzere, gelenek ve değerler manzumesini gözardı etmeyen lakin salt bir geleneğe tutunup değişim düşüncesini de ötelemeyen Ak Parti, devrimci bir değişim anlayışı yerine tedrici bir değişim anlayışını tercih etmiştir.

Adalet ve Kalkınma Parti'si, geleneğe, tarihe, mimariye, kültüre aile ve din kurumuna yönelik siyasetinde muhafazakâr bir parti gibi hareket etmektedir. Tepeden inme bir vaziyette toplumu şekillendirme çabalarına eleştiriler getirmiş, bunun da ötesine giderek toplumsal değerlerin muhafazasını müdafa yoluna gitmiştir. Geleneksel Türk aile yapısının korunmasına yönelik ifadeleri, devlet otoritesini en üst irade görüp hukuk devleti anlayışı içerisinde devleti kısıtlayarak bireysel özgürlüklere alan tanımak istemesi, özel mülkiyet ve serbest piyasa yanlısı olması Ak Parti'yi muhafazakâr üslubu olan bir parti haline getirmektedir.

Ak Parti'nin 3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesi baz alındığında, yeni bir kimlik peşinde olan ve kendini merkez sağ siyasete konumlandıran bir parti olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda serbest piyasa koşulları taraftarı olan, devletin piyasada sadece bir denetleyici ve düzenleyici görevi üstlenmesi gerektiğine inanmış ve özelleştirme ekonomi politikaları taraftarı bir yönelimi olmuştur. Bundan ötürü Ak Parti'nin 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde muhafazakârlık vurgusu genel itibarı ile ekonomi politikalarında ağırlık kazanmış çok küçük bir kısmı da aile kurumunda vücut bulmuştur. Ak parti bu seçim beyannamesinde topluma ve devlete dair muhafazakârlıkla alakalı düşüncelerini çok fazla yansıtmamış devlette muktedir olacağı günleri beklemiştir.

Siyaset kurumuna 2001 ekonomik kriziyle azalan güveni tekrardan geri kazandırmaya çalışan, toplumla mutabakat halinde evrensel olanla milli olanı harmanlayıp biraraya getirmeye çalışan; muhafazakâr düşüncenin organizmacı ve faydacı aklını toplum, siyaset ve birey ekseninde meşru bir zemine oturtmaya çalışan modern muhafazakârlığın temel ilkeleriyle uygun bir parti olarak değerlendirilebilir.

24 Haziran 2018 genel Seçim Beyannamesinde Ak parti açıkça siyasal kimliğini ortaya koymuştur. Topluma ve siyaset kurumuna muktedir olamasıyla birlikte muhafazakâr bir toplum ve siyaset alanı inşa etme çabası beyannameden de anlaşıldığı üzere oldukça belirginlik kazanmıştır. 3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesi'ndeki parti kimliği konumlandırması ve siyasete kaybolan güveni yeniden kazandırılması çabaları, 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesi'nde toplumu ve devleti muhafazakâr temeller dahilinde dönüştürme amacına yönelmiş ve bu doğrultuda adımlar atılmaya

başlanmıştır. Bu manada muhafazakârlık vurgusu toplum ve devlet anlayışı çerçevesinde mevcut beyanname daha da görünür hale gelmiştir. Örneğin Ak Parti 3 kasım 2002 beyannamesinde olmayan bir şekilde 24 Haziran 2018 seçimlerinde şöyle bir laiklik tanımlamasına gitmiştir: *“AK Parti laikliği; dini özgürlüklerin ve farklı hayat tarzlarının, hukuk devletin teminatı altına alınması ve devletin bütün inanç gruplarına eşit mesafede durması olarak kabul eder.* Ak Parti laikliği baskıcı ve dışlayıcı bir anlayıştan uzaklaştırarak, devletin bütün dinlere karşı eşit mesafede durduğu özgürlükçü bir laiklik anlayışı öne sürmüştür. Bununla birlikte geçmiş dönem laiklik anlayışı eleştirilmiş ve eski laiklik yorumlarının devletin inançlı kesimlere yönelik bir baskı aracı haline getirilmesi reddedilmiştir. Akabinde Anadolu’daki İslam ve irfan kültürüne atıfta bulunularak, gelenekte zaten kısmi bir laiklik anlayışının olduğu ifade edilmiştir. Yine bu manada muhafazakâr anlayışla örtüşen bir şekilde dini değerlere saygılı bir devlet vurgusu gözle görülür bir şekilde artmıştır.

24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesine baktığımızda aile Ak Parti için önemli bir yer tutmuştur. Ak parti, aileye büyük bir önem atfederek; muhafazakârlıkla örtüşen bir şekilde aileye geçmiş ve gelecek arasında köprü görevinde olduğunu ifade etmiş ve bu sayede milli ve manevi birikimlerin gelecek nesillere aktarılabilceğini ve aile sayesinde sağlıklı nesiller yetiştiren bir toplum olunabileceğini ifade etmiştir. Bu minvalde beyanname içeriğinde eğitim alanında yapılan atıflardaki muhafazakâr değerler bir hayli ön planda tutulmuştur.

Yine 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesinde toplum dil, kültür, sanat ve mimari yollarıyla muhafazakâr bir toplum inşa etme çabası içerikten açıkça anlaşılmaktadır. Bahsi geçen alanlardan tarihten ve gelenekten öğeler özenle öne çıkarılmış ve muhafazakârlıkla örtüşen bir şekilde milli ve manevi değerlerin korunacağı ifade edilmiştir. Türk tarihinde önemli şahsiyetler olan Yunus Emre, Mevlana, Farabi, Şeyh Edebali ve İbnu Haldun gibi kişilerle atıfta bulunularak, bunların isimlerini taşıyan ve muhafazakâr düşünceyi toplum zemininde oturtmaya çalışılan kurum ve programlar kurularak millet hafızası canlı tutulmaya çalışmıştır.

Yeni yönetim modeli anlatılırken güçlü bir meclis yapısı güçlü bir hükümet sistemine sahip olunacağı ifadelerine yer verilmiş ve geçmiş dönemlerde yaşanan aksaklıkların

parlamentar sistemden kaynaklandığı iddia edilmiştir. Bu manada güçlü bir devlet anlayışı muhafazakâr düşüncenin otoriteyi sağlama konusunda güçlü ama sınırlandırılmış bir devlet anlayışı ile uyduğu söylenebilir.

Özetle 3 Kasım 2002 Genel Seçim Beyannamesi'ndeki parti kimliği inşa etme ve daha çok ekonomi ağırlıklı liberal renkli muhafazakâr vurgular 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesi'nde toplumu ve siyaseti muhafazakârlaştırma çabalarına dönüşmüştür. Ak Parti artık toplumsal tabanı da tahkim etmesiyle beraber toplumda ve siyasette muktedir olduğunu hissettirmiştir.

Bu çalışmanın temel sorusu Ak Parti hükümetinin 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde nasıl bir kimlik inşa etmeye çalıştığı ve 24 Haziran 2018 genel seçimlerinde bu kimliğin unsurlarının söylem düzleminde hangisinin/ hangilerinin sabit kaldığı, hangisinin/ hangilerinin dönüşüme uğradıkları ile sınırlı kalmıştır. Ancak siyasal kimlik oluşturma çabaları sonucunda muhatap alınan hedef kitlede, bu çabaların ne kadar etki ettiği ve ne tür dönüşümlere sebep olduğu ve muhafazakâr kimliğin aldığı şekil yeni araştırma konuları ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Ak Parti'nin toplumu ve siyaseti yeniden inşa ederek muhafazakârlaştırma çabaları bu etki derecesinin ölçülmesi açısından yeni sorulara zemin hazırlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980* (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Hil Yayın.
- Akarçay, E. (2008). Bir Muhafazakârlaştırma Projesi Olarak Türk İslam Sentezi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir.
- Akçam, T. (1995, Mart-Nisan). Kollektif Kimlik Üzerine Bazı Genel Tespitler. *Birikim Dergisi*, 32-33.
- Akdoğan, Y. (2004). *Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Akkaş, H. H. (2004). *İngiliz Muhafazakâr Düşüncesi ve Edmund Burke*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Aktan, C. C. (2010). Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 168-187.
- Altınyıldız, N. (2006). İmparatorlukla Cumhuriyet Arasındaki Eşikte Siyaset ve Mimarlık: Eskiye Muhafaza/ Yeniye İnşa,. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık* (Cilt 5, s. 179-186). İstanbul: İletişim.
- Aydın, H. (2008). Muhafazakâr Düşünce Temelinde Demokrasi Algısı ve Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*. Denizli.
- Aydın, M. S. (1998). İrtica'ya İlişkin Bazı Düşünceler. *Doğu Batı*(3), 51-58.
- Ayhan, A. T. (2007). 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset "Ak Parti Örneği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Gazi üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı*. Ankara.
- Barry, N. P. (1989). *Yeni Sağ* (Çev. Cevdet Akyan). Ankara: Tisamat Yayınları.
- Barry, N. P. (1991). Conservatism: A Dictionary of Conservative And Libertarian Thought. N. Asford, & S. Davies. içinde New York: Routledge.

- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite* (Çev. Sinan Okan Çavuş). İstanbul : Can Sanat Yayınları.
- Beneton, P. (1991). *Muhafazakârlık* (Çev. Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası* (Çev. Vefa Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berting, J. (2018). *Kimlik Siyaseti: Krizler, İnşalar, Aktörler* (Çev. Hüsamettin İnaç). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Bora, T. (1997). Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*(4), 6-31.
- Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bostancı, N. (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. *Türkiye Günlüğü*(50), 5-33.
- Brinton, C. (2012). *The Jacobins: An Essay in the New History*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Buckingham, D. (2008). Introducing Identity: . D. Buckingham içinde, *Youth, Identity, and Digital Media*, (s. 1-22). Cambridge: MIT Press.
- Byron, R. (1996). Identity. A. Barnard, & J. Spencer içinde, *Encyclopedia of Social and Cultural Antropology*. London: Routledge Publishing.
- Cahoone, L. E. (2002). *Civil Society: The Conservative Meaning of Liberal Politics*. London: Blackwell Publishers.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik* (Çev. Bilgen Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Kimliğin Gücü, 2. Cilt* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik Ve Farklılık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çaha, Ö. (2001). *Dört Akım, Dört Siyaset*. İstanbul: Zaman Kitap.
- Çiğdem, A. (1997). Muhafazakârlık Üzerine. *Toplum ve Bilim*(74).
- Çiğdem, A. (2001). *Taşra Epiği: "Türk" İdeolojileri ve İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Demirel, T. (2004). *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, T. (2005). Adalet Partisi. (İ. Erdoğan, & M. Yılmaz) içinde, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm* (Cilt 7, s. 548-583). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dubiel, H. (1998). *Yeni Muhafazakârlık Nedir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, M. Z. (2008). Türkiye’de Modernleşme ve Liberal-Muhafazakar Siyaset(Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma). *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir.
- Dunn, R. G. (1998). *Identity Crisis: A Social Critique of Postmodernity*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Dural, A. B. (2005). Kemalist Gelenek Karşısında Ana-Damar Türk Muhafazakârlığının Tarihsel Seyri. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 195-214.
- Eccleshall, R. (1992). *Conservatism: Political Ideologies, An Introduction* (Ed. Roger Eatwell and Noel O’Sullivan). London: Pinter Publishers.
- Eco, U. (2018). *Tez Nasıl Yazılır*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Ergil, D. (1986). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri: Muhafazakârlık ve Yeni Muhafazakârlık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41No:1-4, Ocak-Aralık, 266-292.
- Ergün, D. (2000). *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*. Ankara: İmge Yayınları.
- Erişen, C., Erişen, E., & Taner, B. Ö. (2015). Siyasal Psikolojide Araştırma Yöntemleri. Ö. D. Gümüş içinde, *Siyaset Psikolojisi* (Cilt 1, s. 47-72). Ankara: Nobel.

- Erler, Ö. (2007). Yeni Muhafazakârlık, Akp ve "Muhafazakâr Demokrat" Kimliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*(10), 126-132.
- Fearon, J. D. (1999, November). What is Identity (as we now use the word)?. Stanford University.
- Frohen, B. (1993). *Virtue and the Promises of Conservatism, The Legacy of Burke and Tocqueville*. Westbrooke: University of Press Of Kansas.
- Gambetti, Z. (2008). *Günümüz Türk Milliyetçiliğinin Düşünsel ve Yapısal Haritası*. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları.
- Gaus, G. F. (2000). *Political Concepts and Political Theories*. London: Westview Press.
- Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right- The Future Of Radical Politics*. New York: Stanford University.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. İstanbul: Kalkedon yayınları.
- Gleason, P. (1983). Identifying Identity: A Semantic History. *The Journal of*, 69(4), 910-931.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Göle, N. (2011). *Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine*. İstanbul: Metis.
- Green, E. H. (1999). Thatcherism: An Historical Perspective. *Transactions of the Royal Historical Society*, 17-42.
- Gül, S. S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kışkacında Refah Devleti*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Güleç, C. (1992). *Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi*. Ankara: Verso Yayıncılık.
- Güler, A., Hacıoğlu, M. B., & Taşgın, S. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güler, E. Z. (2010). *Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa: 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler*(Der. H. Birsen Örs). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar.

- Gürel, T. (2007). Türk Siyasi Tarihinde Muhafazakârlık Kimliği ve AKP Örneği İncelemesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı*. İstanbul.
- Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Habermas, J. (1996). *İletişimsel Eylem Kuramı: İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine, 2.Cilt (Çev. Mustafa Tüzel)*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Han, E. (2019). 28 Şubat Süreci ile Türk Siyasetinde Muhafazakârlığın Dönüşümü ve Ak Parti (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*. Tokat.
- Harris, M. (1998). Conservatism and the New Right. A. Lent içinde, *New Political Thought: An Introduction*. London: Lawrence & Wishart.
- Helvacı, A., & Demirtepe, M. T. (1998, Kış). Muhafazakâr Parti'nin Dönüşümü: Thatcherizm ve Yeni-Sağ. *Liberal Düşünce, Yıl:2(9)*.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset (Çev. B.B. Özipek vd.)*. Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler (Çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akin, Buğra Kalkan)*. Ankara: Adres Yayınları.
- Honderich, T. (2005). *Conservatism: Burke, Nozick, Bush, Blair?* London and Ann Arbor: Pluto Press.
- Huntington, S. P. (1957). Conservatism as an Ideology. *The American Political Science Review, 51(2)*, 454-473.
- İmançer, D. (2003). Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon. *Doğu- Batı(23)*, 233-250.
- İnanç, H. (2006). *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- İrem, N. (1997). Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığının Kökenleri. *Toplum ve Bilim(74)*, 52-101.

- İrem, N. (2006). Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık. T. Bora, & M. Gültekingil) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* (Cilt 5, s. 105-117). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaaslan, F. O. (2001). Muhafazakâr Düşüncedeki Değişim ve Devamlılık: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı*. Mersin.
- Karakaş, M. (1999, Mayıs). Farklılaşma ve Benzeşme Referansı Olarak Kimlik. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2).
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kekes, J. (2004). Conservative Theories . G. F.Gaus, & C. Kukathas içinde, *Handbook of Political Theory*. New York: Sage Publications.
- Kılıçbay, M. A. (2003). Kimlikler Okyanusu. *Doğu-Batı*, 6(23), 155-159.
- Kirk, R. (2005). Süreklilik ve Değişim. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*(4), 11-26.
- Kışlalı, A. T. (1996). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kongar, E. (2006). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köker, L. (1989). Liberalizm-Muhafazakârlık İlişkisi Üzerine. *Türkiye Günlüğü*(9), 41-48.
- Köker, L. (1996, Kış). Kimlik Krizinden Meşruluk Krizine: Kemalizm ve Sonrası. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 150-194.
- Kubbealtı Lugatı*. (tarih yok). 05 27, 2018 tarihinde <http://lugatim.com> adresinden alındı
- Kula, M. N. (2001). *Kimlik ve Din*. İstanbul: Ayıışı Yayınları.
- Kula, O. B. (2006). *Avrupa Kimliği ve Türkiye*. İstanbul: Büke Kitapları.
- Kurtoğlu, A. (2018). *Toplumsal Muhafazakârlık*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Laclau, E. (1995). *Siyasal Kimliklerin Oluşumu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik (Çev. Neşe Nur Domaniç)*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Lipset, S., & Rokkan, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction. S. M.Lipset, & S. Rokkan içinde, *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* . New York: Free Press.
- Maalouf, A. (2000). *Ölümcül Kimlikler (Çev. Aysel Bora)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü)*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Melucci, A. (2013). *Oyuncu Benlik (Çev. Beri Kıcıır)*. İstanbul: Sel yayıncılık.
- Mermer, A. (2018, Mayıs). Türk Milliyetçiliğinin Değişimi ve Siyasal Kimlik Olarak İnşası: Adalet ve Kalkınma Partisi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey- Bass.
- Merriam-webster. (tarih yok). 05 19, 2018 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary> adresinden alındı
- Mert, N. (1997). Sağ-Sol Siyaset Ayrımı ve Yeni Muhafazakârlık. *Toplumbilim (Yeni Sağ- Aşırı Sağ Özel Sayısı)*(7).
- Mert, N. (2007). *Merkez Sağın Kısa Tarihi*. İstanbul: Sesli Kitaplar.
- Mollaer, F. (2005). Metodolojik Problemlerin Kısacasında Türk Muhafazakârlığı. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*(4), 171-194.
- Mora, N. (2008). Medya ve Kültürel Kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), s. 217-222.
- Morley, D., & Robins, K. (1997). *Kimlik Mekanları, (Çev. Emrehan Zeybekoğlu)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (Çev. Ahmet Kotil). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muller, J. J. (1997). *Conservatism: An Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present* (Ed. Jerry Z. Muller). New Heaven: Princeton University.
- Nisbet, R. (2002). *Muhafazakârlık :Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Der. Tom Bottomore; Robert Nisbet,(Yay. Haz. Mete Tuncay; Aydın Uğur). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Nisbet, R. (2014). *Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Oakeshott, M. (1975). *Ideologies of Politics*. London: Penguin Books.
- Oakeshott, M. (1991). *On Being Conservative*. New York: Liberty Fund.
- Okutan, M. Ç. (2004). Müfrit Dinciler ile Müfrit Devrimcilerin Orta Yolu: Türk Muhafazakârlığı. *Liberal Düşünce*(34).
- Oran, B. (2004). *Türkiye'de Azınlıklar*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- O'Sullivan, N. K. (1976). *Conservatism*. New York: St.Martin's Press.
- Öğün, S. S. (1997). Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılgısı. *Toplum ve Bilim*(74), 102-154.
- Özçelik, M. (2016). Siyasi Bir İdeoloji Olarak Muhafazakârlık ve Türkiye'de Muhafazakâr-Demokrat Kimliğiyle Ak Parti(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*. Konya.
- Özder, F. (2006). 1980 Sonrası Türkiye'de Muhafazakâr Kimliğin Gelişimi ve Siyasi Partiler(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarih Anabilim Dalı*. İzmir.
- Özipek, B. B. (2017). *Muhafazkârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Özkazanç, A. (1997). Refah Devletinden Yeni Sağa Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler. *Mürekkap Dergisi*(7), 21-35.
- Özler, H. (2014). *Siyaset Psikolojisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Parkin, C. W. (1969). *Burke and the Conservative Tradition, Political Ideas* (Ed.David Thomson). London: Penguin Books.

- Quinton, A. (1978). *The Politics of Imperfection: The Religious and Secular Traditions of Conservative Thought in England from Hooker to Oakeshott*. London: Faber and Faber.
- Rycroft, C. (1989). *Psikanaliz Sözlüğü*. Ankara: Ara Yayıncılık.
- S.Becker, H. (2013). *Sosyal Bilimcilerin Yazma Çilesi (Çev. Şerife Geniş)*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Safi, İ. (2004). *Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*. Ankara: Lotus.
- Sargent, L. T. (2009). *Contemporary Political Ideologies*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Sarıbay, A. Y., & Ögün, S. S. (2006). *Politikbilim*. Bursa: Aktüel Yayınları.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü (Çev. Serpil Durak- Abdullah Yılmaz)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, A. D. (1994). *Miili Kimlik (Çev.Bahadır Sina Şeker)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik (Çev: Derya Kömürcü)*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Stets, E. J., & Burke, J. P. (2000). Identity Theory and Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, 63/ 3, 224-237.
- Stets, E. J., & Burke, J. P. (2005). A Sociological Approach to Self and Identity. *Handbook of Self and Identity içinde, Ed. Mark R. Leary ve June Price Tangney*, 128-152.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1997). *Grounded Theory in Practice*. Thousands Oaks: Sage.
- Topal, A. (2006). Küreselleşme Sürecindeki Türkiye'yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ. *Praksis*, 63-84.
- Topçuoğlu, L. S. (2006). The Conservative Democratic Identity of the Justice and Development Party in Turkish Center Right Tradition (Türk Merkez Sağ Geleneğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği)

- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*. Ankara.
- Türk Dil Kurumu*. (tarih yok). 05 27, 2018 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Türköz, E. N. (2011). Türkiye'de Muhafazakâr Kimliğin İnşası (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı*. Afyon.
- Uyulur, N. (2019). The (Re)Production of Conservatism in Conservative Media in Turkey: An Analysis of Yeni Şafak and Sabah Newspaper in the Akp Period (Türkiye'deki Muhafazakâr Medya Muhafazakârlığının(Yeniden)Üretimi: Akp döneminde Yeni Şafak ve Sabah gazeteleri İncelemesi). *Boğaziçi Üniveristesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü*. İstanbul.
- Üstdal, K. M., & Schulze, A. (2007). *Başarılı Tezler Nasıl Hazırlanır*. Ankara: Cerrahpaşa Tıp Kitabevi.
- Vatandaş, C. (2004). *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğu'nun Doğuşu*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Vincent, A. (2005). *Modern Political Ideologies*. London: Blackwell publishing.
- Volkan, V. (2015). Büyük Grup Kimliği ve Barışı Sağlama (Çev.Mine Çankaya): . Ö. D. Gümüş) içinde, *Siyaset Psikolojisi* (Cilt 1). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Vural, M. (2003). *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*. Ankara: Elis Yayınları.
- Yanardağ, M. (2004). *Yeni Muhafazakârlık*. Çivi Yazıları Yayınevi: İstanbul.
- Yavuz, M. H. (2005). Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık* (Cilt 6, s. 591-603). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümleme Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım içinde, *İletişim Araştırmalarında Yöntemler* (s. 105-153). Konya: Literatürk Acedemia.

- Yıldız, A. (2004). Ak Partinin "Yeni Muhafazakâr Demokratlığı" Türk Siyasetinde Adlandırma Problemi. *Liberal Düşünce*(34).
- Yılmaz, A. (2001). *Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yılmaz, M. (2007). İlimli İslam ve Muhafazakâr Demokrasi (Ak Parti Örneği) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı* . Ankara.
- Zürcher, E. J. (2000). *Moderleşen Türkiye'nin Tarihi* (Çev. Yasemin Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2006). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık. T. Bora, & M. Gültekingil içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık* (Cilt 5, s. 40-65). İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

Ak Parti Genel Seçim Beyannamesi (2002) “Her şey Türkiye için”

Ak Parti Genel Seçim Beyannamesi (2018) “Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye”

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Süleyman KESKİN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 13.02.1992 / Nevşehir

Tel: +90 538 488 69 50

E-mail: suleymankeskin92@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İliş ve Tan.	2019
Lisans	Erciyes Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü	2015
Lise	Ürgüp Lisesi, Nevşehir	2010

YABANCI DİL

İngilizce,